ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΙΝΙΚΟΛΟΓΩΝ

novacriminalia

No 25 · Οκτώβριος 2026

Σημείωμα του εκδότη

Τριχορδία και παραφωνίες

Στην πρώτη επαφή του με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο μελετητής του εντυπωσιάζεται από τον αριθμό των διατάξεων που περιέχουν λεπτομερείς κανόνες για τον τρόπο διεξαγωγής της ποινικής δίκης και την συμμετοχή των παραγόντων της σε αυτήν.

Έτσι, για παράδειγμα, ο ΚΠΔ ορίζει τις θέσεις που οι παράγοντες της δίκης οφείλουν να καταλάβουν στην δικαστική αίθουσα με την έναρξη της διαδικασίας (άρθρ. 339), την σειρά με την οποία τους δίδεται ο λόγος (άρθρ. 333), ενώ αναθέτει στον διευθύνοντα την συζήτηση την ευθύνη για την ανάκληση στην τάξη των διαδίκων και του εισαγγελέα (άρθρ. 334). Ειδικώς στους δικαστικούς λειτουργούς, το άρθρο 332 επιβάλλει την υποχρέωση αμερόληπτης, ευπρεπούς, ψύχραιμης και απαθούς συμπεριφοράς, η παραβίαση της οποίας «συνιστά βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα».

Οι λεπτομερείς κανόνες του ΚΠΔ αποσκοπούν στην διασφάλιση της ομαλής διεξαγωγής της ακροαματικής διαδικασίας, η οποία, λόγω της κατ' αντιδικίαν «συγκρουσιακής» δομής της και των δικαιωμάτων και συμφερόντων που διακυβεύονται σε αυτήν, είναι αναπόφευκτο να χαρακτηρίζεται από ένταση και συναισθηματική φόρτιση.



Στο πλαίσιο αυτό ο συνήγορος καλείται να εκπληρώσει τον ρόλο του ως μέρος μιας «τριχορδίας οργάνων», η αρμονική σύμπραξη των οποίων επιτρέπει την ασφαλέστερη προσέγγιση της αλήθειας και την ορθή απονομή του δικαίου αποκαλύπτοντας την ποινική δίκη ως «θαυμαστό πολιτιστικό επίτευγμα» (*Γ.-Αλ. Μαγκάκης*). Όπως παρατηρεί ο *Χριστόφορος Αργυρόπουλος*, «η υπεράσπιση δεν έχει μόνο αμυντικό και αρνητικό χαρακτήρα» αλλ' εγγυάται «τη λειτουργία της ποινικής δίκης ως διαδικασίας προστασίας του ατόμου από τον κίνδυνο της καταχρήσεως εξουσίας».

Κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του, ο συνήγορος δικαιούται πλήρη ανεξαρτησία και ελευθερία, προκειμένου να επιτελέσει την υψηλή αποστολή του. Τυχόν υπερβολές στην συμπεριφορά του πρέπει να αντιμετωπίζονται με μετριοπάθεια από το δικαστήριο, η δε κίνηση εις βάρος του των προβλεπόμενων πειθαρχικών, ποινικών ή αστικών διαδικασιών πρέπει να περιορίζεται αυστηρά στις αναμφισβήτητα ακραίες/ανεπίτρεπτες

Συνέχεια στη σελ. 2

Σε αυτό το τεύχος

2 Ανακοινώσεις ΕΕΠ
- **10ο Συνέδριο ΕΕΠ**

3 Επικαιρότητα
- **Ευρωπαϊκή Εισαγγελία vs Εθνικών Διωκτικών Αρχών: Σημειώσατε 2** - *Α. Τζαννετής*

5 Νομοθεσία
- **Η τύχη της αποσβεστικής προθεσμίας δίωξης υπουργών μετά την αναθεώρηση του 2019 και το νέο άρθρο 32Α ΚΠΔ** - *Ι. Αναστασοπούλου*
- **Το κατώφλι πραγματικής έκτισης και η περί υφ' όρον απόλυσης κρίση: η νέα τριακονταετία του άρθρου 105Β παρ. 6 ΠΚ και τα όρια διαχρονικής εφαρμογής της** - *Μ. Κατσογιάννου*

11 Νομολογία
- **Η νομολογιακή πρόσληψη του δικαιώματος του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας με αφορμή την υπ' αριθμ. 147/2026 απόφαση του Αρείου Πάγου** - *Β. Γεραπετρίτης*
- **Η απώλεια του πειστηρίου και το δικαίωμα υπεράσπισης – Παρατηρήσεις στην ΑΠ 670/2015** - *Γ. Φουσκαρίνης*
- **Η «exceptio exceptionis» στον τρόπο παραπομπής των αδικημάτων του νόμου περί ενδοοικογενειακής βίας: δικαιοπολιτική αναγκαιότητα ή ρήγμα στα θεμέλια του ποινικού δικονομικού μας συστήματος; (Με αφορμή την ΑΠ 630/2026)** - *Α. Γκρινιάρη*

17 Βιβλιοπαρουσίαση
- **Εμμανουήλ Μπίλλης, *Παραγωγική Τεχνητή Νοημοσύνη και Ποινικό Δίκαιο. Το έγκλημα και η ευθύνη στην εποχή των νέων αλγοριθμικών συστημάτων σύνθεσης περιεχομένου*** - *Β. Πολυζωίδου*

19 Ποινική νομολογία ΕΔΔΑ
- **Μία επιγραμματική παρουσίαση των σημαντικότερων αποφάσεων Νοεμβρίου 2025 - Μαΐου 2026** - *Επιμέλεια: Β. Χειρδάρης*

μορφές συμπεριφοράς (βλ. τις αποφάσεις του ΕυρΔΔΑ στις υποθέσεις *Κυπριανού* κατά Κύπρου, *L.P. and Carvalho* κατά Πορτογαλίας, *Nikula* κατά Φινλανδίας κ.ά.).

Το παρ' ημίν νομικό καθεστώς για την αντιμετώπιση εκτροπών των συνηγόρων (ΚΠΔ 336 παρ.2, ΚωδΔικηγ 152 επ.) είναι επαρκές, όπως έχει εκθέσει πειστικά ο *Πολυχρόνης Τσιρίδης*, και δεν χρειάζεται κατασταλτική «ενίσχυση». Πρόσφατες πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση είναι γι' αυτό άστοχες και παραγνωρίζουν τον θεμελιώδη ρόλο του συνηγόρου ως ενός εκ των τριών πυλώνων του φέροντος οργανισμού του φιλελεύθερου ποινικού οικοδομήματος.

Όσοι απεργάζονται την αποδυνάμωσή του λησμονούν ότι ένα ποινικό σύστημα χωρίς ελεύθερους συνηγόρους θα θυμίζει, κατά τον *Piero Calamandrei*, κεράμβυκα με αποκομμένες τις ευαίσθητες κεραίες που χάνει διαρκώς τον προσανατολισμό του και ανατρέπεται.

Ηλίας Γ. Αναγνωστόπουλος
Πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων

10ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΕΕΠ

Το **10ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων**
θα γίνει την **5η & 6η Μαρτίου 2027** στα **Ιωάννινα** (Ξενοδοχείο Du Lac Αίθουσα «Ερατώ»), με την υποστήριξη του Δικηγορικού Συλλόγου Ιωαννίνων.

Θέμα του διήμερου Συνεδρίου είναι:

Ξέπλυμα Βρόμικου Χρήματος

Απολογισμός και Προοπτική

Οι εισηγήσεις και η στρογγυλή τράπεζα θα καλύψουν θέματα αιχμής, όπως η πρόσφατη ενωσιακή και ημεδαπή νομοθεσία, η νομολογιακή αντιμετώπιση σύνθετων νομικών ζητημάτων, η δέσμευση, διαχείριση, δήμευση και απόδοση περιουσιακών στοιχείων, η κανονιστική συμμόρφωση και εποπτεία, η διακρατική συνεργασία ομόλογων αρχών.

Προσεχώς θα ανακοινωθεί το πλήρες πρόγραμμα του Συνεδρίου
και οι όροι συμμετοχής σε αυτό.

Πληροφορίες στη Γραμματεία της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων:
Τ.: 210 3820125, e-mail: hcba@hcba.gr

Ευρωπαϊκή Εισαγγελία VS Εθνικών Διωκτικών Αρχών: Σημειώσατε 2

Αριστομένης Β. Τζαννετής
Γεν. Γραμματέας ΕΕΠ, Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ



Τον Ιούλιο 2023 οι Έλληνες Ευρωπαίοι Εντεταλμένοι Εισαγγελείς διεβίβασαν κατά τα προβλεπόμενα στο α. 86 Συντ. στη Βουλή το σκέλος της προκαταρκτικής έρευνας, που αφορούσε την πιθανή ποινική ευθύνη Υπουργών Μεταφορών αναφορικά με τη σύμβαση 717/2014 για την ανάταξη και αναβάθμιση του Συστήματος Σηματοδότησης – Τηλεδιοίκησης του σιδηροδρομικού δικτύου. Το Νοέμβριο 2023 η Βουλή απέρριψε την πρόταση για σύσταση προανακριτικής επιτροπής σε βάρος των πρώην Υπουργών.

Στη διερευνώμενη από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία υπόθεση του ΟΠΕΚΕΠΕ το 10ο Μόνιμο Τμήμα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας με την από 16.6.2025 απόφασή του έκρινε ότι το σκέλος της υπόθεσης, που αφορά σε τυχόν ποινικές ευθύνες Υπουργών, πρέπει να παραπεμφθεί στο Ελληνικό Κοινοβούλιο. Η απόφαση εφάρμοσε αναλογικά το α. 34 παρ. 1 του Κανονισμού 2017/1939, σύμφωνα με το οποίο η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία παραπέμπει στις αρμόδιες εθνικές αρχές την υπόθεση, όταν προκύπτει ότι τα ερευνώμενα πραγματικά περιστατικά δεν συνιστούν αξιόποινη πράξη, που εμπίπτει στην αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας. Τον Ιούλιο 2025 η Βουλή απέρριψε την πρόταση για σύσταση προανακριτικής Επιτροπής.

Επομένως στις υποθέσεις της σύμβασης 717 και του ΟΠΕΚΕΠΕ η έρευνα, που αρχικά κινήθηκε από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία σύμφωνα με το α. 25 παρ. 1 Κανονισμού, δεν επεκτάθηκε στην πιθανή διάπραξη υπουργικών αδικημάτων, διότι και τις δύο φορές η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία θεώρησε ότι αποκλειστικά αρμόδια για τη δίωξη των αδικημάτων αυτών είναι η Βουλή. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν για τη δίωξη υπουργικών αδικημάτων, που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της ΕΕ, εφαρμόζεται το α. 86 Συντ ή αν υπερέχουν οι προβλέψεις του Κανονισμού 2017/1939.

> ***"στην περίπτωση των υπουργικών αδικημάτων, που προσβάλλουν ενωσιακά έννομα αγαθά, υφίσταται ρυθμιστικό κενό του ενωσιακού δικαίου"***

Σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στην Ελλάδα, σε άλλα Κράτη Μέλη η αρμοδιότητα για τη δίωξη των εγκλημάτων κατά των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ αποτέλεσε αντικείμενο ανοικτής διαφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και των εθνικών Εισαγγελικών Αρχών. Για την επίλυση τέτοιων συγκρούσεων αρμοδιότητας προνοεί το α. 25 παρ. 4 του Κανονισμού, σύμφωνα με το οποίο: «*Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και των εθνικών εισαγγελικών αρχών σχετικά με το αν η αξιόποινη συμπεριφορά εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 22 παρ. 2 ή 3 ή του άρθρου 25 παρ. 2 ή 3, οι εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες να αποφασίσουν σχετικά με την ανάθεση αρμοδιοτήτων για τη δίωξη σε εθνικό επίπεδο αποφασίζουν ποιος πρέπει να είναι αρμόδιος για τη διερεύνηση της υπόθεσης. Τα κράτη μέλη προσδιορίζουν την εθνική αρχή που αποφασίζει σχετικά με την ανάθεση της αρμοδιότητας*». Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το άρθρο α. 19 Ν. 4786/2021, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με το α. 54 Ν. 5026/2023 ως αρμόδια εθνική αρχή κατά την έννοια του α. 25 παρ. 6 του Κανονισμού ορίζεται το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου, το οποίο θα είχε επιληφθεί, αν η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία είχε διεκδικήσει την αρμοδιότητα δίωξης των υπουργικών αδικημάτων στις υποθέσεις της σύμβασης 717 και του ΟΠΕΚΕΠΕ.

Η πρώτη σύγκρουση αρμοδιότητας μεταξύ Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και εθνικής διωκτικής αρχής ανέκυψε στην Ισπανία στην υπόθεση Ayaso. Επρόκειτο για προμήθεια μασκών αξίας 1, 5 εκ ευρώ κατά την περίοδο της πανδημίας, που χρηματοδοτήθηκε με ενωσιακούς πόρους. Ενώ αρχικά το έτος 2022 επιλήφθηκε της υπόθεσης η Ισπανική Εισαγγελία κατά της Διαφθοράς, ο Ευρωπαίος Εντεταλμένος Εισαγγελέας άσκησε με βάση το άρθρο 27 του Κανονισμού το δικαίωμα ανάληψης της υπόθεσης, το οποίο όμως αμφισβήτησε ο εθνικός Εισαγγελέας Διαφθοράς. Ο αρμόδιος για την επίλυση της διαφωνίας Γενικός Εισαγγελέας της Ισπανίας τελικά αποφάσισε να κατανείμει την αρμοδιότητα μεταξύ Ευρωπαϊκής και της Εθνικής Εισαγγελίας στα επί μέρους σκέλη της υπόθεσης. Με επίσημη ανακοίνωσή της η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία αντέδρασε λέγοντας ότι έχει προτεραιότητα έναντι των εθνικών αρχών και υπέδειξε την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ για την επίλυση του ζητήματος.

Η δεύτερη σύγκρουση αρμοδιότητας ανέκυψε στην Κροατία στην υπόθεση Beroš. Το Νοέμβριο 2024 η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ξεκίνησε έρευνα κατά οκτώ ατόμων (μεταξύ των οποίων και του Υπουργού Υγείας της Κροατίας) για πράξεις δωροληψίας, κατάχρησης εξουσίας και ξεπλύματος, που σχετίζονταν με νοσοκομειακές προμήθειες. Συγχρόνως για τις ίδιες πράξεις διεξήγαγε έρευνα η Εισαγγελία Διαφθοράς της Κροατίας, η οποία ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία να αναθέσει σε αυτήν τη διερεύνηση της υπόθεσης. Ο αρμόδιος για την επίλυση της σύγκρουσης Γενικός Εισαγγελέας της Κροατίας όρισε ως αρμόδια για το χειρισμό της δικογραφίας την Εισαγγελία Διαφθοράς. Παρ' όλο που η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία συμμορφώθηκε με την απόφαση αυτή, η Ευρωπαία Γενική Εισαγγελέας απέστειλε στην Επιτροπή επιστολή διαμαρτυρίας, με την οποία έθετε ζητήματα διαφάνειας και συμβατότητας της απόφασης του Γενικού Εισαγγελέα της Κροατίας με το ενωσιακό δίκαιο.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι στις υποθέσεις Ayaso και Beroš η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, παρά την εκπεφρασμένη δυσφορία της, τελικά εκχώρησε την αρμοδιότητα δίωξης και διερεύνησης στις εθνικές αρχές.

Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής παραλλαγής του ζητήματος είναι ότι η αρμοδιότητα της Βουλής για τη δίωξη των υπουργικών αδικημάτων είναι συνταγματικώς κατοχυρωμένη με συνέπεια να δημιουργείται πεδίο έντασης μεταξύ ενωσιακού δικαίου και

του ελληνικού Συντάγματος. Θα ήταν βεβιασμένο να υποστηριχθεί ότι η παγιωμένη στη νομολογία του ΔΕΚ αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου ακόμη και έναντι των εθνικών Συνταγμάτων (βλ. χαρακτηριστικά την ελληνικού ενδιαφέροντος απόφαση του ΔΕΚ C 213/07 Μηχανική κατά ΕΣΡ) κατοχυρώνει αδιαφιλονίκητο προβάδισμα αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας έναντι της εθνικής διωκτικής αρχής. Και τούτο, διότι αναγκαίο προαπαιτούμενο για την ενεργοποίηση της αρχής της υπεροχής είναι η πραγματική σύγκρουση του α. 86 Συντ με το ενωσιακό δίκαιο, η οποία πάντως εν προκειμένω δεν υφίσταται, όπως σαφώς προκύπτει από επί μέρους διατάξεις του Κανονισμού 2017/1939. Ειδικότερα:

Το α. 25 παρ. 6 του Κανονισμού αναθέτει τη διευθέτηση των συγκρούσεων αρμοδιότητας στα εθνικά όργανα των κρατών μελών, τα οποία έτσι αποκτούν το δικαίωμα να μεταβάλουν (και μάλιστα με τρόπο ασύμμετρο) τη διαμορφωμένη στον Κανονισμό κάθετη κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και εθνικών διωκτικών αρχών. Η αρχή της υπεροχής θα ενεργοποιούνταν, μόνο αν το α. 25 παρ. 6 του Κανονισμού προέβλεπε ότι σε περίπτωση διαφωνίας υπερισχύει η άποψη της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας ή έστω ότι η σύγκρουση αρμοδιότητας επιλύεται από ενωσιακό όργανο.

Περαιτέρω, η παραπομπή της υπόθεσης από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία στις εθνικές αρχές διέπεται από το α. 34 παρ. 1 του Κανονισμού, το οποίο όμως κατά το γράμμα του εφαρμόζεται, όταν δεν στοιχειοθετείται αδίκημα που εμπίπτει στην καθ' ύλην αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας. Συνεπώς τα α. 25 παρ. 6 και 34 παρ. 1 του Κανονισμού αφήνουν αρρύθμιστο το ζήτημα αν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαφωνίας ή λόγο παραπομπής όχι η στοιχειοθέτηση ή μη των εγκλημάτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, αλλά η διαδικασία δίωξης ορισμένης κατηγορίας προσώπων στο εθνικό δίκαιο. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον στην υπόθεση του ΟΠΕΚΕΠΕ η από 16.6.2025 απόφαση του Μόνιμου Τμήματος παρέπεμψε στη Βουλή τα υπουργικά αδικήματα εφαρμόζοντας αναλογικά (και όχι ευθέως) το α. 34 παρ. 1 του Κανονισμού.

Τέλος, το α. 29 του Κανονισμού αναγνωρίζει όλες τις ασυλίες και τα προνόμια, που προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο και παρεμποδίζουν την έρευνα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (μεταξύ των οποίων αναμφίβολα συγκαταλέγεται το προνόμιο του α. 86 Συντ) θεσπίζοντας απλώς την υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας να ζητήσει την άρση τους σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο εθνικό δίκαιο διαδικασίες.

Εφόσον, λοιπόν, καμία διάταξη του Κανονισμού 2017/1939 δεν απαγορεύει ρητώς τη δίωξη εγκλημάτων κατά των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ από όργανο διαφορετικό από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, στην περίπτωση των υπουργικών αδικημάτων, που προσβάλλουν ενωσιακά έννομα αγαθά, υφίσταται ρυθμιστικό κενό του ενωσιακού δικαίου και όχι σύγκρουση του τελευταίου με το άρθρο 86 Συντ. Επομένως η συνταγματική διάταξη δεν καταλύει, αλλά οριοθετεί την αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας.

Παρά ταύτα, ανακύπτει ο προβληματισμός μήπως το σκεπτικό της πρόσφατης απόφασης της ΟλΣτΕ 1918/2025 για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων μεταβάλλει τη γωνία θέασης του προβλήματος και διανοίγει μια παρακαμπτήριο για την υπέρβαση του άρθρου 86 Συντ. Ως γνωστόν, η ανωτέρω απόφαση δέχθηκε ότι το άρθρο 16 παρ. 5 Συντ, που κατοχυρώνει το δημόσιο χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης, υποχωρεί ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα αντίθετων διατάξεων του ενωσιακού δικαίου, που κατοχυρώνουν την ελευθερία εγκατάστασης σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (α. 49 ΣΛΕΕ, Οδηγία 2006/123/ΕΚ). Θα μπορούσε, άραγε, να υποστηριχθεί ότι, όπως έγινε δεκτό για το 16 παρ. 5 Συντ., ομοίως και το α. 86 Συντ μπορεί να παραμερισθεί με αναγωγή στη θεσπιζόμενη στον Κανονισμό αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας για τη δίωξη όλων των αδικημάτων που στρέφονται σε βάρος της ΕΕ (συμπεριλαμβανομένων και των υπουργικών); Το ανωτέρω ερώτημα δεν μπορεί να απαντηθεί καταφατικά, διότι πρόκειται για μη συγκρίσιμες περιπτώσεις. Ενώ στην περίπτωση των ιδιωτικών πανεπιστημίων η ερμηνεία του α. 16 Συντ υπό το πρίσμα των αντίθετων ενωσιακών κανόνων διευρύνει τις θεμελιώδεις ελευθερίες στο πλαίσιο της ενιαίας αγοράς, αντιθέτως τυχόν απενεργοποίηση του α. 86 Συντ. περιορίζει την ατομική ελευθερία των διωκομένων προσώπων. Υπενθυμίζεται ότι στον ευαίσθητο τομέα της ποινικής καταστολής το ΔΕΕ εφαρμόζει με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα την αρχή της υπεροχής, όπως συνάγεται από τη γνωστή απόφαση Taricco II, σύμφωνα με την οποία το α. 325 ΣΛΕΕ δεν επιβάλλει στα Κράτη Μέλη να μην εφαρμόσουν τις εθνικές περί παραγραφής διατάξεις, εφόσον παραβιάζεται η κατοχυρωμένη στο εθνικό Σύνταγμα αρχή της νομιμότητας.

> ***"Δυστυχώς η Βουλή διαχρονικά ασκεί το διερευνητικό και διωκτικό έργο της με γνώμονα τις πολιτικές σκοπιμότητες"***

Επανερχόμενοι στα ελληνικά πράγματα το κρίσιμο διακύβευμα δεν είναι ο προσδιορισμός του αρμόδιου για τη δίωξη οργάνου, όσο η εξασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ, όταν η διωκτική αρμοδιότητα των υπουργικών αδικημάτων ασκείται από τη Βουλή. Η περιώνυμη «αποτελεσματικότητα» («effet utile») του ενωσιακού δικαίου σε συνδυασμό με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας μεταξύ εθνικών αρχών και Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (άρθρο 5 παρ. 6 Κανονισμού) επιφορτίζουν την Βουλή με το καθήκον σοβαρής και ενδελεχούς διερεύνησης των υπουργικών αδικημάτων. Όταν υπάρχουν ενδείξεις τέλεσης υπουργικών αδικημάτων, μία τέτοιου είδους διερεύνηση προϋποθέτει τη σύσταση Προανακριτικής Επιτροπής και ακολούθως την έκδοση αιτιολογημένου πορίσματος, με βάση το οποίο θα κριθεί αν πρέπει να κινηθεί δίωξη σε βάρος του Υπουργού. Δεν ισχύει όμως το ίδιο, όταν λ.χ. συγκροτείται Εξεταστική αντί Προανακριτικής Επιτροπής ή όταν η Βουλή αποφασίζει εκ των υστέρων την αναστολή ή ανάκληση της ήδη ασκηθείσας ποινικής δίωξης (άρθρο 86 παρ. 3 Συντ). Αντιθέτως, μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης από τη Βουλή το

ειδικό δικονομικό status των Υπουργών, που καταστρώνεται στο α. 86 Συντ., μεγιστοποιεί την αποτελεσματικότητα της ποινικής προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ και μάλιστα σε επίπεδα υψηλότερα από τα ενωσιακά πρότυπα του Κανονισμού 2017/1939 και του εφαρμοστικού Ν. 4786/2021. Πράγματι, η διεξαγωγή της κύριας ανάκρισης από Αρεοπαγίτη (αντί Πρωτοδίκη), η παραπομπή στο ακροατήριο με βούλευμα του Πενταμελούς Δικαστικού Συμβουλίου, που συγκροτείται από Αρεοπαγίτες και Συμβούλους Επικρατείας (αντί κλητηρίου θεσπίσματος) και η εκδίκαση της κατηγορίας από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο που συντίθεται από επτά αρεοπαγίτες και έξι συμβούλους επικρατείας (αντί των κοινών ποινικών δικαστηρίων) διαμορφώνουν ένα πλέγμα δικονομικών κανόνων με τα υψηλότερα δυνατά δικαιοδοτικά εχέγγυα για τη διερεύνηση και αξιολόγηση των υπουργικών αδικημάτων, που στρέφονται κατά των ενωσιακών οικονομικών συμφερόντων.

Δυστυχώς η Βουλή διαχρονικά ασκεί το διερευνητικό και διωκτικό έργο της με γνώμονα τις πολιτικές σκοπιμότητες, που επισκιάζουν πλήρως την επιβεβλημένη ουσιαστική και νομική αξιολόγηση των ερευνώμενων πράξεων. Για την εμπεδωμένη στο συλλογικό υποσυνείδητο αποστροφή στο άρθρο 86 Συντ δεν ευθύνεται τόσο το περιεχόμενο όσο η διαχείριση της διάταξης. Υπό αυτά τα δεδομένα η αποσύνδεση της δίωξης των υπουργών από την κοινοβουλευτική διαδικασία και η ανάθεση της σχετικής αρμοδιότητας σε δικαστικό όργανο στην εξαγγελθείσα συνταγματική αναθεώρηση είναι μονόδρομος.

Η τύχη της αποσβεστικής προθεσμίας δίωξης υπουργών μετά την αναθεώρηση του 2019 και το νέο άρθρο 32Α ΚΠΔ

Ιωάννα Ν. Αναστασοπούλου
Επίκ. Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, Μέλος ΔΣ ΕΕΠ



Ι. Η προσθήκη του άρθρου 32Α ΚΠΔ με το άρθρ. 40 του ν. 5303/2026, που προβλέπει ειδική, ταχύτερη διαδικασία για την ανάκριση και εκδίκαση αξιόποινων πράξεων βουλευτών, δίνει αφορμή για ορισμένες σκέψεις γύρω από ένα ζήτημα που ανέκυψε μετά την αναθεώρηση του άρθρου 86 Συντ. το 2019. Μέχρι τότε το ίδιο το Σύνταγμα προέβλεπε ειδική αποσβεστική προθεσμία δίωξης για τα αδικήματα των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών. Η Βουλή μπορούσε να ασκήσει την αρμοδιότητά της για την ποινική τους δίωξη μόνο μέχρι το πέρας της δεύτερης τακτικής συνόδου της βουλευτικής περιόδου που άρχιζε μετά την τέλεση της πράξης, ενώ, με την άπρακτη πάροδο του χρονικού αυτού ορίου, το άρθρο 3 παρ. 2 του εκτελεστικού νόμου 3126/2003 προέβλεπε την εξάλειψη του αξιοποίνου. Με την αναθεώρηση του 2019 η σχετική πρόβλεψη απαλείφθηκε από το άρθρο 86 Συντ., χωρίς όμως να καταργηθεί το αντίστοιχο άρθρο του ως άνω εκτελεστικού νόμου. Έτσι ανέκυψε ο κρίσιμος προβληματισμός εάν η συνταγματική αναθεώρηση είχε ως αυτόματη συνέπεια και την κατάργηση του άρθρου 3 παρ. 2 ν. 3126/2003 ή εάν απλώς ήρε τη συνταγματική κατοχύρωση της αποσβεστικής προθεσμίας, αφήνοντας πλέον την τύχη της στον κοινό νομοθέτη.

> ***"Η ουσιωδώς διαφορετική κανονιστική λειτουργία των δύο ρυθμίσεων δεν αναιρεί, ωστόσο, τη σημασία της κοινής θεσμικής λογικής που τις διέπει"***

ΙΙ. Στο ερώτημα αυτό φέρεται να δίνει απάντηση το άρθρο 62 ν. 5197/2025, το οποίο, υπό τον χαρακτηριστικό τίτλο «Διαπίστωση κατάργησης παρ. 2 άρθρου 3 ν. 3126/2003», «διαπίστωσε» την κατάργηση της συγκεκριμένης διάταξης ήδη από τη συνταγματική αναθεώρηση του 2019. Σύμφωνα με την Ανάλυση Συνεπειών Ρύθμισης, η κατάργηση της συνταγματικής πρόβλεψης συνεπαγόταν, «κατά νομική και λογική ακολουθία», και την κατάργηση της αντίστοιχης ρύθμισης του ν. 3126/2003, λόγω τόσο της αυξημένης τυπικής ισχύος του Συντάγματος όσο και της άμεσης εφαρμογής του άρθρου 86 Συντ., με αποτέλεσμα η νομοθετική παρέμβαση του 2025 να έχει «διαπιστωτικό και μόνο χαρακτήρα»[1].

ΙΙΙ. Η θέση ότι το άρθρο 3 παρ. 2 ν. 3126/2003 καταργήθηκε σιωπηρώς δια της συνταγματικής αναθεωρήσεως, επειδή με αυτήν εξέλιπε το συνταγματικό του έρεισμα ή, άλλως, ότι κατέστη αντίθετο προς το νέο άρθρο 86 Συντ. και συνεπώς μη εφαρμοστέο[2], δεν είναι πειστική, για τους λόγους που

[1] Βλ. σελ. 84 της Ανάλυσης Συνεπειών Ρύθμισης του ν. 5197/2025. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, 13.5.2025, βλ. παρατήρηση 8 επί του άρθρου 62, σελ. 25 επ.

[2] Βλ. σχετικώς *Χ. Τσιλιώτη*, Η κατάργηση της σύντομης αποσβεστικής προθεσμίας του άρθρου 86 παρ. 3 υπερισχύει της αντίθετης ρύθμισης του άρθρου 3 παρ. 2 Ν. 3126/2003, 21.2.2025, dikastiko.gr, *Η. Δαγκλή*, Ποινική Ευθύνη Υπουργών, 2021, σελ. 192 επ., *Ι. Κουτσούκο*, Η άμεση εφαρμογή του Συντάγματος στο ζήτημα της αποσβεστικής προθεσμίας», SyntagmaWatch, 11.2.2025. Βλ. επίσης *Α. Καϊδατζή*, Αποσβεστική προθεσμία για τη δίωξη υπουργικών αδικημάτων: η πονηρία της νομοθετικής αδράνειας, Νομαρχία, 20.3.2025, ο οποίος δέχεται ότι η αναθεώρηση του 2019 δεν επέφερε αφ' εαυτής την κατάργηση του άρθρου 3 παρ. 2 ν. 3126/2003, το οποίο παρέμεινε τυπικά σε ισχύ, αλλά, μετά την απάλειψη της σχετικής συνταγματικής πρόβλεψης, η διατήρηση της ειδικής αποσβεστικής προθεσμίας προσέκρουε στην αρχή της ποινικής ισονομίας που απορρέει από το άρθρο 4 παρ. 1 Συντ. και ότι, ως εκ τούτου, η διάταξη έπρεπε να μην εφαρμόζεται από τα δικαστήρια κατ' άρθρο 93 παρ. 4 Συντ.

αναλυτικώς εξέθεσε ο Ι. Μοροζίνης από τις σελίδες του παρόντος ηλεκτρονικού περιοδικού[3]. Το Σύνταγμα αποτελεί ασφαλώς κανόνα υπέρτερης τυπικής ισχύος. Για να επέλθει, όμως, σιωπηρή κατάργηση προγενέστερου κανόνα, πρέπει ο νεότερος κανόνας να ρυθμίζει το ίδιο ζήτημα κατά τρόπο αντίθετο και ασυμβίβαστο προς αυτόν. Τέτοια ρύθμιση δεν περιέχει το αναθεωρημένο άρθρο 86 Συντ., καθώς η σχετική συνταγματική πρόβλεψη απλώς απαλείφθηκε. Η απάλειψή της, όμως, δεν ισοδυναμεί με τη θέσπιση αντίθετου συνταγματικού κανόνα: η συνταγματική σιωπή δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκην με συνταγματική απαγόρευση. Πολύ περισσότερο, μετά την αναθεώρηση οι δύο διατάξεις δεν ρύθμιζαν πλέον το ίδιο αντικείμενο. Το νέο άρθρο 86 παρ. 3 Συντ. ρυθμίζει ζητήματα αναγόμενα στην ποινική προδικασία, ενώ το άρθρο 3 παρ. 2 ν. 3126/2003 προέβλεπε εξάλειψη του αξιοποίνου[4].

IV. Προσφάτως, με τον ν. 5303/2026, προστέθηκε στον ΚΠΔ το άρθρο 32Α, με το οποίο θεσπίστηκε ειδικό καθεστώς ταχύτερης διερεύνησης και εκδίκασης αξιόποινων πράξεων βουλευτών. Πρόκειται, ασφαλώς, για ρύθμιση διαφορετικής φύσης και λειτουργίας από εκείνη της αποσβεστικής προθεσμίας. Παρουσιάζει, ωστόσο, ενδιαφέρον για την παρούσα προβληματική, καθώς καταδεικνύει ότι, ακόμη και μετά την αναθεώρηση του 2019, η θεσμική ιδιότητα πολιτικών προσώπων μπορεί να δικαιολογήσει τη διαφοροποίηση των χρονικών όρων της ποινικής διαδικασίας.

"Η όψιμη αυτή νομοθετική «διαπίστωση» επιβεβαιώνει ότι το ζήτημα δεν είναι τόσο αυτονόητο όσο εκ των υστέρων εμφανίζεται"

Ιδιαίτερη σημασία έχει, από την άποψη αυτή, η δικαιολογητική βάση της νέας ρύθμισης. Η Αιτιολογική Έκθεση της τροπολογίας της 18.5.2026, δεν αρκείται στην επίκληση της γενικής ανάγκης επιτάχυνσης της ποινικής διαδικασίας, αλλά αποδίδει ιδιαίτερη θεσμική σημασία στη χρονική εκκρεμότητα ποινικών υποθέσεων που αφορούν βουλευτές, επισημαίνοντας ότι η καθυστέρηση στη διερεύνηση και εκδίκασή τους «*μπορεί να οδηγεί σε μακροχρόνια ποινική εκκρεμότητα και να επηρεάζει αρνητικά τόσο την άσκηση των κοινοβουλευτικών καθηκόντων τους όσο και την πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας*»[5]. Η ρύθμιση παρουσιάζεται αναγκαία για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής και έγκαιρης απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε υποθέσεις αυξημένου θεσμικού ενδιαφέροντος, ώστε να αποφεύγεται η μακροχρόνια διατήρηση εκκρεμών ποινικών υποθέσεων που «*ενδέχεται να επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία του κοινοβουλευτικού βίου και να υπονομεύουν την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και στην απονομή της δικαιοσύνης*»[6].

Εντοπίζεται, λοιπόν, παρά τις ουσιώδεις διαφορές τους, μια κοινή δικαιολογητική βάση με την παλαιά αποσβεστική προθεσμία, καθώς το έναυσμα για τη θέσπιση όλων αυτών των ειδικών ρυθμίσεων ανάγεται στην ιδιαίτερη επίδραση που μπορεί να έχει η παρατεταμένη εκκρεμότητα μιας ποινικής υπόθεσης πολιτικού προσώπου στη λειτουργία του πολιτεύματος και εν γένει στην πολιτική και κοινωνική ζωή. Διαφέρει, βεβαίως, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζεται το ζήτημα: το άρθρο 32Α ΚΠΔ επιδιώκει την ταχύτερη ολοκλήρωση της ποινικής διαδικασίας εις βάρος βουλευτών, ενώ η αποσβεστική προθεσμία έθετε απώτατο χρονικό όριο, μετά την παρέλευση του οποίου επερχόταν η εξάλειψη του αξιοποίνου των πράξεων των υπουργών. Η ουσιωδώς διαφορετική κανονιστική λειτουργία των δύο ρυθμίσεων δεν αναιρεί, ωστόσο, τη σημασία της κοινής θεσμικής λογικής που τις διέπει.

Από τη συνταγματική δυνατότητα της νέας ρύθμισης δεν συνάγεται άνευ ετέρου η συνταγματικότητα της κάποτε αποσβεστικής προθεσμίας. Προκύπτει, όμως, ένα κρίσιμο συμπέρασμα: η ιδιαίτερη θεσμική ιδιότητα πολιτικών προσώπων (και δη απλώς βουλευτών) εξακολουθεί, και μετά την αναθεώρηση του 2019, να αναγνωρίζεται από τον κοινό νομοθέτη ως στοιχείο ικανό να δικαιολογήσει ειδική χρονική μεταχείριση των ποινικών υποθέσεων που τα αφορούν. Μια τέτοια διαφοροποίηση δεν είναι, συνεπώς, εξ ορισμού ξένη προς το ισχύον συνταγματικό πλαίσιο και αντίθετη προς την αρχή της ποινικής ισονομίας. Η νομοθετική εξέλιξη του 2026 αποδυναμώνει, μέσα από αυτό το πρίσμα, την παραδοχή ότι η αναθεώρηση του 2019 εξέφρασε γενική συνταγματική αποδοκιμασία κάθε ειδικής χρονικής ρύθμισης λόγω της πολιτικής ιδιότητας του προσώπου. Κατά τούτο, κλονίζεται και η θέση ότι με μόνη την άρση της συνταγματικής κατοχύρωσης το 2019 κατέστη εν μια νυκτί αντισυνταγματικός ένας θεσμός με μακρά και διαχρονική παρουσία στην ελληνική έννομη τάξη[7].

V. Υπό αυτή την οπτική πρέπει να αξιολογηθεί και το άρθρο 62 ν. 5197/2025. Η νομοθετική εξουσία ασφαλώς μπορούσε να καταργήσει για το μέλλον το άρθρο 3 παρ. 2 ν. 3126/2003, και καλώς το έπραξε. Διαφορετικό, όμως, ζήτημα είναι να «διαπιστώνει» ότι η κατάργηση είχε ήδη επέλθει έξι χρόνια νωρίτερα. Το εάν και πότε ένας νόμος καταργήθηκε

[3] Βλ. *Ι. Μοροζίνη*, Περί της φερόμενης σιωπηρής καταργήσεως του λόγου εξαλείψεως του αξιοποίνου πράξεων υπουργών κατά το άρθρο 3 παρ. 2 Ν. 3126/2003, Nova Criminalia, No 22/ Φεβρουάριος 2025, 7 επ., *του ιδίου*, Περί της διά νόμου διαπιστώσεως της φερόμενης σιωπηρής καταργήσεως του λόγου εξαλείψεως του αξιοποίνου πράξεων υπουργών κατά το άρθρο 3 παρ. 2 Ν. 3126/2003 – Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas, Nova Criminalia, No 23/Ιούλιος 2025, 3 επ.

[4] Βλ. *Μοροζίνη*, ό.π., Nova Criminalia, No 22/Φεβρουάριος 2025, 7 επ.

[5] Βλ. Αιτιολογική Έκθεση της από 18.5.2026 τροπολογίας για την προσθήκη του άρθρου 32Α ΚΠΔ, υπό 1 («Ποιο ζήτημα αντιμετωπίζει η αξιολογούμενη ρύθμιση;»). Βλ. επίσης σχετικώς Α. *Διονυσοπούλου*, Νέοι Νόμοι - Ν 5303/2026 (ΦΕΚ Α΄ 81/22.5.2026) - Άρθρο 40 - Το άρθρο 32Α παρ. 1 β΄ ΚΠΔ και η εφαρμογή του Κανονισμού 2017/1939 για την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, ΠοινΔικ 2026, 511 επ.

[6] Βλ. ως άνω Αιτιολογική Έκθεση υπό 2 («Γιατί αποτελεί πρόβλημα;»).

[7] Σχετικώς με την ιστορική πορεία του θεσμού της αποσβεστικής προθεσμίας βλ. Αναστασοπούλου, Ποινική ευθύνη υπουργών, σε: Στ. Παύλου/Θ. Σάμιου (επιμ.), Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 5η ενημ. 2016, σελ. 16 επ.

σιωπηρώς αποτελεί ζήτημα ερμηνείας και εφαρμογής του δικαίου και ανήκει τελικώς στη δικαστική λειτουργία[8]. Ο μεταγενέστερος νομοθέτης δεν μπορεί να μετατρέψει τη δική του ανάγνωση της συνταγματικής αναθεώρησης σε αναδρομική διαπίστωση ενός αμφισβητούμενου αποτελέσματος σε επίπεδο ποινικής νομοθεσίας.

Εάν ο νομοθέτης πράγματι επιθυμούσε να επιλύσει το ζήτημα και σε επίπεδο κοινού νόμου, τι απλούστερο από το να καταργήσει την αντίστοιχη διάταξη ταυτόχρονα με τη συνταγματική αναθεώρηση ή αμέσως μετά; Εφόσον ήταν τόσο δεδομένο ότι συνεπεία της συνταγματικής αναθεώρησης καταργήθηκε η αντίστοιχη διάταξη του εκτελεστικού νόμου, τότε γιατί ο νομοθέτης θεώρησε υποχρέωσή του, μετά 6 έτη, να επανέλθει και να διαπιστώσει πανηγυρικά την κατάργησή της; Η όψιμη αυτή νομοθετική «διαπίστωση» επιβεβαιώνει ότι το ζήτημα δεν είναι τόσο αυτονόητο όσο εκ των υστέρων εμφανίζεται. Εάν δε το άρθρο 62 ν. 5197/2025 εκληφθεί ως «κατεύθυνση» προς τη δικαστική εξουσία για τον τρόπο με τον οποίο η ίδια θα έπρεπε να αντιμετωπίσει το ζήτημα[9], τότε η νομοθετική «διαπίστωση» του υποτιθέμενου αυτονόητου μάλλον αδικεί –και εν τέλει υποτιμά– το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο.

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η μεταγενέστερη νομοθετική αδράνεια αξιολογείται με διαφορετικό τρόπο στη σχετική συζήτηση. Κατά μία άποψη, η επί σειρά ετών μη τροποποίηση του ν. 3126/2003 αποδίδεται στη γενικότερη αδράνεια του κοινού νομοθέτη να προσαρμόσει τη νομοθεσία στις μεταβολές της αναθεώρησης του 2019, καθώς και στην απροθυμία του πολιτικού συστήματος να επανέρχεται σε θεσμικά ευαίσθητα ζητήματα, χωρίς όμως η παράλειψη αυτή να αναιρεί την παραδοχή ότι η αποσβεστική προθεσμία είχε ήδη καταργηθεί με την ίδια τη συνταγματική αναθεώρηση[10]. Κατ' άλλη προσέγγιση, η παράλειψη κατάργησης της αποσβεστικής προθεσμίας από το νόμο περί ευθύνης υπουργών «*μοιάζει λιγότερο με αμέλεια και περισσότερο με σχέδιο ή, πάντως, επιλογή*», και ασκείται έντονη κριτική για «εργαλειοποίηση» της συνταγματικής αναθεώρησης και του ίδιου του Συντάγματος[11].

Πάντως η ερμηνευτική αβεβαιότητα που δημιουργούσε η διατήρηση του άρθρου 3 παρ. 2 ν. 3126/2003 είχε επισημανθεί ήδη πριν από τη νομοθετική παρέμβαση του 2025. Μάλιστα, ο Ε. Βενιζέλος, ο οποίος υπήρξε γενικός εισηγητής της πλειοψηφίας κατά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, επέστησε την προσοχή στο γεγονός ότι, παρά την αναθεώρηση του άρθρου 86 Συντ. το 2019, ο εκτελεστικός νόμος παρέμενε επί έτη αμετάβλητος, κάνοντας λόγο για «περίεργη αδράνεια του νομοθέτη». Επισήμανε δε ότι η θέση όσων δεν θεωρούσαν προβληματική τη διατήρηση του άρθρου 3 παρ. 2 ν. 3126/2003 στηριζόταν στην παραδοχή ότι η Δικαιοσύνη θα δεχόταν πως η αναθεώρηση του Συντάγματος «συμπαρασύρει και τον σχετικό ουσιαστικό ποινικό νόμο». Ακριβώς προκειμένου να αποφευχθεί οποιοδήποτε ερμηνευτικό πρόβλημα, είχε προτείνει, ειδικά για την υπόθεση των Τεμπών, η Βουλή να προβεί στις αναγκαίες ενέργειες πριν από τη λήξη της τότε τρέχουσας δεύτερης συνόδου[12].

Και η εν λόγω παρέμβαση επιβεβαιώνει, λοιπόν, ότι πριν από τη θέσπιση του άρθρου 62 ν. 5197/2025 υπήρχε πραγματικό ερμηνευτικό ζήτημα ως προς την τύχη της διάταξης του κοινού νόμου και όχι ένα αυτονόητο έννομο αποτέλεσμα, το οποίο απλώς ανέμενε τη μεταγενέστερη νομοθετική «διαπίστωσή» του.

VI. Με το άρθρο 62 ν. 5197/2025 δεν «διαπιστώνεται», λοιπόν κάποια δήθεν *ex tunc* κατάργηση της ηπιότερης ποινικής διάταξης που ίσχυε κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Απλώς καταργήθηκε ρητώς το άρθρο 3 παρ. 2 ν. 3126/2003, κατ' ανάγκην όμως με ισχύ *ex nunc*, δηλαδή από τις 16.5.2025 και εφεξής. Για πράξεις που τελέστηκαν πριν από την ημερομηνία αυτή, η αποσβεστική προθεσμία εξακολουθεί να ισχύει ως ηπιότερη διάταξη ουσιαστικού ποινικού δικαίου[13].

Η παραδοχή αυτή μπορεί να έχει ως συνέπεια φερόμενες πράξεις υπουργών, ενδεχομένως συνδεόμενες με υποθέσεις εξαιρετικού δημόσιου ενδιαφέροντος, να παραμείνουν ποινικώς ανέλεγκτες. Η κοινωνική ή πολιτική αξιολόγηση ενός τέτοιου αποτελέσματος δεν μπορεί, όμως, να επηρεάσει την εφαρμογή των θεμελιωδών εγγυήσεων του ουσιαστικού ποινικού δικαίου ούτε να δικαιολογήσει την εκ των υστέρων κάμψη τους. Οι έννοιες δεν μπορούν να μετακινούνται ερμηνευτικά ανάλογα με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα ούτε λόγοι εξάλειψης του αξιοποίνου να θεωρούνται καταργημένοι σιωπηρώς ή εμμέσως χωρίς σαφές νομοθετικό έρεισμα. Η ασφάλεια δικαίου, η προβλεψιμότητα του ποινικού νόμου και η απαγόρευση αναδρομικής εφαρμογής δυσμενέστερων ποινικών ρυθμίσεων επιβάλλουν ιδιαίτερη ερμηνευτική αυτοσυγκράτηση. Η ποινική κύρωση προϋποθέτει σαφείς κανόνες· δεν μπορεί να θεμελιώνεται σε τεκμαιρόμενη νομοθετική βούληση, σε αμφισβητούμενες σιωπηρές καταργήσεις ή, ακόμη περισσότερο, σε μεταγενέστερες αναδρομικές νομοθετικές «διαπιστώσεις».

Και ίσως, τελικά, ακριβώς εδώ βρίσκεται η λυδία λίθος της συνταγματικής τάξης: στο κατά πόσον μια δημοκρατική Πολιτεία είναι σε θέση να αναλαμβάνει τις συνέπειες των ίδιων των θεσμικών της επιλογών —συμπεριλαμβανομένων των παραλείψεών της— ακόμη και όταν το αποτέλεσμά τους αποδεικνύεται κοινωνικά ή πολιτικά εξαιρετικά δυσάρεστο.

---

[8] Βλ. ιδίως *Μοροζίνη*, ό.π., Nova Criminalia,No 23/Ιούλιος 2025, 3 επ.

[9] Βλ. *Καϊδατζή*, ό.π., που αναφέρει ότι η άμεση νομοθετική κατάργηση της διάταξης του άρθρου 3 παρ. 2 ν. 3126/2003 ως αντισυνταγματικής «*θα διευκολύνει –ακριβέστερα: θα κατευθύνει– το Ειδικό Δικαστήριο που τυχόν θα επιληφθεί να κρίνει αντισυνταγματική, και άρα να αφήσει ανεφάρμοστη, τη διάταξη*».

[10] Βλ. *Σ. Βλαχόπουλο*, σε: Υπαρκτός ο κίνδυνος παραγραφής για το έγκλημα των Τεμπών;, Η Εφημερίδα των Συντακτών, 16.2.2025.

[11] Βλ. *Καϊδατζή*, ό.π.

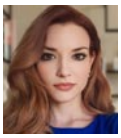
[12] Βλ. *Ε. Βενιζέλο*, Οι ποινικές διατάξεις του Συντάγματος και το κράτος δικαίου, Καθημερινή, 7.4.2025.

[13] Βλ. *Μοροζίνη*, ό.π., Nova Criminalia, No 23/Ιούλιος 2025, 5.

Το κατώφλι πραγματικής έκτισης και η περί υφ' όρον απόλυσης κρίση: η νέα τριακονταετία του άρθρου 105Β παρ. 6 ΠΚ και τα όρια διαχρονικής εφαρμογής της

Μαριλένα Κατσογιάννου
Επίκ. Καθηγήτρια Ποινικού Δικαίου, Ποινικής Δικονομίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής, European University Cyprus, Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω

I. Από τα είκοσι πέντε στα τριάντα έτη: το πραγματικό διακύβευμα



Με το άρθρο 84 του ν. 5326/2026 (ΦΕΚ Α΄ 125/4.8.2026) το κατώφλι της υφ' όρον απόλυσης όσων εκτίουν περισσότερες ποινές ισόβιας κάθειρξης μετατοπίστηκε· κατά το άρθρο 105Β παρ. 6 εδ. δ΄ ΠΚ, ως ισχύει πλέον, ο καταδικασθείς δεν μπορεί να απολυθεί υπό όρο πριν παραμείνει στο σωφρονιστικό κατάστημα τριάντα, αντί είκοσι πέντε, έτη. Η νομοτεχνική μεταβολή εξαντλείται σε έναν αριθμό· η κανονιστική της εμβέλεια όχι.

Πρόκειται για πραγματική παραμονή στο κατάστημα κράτησης και όχι για χρόνο που συμπληρώνεται μέσω ευεργετικού υπολογισμού. Η αύξηση κατά πέντε έτη αφορά, επομένως, πέντε επιπλέον έτη πραγματικής έκτισης.

> ***"η μεταβολή αφορά την ποινή ή μόνο την εκτέλεσή της – δηλ. το ίδιο το χρονικό κατώφλι πρόσβασης στον θεσμό ή τους όρους της περί υφ' όρον απόλυσης κρίσης;"***

Η πραγματική δυσχέρεια εντοπίζεται στο πεδίο εφαρμογής της νέας ρύθμισης. Καταλαμβάνει και πράξεις τελεσθείσες ή ποινές επιβληθείσες πριν από την 4.8.2026; Ελλείψει ειδικής μεταβατικής ρύθμισης (βλ. άρθρο 111 ν. 5326/2026), η απάντηση επαναφέρει ένα κλασικό, αλλά εδώ ασυνήθιστα οξύ, ερώτημα: η μεταβολή αφορά την ποινή ή μόνο την εκτέλεσή της – δηλ. το ίδιο το χρονικό κατώφλι πρόσβασης στον θεσμό ή τους όρους της περί υφ' όρον απόλυσης κρίσης;

II. Η ΑΠ 749/2026 ως αφετηρία: από τη νομολογιακή διαμόρφωση στη διαδοχή ρητών νομοθετικών ρυθμίσεων

Η *ΑΠ 749/2026*[1] παρέχει μια πρόσφατη αφετηρία, όχι όμως έτοιμη απάντηση. Υπό τον προϊσχύσαντα ΠΚ δεν υπήρχε ειδική νομοθετική πρόβλεψη για τον ελάχιστο χρόνο πραγματικής έκτισης στην περίπτωση περισσότερων ποινών ισόβιας κάθειρξης· το κενό είχε καλυφθεί νομολογιακά με την αποδοχή δεκαεννέα ετών. Με τον ΠΚ του 2019 η περίπτωση ρυθμίστηκε για πρώτη φορά ρητά: το άρθρο 105Β παρ. 6 όρισε ως ελάχιστο χρόνο τα είκοσι πέντε έτη.

Η απόφαση δέχθηκε την εφαρμογή της εικοσιπενταετίας ακόμη και για πράξεις τελεσθείσες υπό τον προϊσχύσαντα ΠΚ. Ο Άρειος Πάγος χαρακτήρισε τη ρύθμιση «θεσμό του ουσιαστικού ποινικού δικαίου»· παρά ταύτα, απέκλεισε την εφαρμογή του άρθρου 2 παρ. 1 ΠΚ, επειδή το προηγούμενο δεκαεννεαετές καθεστώς δεν ερείδετο σε διάταξη νόμου αλλά είχε διαμορφωθεί νομολογιακά προς κάλυψη νομοθετικού κενού· το άρθρο 2 ΠΚ προϋποθέτει σύγκριση μεταξύ περισσότερων διατάξεων νόμων (σκ. 7-8).

Το κανονιστικό πλαίσιο, όμως, μεταβλήθηκε την 4.8.2026. Υπάρχουν πλέον δύο διαδοχικές νομοθετικές ρυθμίσεις της ίδιας ακριβώς χρονικής προϋπόθεσης: είκοσι πέντε και τριάντα έτη. Ο συγκεκριμένος λόγος με τον οποίον η απόφαση απέκλεισε τότε τη σύγκριση κατά το άρθρο 2 ΠΚ δεν μπορεί, συνεπώς, να μεταφερθεί αυτούσιος στη σχέση μεταξύ του παλαιού και του νέου άρθρου 105Β παρ. 6 ΠΚ. Ο χαρακτηρισμός της ρύθμισης ως θεσμού ουσιαστικού ποινικού δικαίου είχε και δικονομικό αντίκρισμα, καθώς η αναίρεση έγινε δεκτή, μεταξύ άλλων, για εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διάταξης, κατ' άρθρο 484 παρ. 1 στοιχ. β΄ ΚΠΔ (σκ. 13, 22).

III. Οι κρίσιμοι χρόνοι: τέλεση, αμετάκλητο, έναρξη ισχύος

Κατά το άρθρο 2 παρ. 1 ΠΚ, η εφαρμογή της ευμενέστερης διάταξης προϋποθέτει την ύπαρξη περισσότερων διατάξεων νόμων που ίσχυσαν από την τέλεση της πράξης έως την αμετάκλητη εκδίκασή της και τη μεταξύ τους σύγκριση.

Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι υποθέσεις που, κατά την έναρξη ισχύος της νέας διάταξης, δεν είχαν ακόμη κριθεί αμετάκλητα. Στο χρονικό διάστημα που ορίζει το άρθρο 2 παρ. 1 ΠΚ έχουν πλέον ισχύσει δύο ρητές νομοθετικές ρυθμίσεις, με προδήλως ευμενέστερη την εικοσιπενταετία. Το μεταγενέστερο στάδιο εφαρμογής δεν αποκλείει τη σύγκριση: η ίδια η ΑΠ 749/2026 την εξήτασε και την απέκλεισε, επειδή έλειπε δεύτερη νομοθετική ρύθμιση προς αντιπαραβολή. Ενόψει δε του ρητού χαρακτηρισμού της ρύθμισης ως θεσμού του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, η εφαρμογή της διαθέτει ισχυρό έρεισμα στο άρθρο 2 παρ. 1 ΠΚ[2]. Η λύση αυτή καταλαμβάνει και τις τελεσθείσες προ της 1.7.2019 πράξεις, εφόσον κατά την 4.8.2026 η εκδίκασή τους δεν είχε καταστεί αμετάκλητη, δοθέντος ότι πριν από την αμετάκλητη εκδίκασή τους θα έχουν ήδη ισχύσει διαδοχικά η εικοσιπενταετία και η τριακονταετία.

---

[1] *ΑΠ 749/2026* (Ε΄ Ποιν. Τμ., σε Συμβούλιο), 15.6.2026, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του Αρείου Πάγου (areiospagos.gr/nomologia). Ο αιτών, ο οποίος εξέτιε δεκαεπτά ποινές ισόβιας κάθειρξης και συντρέχουσα ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης 25 ετών, είχε συμπληρώσει 23 έτη, 10 μήνες και 27 ημέρες πραγματικής παραμονής, ενώ με ευεργετικό υπολογισμό ο χρόνος έκτισης ανερχόταν σε 42 έτη, 2 μήνες και 4 ημέρες (σκ. 2 και 16· ως προς την κρισιμότητα της πραγματικής παραμονής έναντι του ευεργετικού υπολογισμού, σκ. 4-5).

[2] Πρβλ., υπό το μεταβατικό καθεστώς του άρθρου 465 ΠΚ, *ΓνωμΕισ ΑΠ 6/2020* (Δ. Παπαγεωργίου), ΠοινΧρ 2020, 459· ΣυμβΕφΛαμ 24/2024, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου ο ελάχιστος χρόνος πραγματικής έκτισης αποτέλεσε αντικείμενο διαχρονικής σύγκρισης· βλ. και *ΑΠ 799/2025* (Ζ΄ Ποιν. Τμ.), 19.5.2025, η οποία έκρινε ότι το *ΤριμΠληθηβών* 409/2024 ορθώς ερμήνευσε και εφήρμοσε τα άρθρα 108–109 ΠΚ επί άρσης υφ' όρον απόλυσης· η κρίση αυτή δεν αφορά τη σημερινή διαδοχή των δύο ρητών χρονικών ορίων του άρθρου 105Β παρ. 6 ΠΚ.

Στη δεύτερη και δυσχερέστερη κατηγορία εντάσσονται οι καταδίκες που είχαν ήδη καταστεί αμετάκλητες πριν από την 4.8.2026. Το άρθρο 2 παρ. 1 ΠΚ δεν διέπει την κατηγορία αυτή· το ίδιο το γράμμα του θέτει ως χρονικό πέρας την αμετάκλητη εκδίκαση, η δε *ΟλΑΠ 4/2021*[3] έχει αποκλείσει την εφαρμογή μεταγενέστερης επιεικέστερης διάταξης μετά το αμετάκλητο. Εφόσον η νεότερη ρύθμιση είναι εν προκειμένω δυσμενέστερη, το ζήτημα μετατοπίζεται από τη lex mitior στην απαγόρευση αναδρομικής επιβάρυνσης.

Η *ΑΠ 749/2026* δεν αποτελεί αντίθετο προηγούμενο ως προς τη σημερινή σχέση 25→30. Δεν θεμελίωσε το αποτέλεσμά της στην παραδοχή ότι, μετά το αμετάκλητο, χωρεί η αναδρομική επιβάρυνση: κατά τη σκ. 8, το προγενέστερο δεκαεννεαετές καθεστώς δεν αποτελούσε διάταξη νόμου και, κατ' επιταγή της lex scripta, η επιβολή, η έκτιση και η υφ' όρον απόλυση απαιτούν «έρεισμα σε ρητή ποινική διάταξη». Δεν υπήρχε, επομένως, νομοθετικά θεμελιωμένη θέση προς επιδείνωση. Από την 1.7.2019 υπάρχει. Το σημερινό ζήτημα είναι, συνεπώς, η αναδρομική εκτόπιση της ρητής νομοθετικής εικοσιπενταετίας από την τριακονταετία, όχι η αναβίωση του νομολογιακού δεκαεννεαετούς ορίου.

> ***"Η μετάβαση από τα είκοσι πέντε στα τριάντα έτη δεν αντιμετωπίζεται με ενιαία διαχρονική θεμελίωση."***

Πρόκειται για δύο διακριτά ερωτήματα: άλλο η υπαγωγή ενός θεσμού στο ουσιαστικό ποινικό δίκαιο και άλλο το αν η συγκεκριμένη μεταβολή του συνιστά βαρύτερη ποινή κατά την έννοια του άρθρου 7 παρ. 1 Συντ. Η δεύτερη κατηγορία δεν είναι εσωτερικά ομοιογενής: για πράξεις που τελέσθηκαν από την 1.7.2019 έως την 3.8.2026, η εικοσιπενταετία ίσχυε ήδη ως ρητή νομοθετική ρύθμιση κατά τον χρόνο τέλεσης, ενώ για πράξεις προ της 1.7.2019 η ΑΠ 749/2026 είχε διαπιστώσει νομοθετικό κενό. Η διάκριση αυτή δεν προδικάζει το αποτέλεσμα, αλλά καθιστά διαφορετική τη θεμελίωσή του.

IV. Ποινή ή τρόπος έκτισης; Η περιοριστική νομολογιακή αφετηρία του άρθρου 7 ΕΣΔΑ

Στο πεδίο του άρθρου 7 ΕΣΔΑ, η νομολογιακή αφετηρία δεν επιτρέπει να συναχθεί ευθέως ότι η αναδρομική εφαρμογή της δυσμενέστερης ρύθμισης ισοδυναμεί με επιβολή βαρύτερης ποινής. Ήδη στην *Kafkaris κατά Κύπρου* το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης διέκρινε ανάμεσα σε μέτρο που αποτελεί κατ' ουσίαν «ποινή» και σε μέτρο που αφορά την εκτέλεσή της· μεταβολές σχετικές με το καθεστώς απόλυσης μπορούν να εμπίπτουν στο δεύτερο σκέλος, ακόμη και όταν επηρεάζουν δυσμενώς την πραγματική διάρκεια της κράτησης. Η *Del Río Prada κατά Ισπανίας* θέτει το όριο: μέτρο μεταγενέστερο της επιβολής μπορεί να υπαχθεί στο άρθρο 7, όταν το πραγματικό του αποτέλεσμα είναι να επαναπροσδιορίζει ή να τροποποιεί το εύρος της ποινής που επέβαλε το δικαστήριο. Την ίδια οριοθέτηση επιβεβαιώνει η πρόσφατη *Asciutto and Others κατά Ιταλίας*: η εκ των υστέρων εφαρμογή καθεστώτος που απέκλειε την υφ' όρον απόλυση κρίθηκε ότι επαναπροσδιόρισε το εύρος της ποινής, μετατρέποντας ισόβιες ποινές με δυνατότητα υφ' όρον απόλυσης σε ισόβιες χωρίς τέτοια δυνατότητα, και ότι, ως προς πράξεις προγενέστερες της θέσπισής του, παραβίασε το άρθρο 7[4].

Ακόμη πλησιέστερη προς την ελληνική προβληματική είναι η *Gliński κατά Πολωνίας*: η νομοθετική μετάθεση του χρονικού σημείου θεμελίωσης δικαιώματος αίτησης για πρόωρη απόλυση κρίθηκε ότι αφορούσε την εκτέλεση της ποινής, διότι η ποινή παρέμενε αμετάβλητη και ο προσφεύγων δεν είχε αποκτήσει δικαίωμα να απολυθεί αυτοδικαίως, αλλά μόνο δικαίωμα να ζητήσει την απόλυσή του. Η ομοιότητα με την ελληνική περίπτωση ως προς τη μετάθεση του χρονικού κατωφλίου είναι εμφανής. Η ελληνική ρύθμιση διαφοροποιείται, πάντως, σε σημείο που αφορά ακριβώς τη ratio της απόφασης: εδώ ο καταδικασθείς δεν έχει απλώς δικαίωμα να ζητήσει την απόλυσή του, αφού, συμπληρωμένου του κατωφλίου, η χορήγησή της είναι κατ' αρχήν υποχρεωτική υπό τους όρους του άρθρου 106 ΠΚ (ΑΠ 749/2026, σκ. 10). Η διαφορά δεν αναιρεί τη νομολογιακή αφετηρία· περιορίζει, όμως, την ευθεία μεταφορά της.

Για τους ήδη αμετακλήτως καταδικασθέντες, η κατάφαση παραβίασης του άρθρου 7 ΕΣΔΑ είναι, υπό τη νομολογία αυτή, δυσχερής, στο μέτρο που η μεταβολή παραμένει στο επίπεδο της εκτέλεσης της ποινής, χωρίς να επαναπροσδιορίζει το εύρος της ήδη επιβληθείσας ποινής. Ιδιαίτερη είναι, πάντως, η περίπτωση καταδικασθέντος που κατά την 4.8.2026 είχε ήδη συμπληρώσει το εικοσιπενταετές όριο· δεν πρόκειται απλώς για μετατόπιση χρονικού ορίου που δεν είχε ακόμη συμπληρωθεί, αλλά για μεταβολή της ήδη θεμελιωμένης δυνατότητας υποβολής αίτησης, και η άμεση μεταφορά της κρίσης της *Gliński* αποδυναμώνεται.

V. Νομική φύση και κανονιστικές συνέπειες στην ελληνική έννομη τάξη

Η *ΑΠ 749/2026* διατυπώνει δύο παραδοχές που δεν είναι λογικά ασυμβίβαστες, αλλά βρίσκονται σε γόνιμη ένταση. Από τη μία, χαρακτηρίζει τη ρύθμιση θεσμό του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και συνδέει την αρχή nullum crimen nulla poena sine lege με την «επιβολή, έκτιση και κατά λογική συνέπεια υφ' όρο απόλυση». Από την άλλη, επαναλαμβάνει ότι η υφ' όρον απόλυση «δεν αποτελεί απαλλαγή από την ποινή, αλλά στάδιο εκτελέσεως της τελευταίας» (σκ. 8 και 11).

[3] *ΟλΑΠ 4/2021*, ΠοινΧρ 2021, 357.

[4] Βλ. ΕΔΔΑ (Ευρ. Σύνθ.), *Kafkaris v. Cyprus*, 21906/04, 12.2.2008, ιδίως §§ 142, 151· *Abedin v. the United Kingdom* (dec.), 54026/16, 5.12.2019, §§ 29-36, ιδίως § 36· *Hogben v. the United Kingdom*, 11653/85, απόφαση Επιτροπής 3.3.1986, DR 46, 231· *Uttley v. the United Kingdom* (dec.), 36946/03, 29.11.2005· ΕΔΔΑ (Ευρ. Σύνθ.), *Del Río Prada v. Spain*, 42750/09, 21.10.2013, ιδίως §§ 89–90, 109 και 117· *Gliński v. Poland* (dec.), 59739/08, 11.2.2014 (μετάθεση του χρονικού ορίου προς υποβολή αίτησης υφ' όρον απόλυσης από 13.12.2007 σε 13.6.2010, χωρίς μεταβολή της επιβληθείσας 25ετούς ποινής)· *Asciutto and Others v. Italy*, nos. 23169/16 κ.ά., 3.9.2026 (Τμήμα· μη οριστική κατά τον χρόνο συγγραφής), ιδίως §§ 198–199, 216, 246, 253.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η ratio legis της αύξησης του ελάχιστου χρόνου πραγματικής έκτισης από είκοσι πέντε σε τριάντα έτη: η αιτιολογική έκθεση συνδέει ρητά τη μεταβολή με την ανάγκη «αναλογικότερης διαβάθμισης» της μεταχείρισης των καταδικασθέντων σε περισσότερες ποινές ισόβιας κάθειρξης και με την αυξημένη απαξία των οικείων εγκληματικών συμπεριφορών[5]. Η επιμήκυνση κατά πέντε έτη αφορά, άλλωστε, την πραγματικά εκτιόμενη ποινή, πεδίο στο οποίο η αρχή της αναλογικότητας εξακολουθεί να λειτουργεί ως όριο[6].

Ένα λειτουργικά πρόσφορο κριτήριο για τις διαχρονικές συνέπειες είναι αν η επίμαχη ρύθμιση προκαθορίζει γενικά και δεσμευτικά το ελάχιστο χρονικό όριο πραγματικής έκτισης που πρέπει να συμπληρωθεί πριν καταστεί νομικά δυνατή η υφ' όρον απόλυση ή αν, αντιθέτως, οργανώνει την εξατομικευμένη κρίση που ακολουθεί, αφού η χρονική προϋπόθεση έχει πληρωθεί. Το άρθρο 105Β παρ. 6 ανήκει στην πρώτη κατηγορία: μεταβάλλει το ίδιο το χρονικό κατώφλι πρόσβασης στον θεσμό. Η κρίση του άρθρου 106 ΠΚ ανήκει στο δεύτερο επίπεδο. Το κριτήριο αυτό είναι λειτουργικό, όχι όμως αποκλειστικά: για τη διαχρονική αξιολόγηση της ρύθμισης απαιτείται και ρητή νομοθετική θεμελίωση του χρονικού κατωφλίου. Η εν λόγω διάκριση δεν προδικάζει τον αυτοτελή χαρακτηρισμό της μεταβολής ως «ποινής» κατά το άρθρο 7 ΕΣΔΑ· αποτελεί, όμως, κρίσιμο ερμηνευτικό στοιχείο για την υπαγωγή της στο εγγυητικό πεδίο του άρθρου 7 παρ. 1 Συντ.

Μια αντίθετη προσέγγιση θα μπορούσε να αντλήσει επιχείρημα από τη λογική της άμεσης εφαρμογής των κανόνων που διέπουν το στάδιο της εκτέλεσης, κατ' αναλογία προς την αρχή tempus regit actum, εφόσον προηγουμένως θεωρήσει την επίμαχη μεταβολή αμιγώς διαδικαστικό ή εκτελεστικό κανόνα. Η επίκληση αυτή, όμως, προϋποθέτει ακριβώς τον χαρακτηρισμό του κανόνα και δεν μπορεί να τον θεμελιώσει: το άρθρο 105Β παρ. 6 δεν ρυθμίζει πώς κρίνεται η αίτηση, αλλά πόσος χρόνος πραγματικής έκτισης πρέπει να έχει συμπληρωθεί για να καταστεί νομικά δυνατή η υφ' όρον απόλυση.

Στην ελληνική θεωρία έχει ήδη υποστηριχθεί ότι η αρχή της νομιμότητας δεν περιορίζεται στην απειλή και την επιβολή της ποινής, αλλά καταλαμβάνει και το στάδιο της έκτισής της, με ρητή ένταξη των αδειών και της υφ' όρον απόλυσης στους συγγενείς θεσμούς της «ελαστικότητας της ποινής»[7].

[5] Βουλή των Ελλήνων, Τροπολογία–Προσθήκη 532/41/30.7.2026, Α. Αιτιολογική έκθεση, άρθρο 1, ερωτ. 1-2, σ. 5-6· βλ. και κατ' άρθρο ανάλυση, σ. 10.

[6] Πρβλ. *Γ. Νούσκαλη*, Η αρχή της αναλογικότητας ως όριο στις ποινικές κυρώσεις, Nomiki Vivliothiki Daily, 6.7.2026, για την εφαρμογή της αναλογικότητας και στην εκτιόμενη ποινή.

[7] *Κ. Κοσμάτος*, Σκέψεις για το διαχρονικό δίκαιο στο πεδίο του σωφρονιστικού δικαίου, Nova Criminalia τ. 14, Δεκέμβριος 2021, σ. 5-6, με κριτική στις *ΓνωμΕισΑΠ 5/2001* (Δ. Κατσιρέας), ΠοινΔικ 2002, 30, και *ΓνωμΕισΑΠ 8/2021* (Λ. Σοφουλάκης), ΠοινΧρ 2021, 221, οι οποίες, στο πεδίο των αδειών κρατουμένων, είχαν αρνηθεί τον ουσιαστικοποινικό χαρακτήρα των σχετικών ρυθμίσεων· ο ίδιος, Η υφ' όρον απόλυση σε νέες περιπέτειες, Nova Criminalia τ. 19, Νοέμβριος 2023, σ. 5-6.

VI. Αντί συμπεράσματος

Η μετάβαση από τα είκοσι πέντε στα τριάντα έτη δεν αντιμετωπίζεται με ενιαία διαχρονική θεμελίωση.

Για τις πράξεις που τελέσθηκαν πριν από την 4.8.2026 και δεν είχαν κριθεί αμετάκλητα κατά την ημερομηνία αυτή, η λύση δίνεται από το άρθρο 2 παρ. 1 ΠΚ: μεταξύ δύο διαδοχικών νομοθετικών ρυθμίσεων της ίδιας χρονικής προϋπόθεσης, η εικοσιπενταετία αποτελεί την ευμενέστερη και, ως εκ τούτου, εφαρμοστέα ρύθμιση.

Ως προς πράξεις που τελέσθηκαν από την 1.7.2019 έως την 3.8.2026 και έχουν κριθεί αμετάκλητα, η εικοσιπενταετία αποτελούσε ήδη ρητή νομοθετική ρύθμιση κατά τον χρόνο τέλεσης. Η μεταβολή εμπίπτει, κατά τα ανωτέρω, στο εγγυητικό πεδίο του άρθρου 7 παρ. 1 Συντ., ενόψει και του ουσιαστικοποινικού χαρακτήρα της ρύθμισης, τον οποίο δέχεται η *ΑΠ 749/2026*. Κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, η νέα τριακονταετία δεν καταλαμβάνει τις πράξεις αυτές και η εικοσιπενταετία εξακολουθεί να διέπει το ελάχιστο όριο πραγματικής έκτισης.

Για τις ήδη αμετάκλητες καταδίκες επί πράξεων προ της 1.7.2019 –τη δογματικά δυσχερέστερη υποκατηγορία– η θεμελίωση είναι συνθετότερη. Η τριακονταετία δεν καλύπτει νομοθετικό κενό, αλλά διαδέχεται υφιστάμενη ρητή νομοθετική ρύθμιση της ίδιας χρονικής προϋπόθεσης. Το προγενέστερο κενό μπορεί να εξηγήσει την εφαρμογή της πρώτης ρητής νομοθετικής πλήρωσής του και σε προγενέστερες πράξεις· δεν μπορεί, όμως, να αποτελέσει διαρκές έρεισμα για κάθε μεταγενέστερη δυσμενέστερη αναδιαμόρφωση της ρύθμισης (βλ. ανωτέρω υπό ΙΙΙ). Κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, ούτε στην κατηγορία αυτή αρκεί η απλή έναρξη ισχύος της νέας δυσμενέστερης ρύθμισης για να εκτοπίσει αναδρομικά την εικοσιπενταετία, η οποία εξακολουθεί να διέπει το ελάχιστο όριο πραγματικής έκτισης.

Η λύση αυτή πρέπει να οριοθετηθεί και έναντι του άρθρου 7 ΕΣΔΑ. Η νομολογία του Στρασβούργου καθορίζει το κατώτατο επίπεδο προστασίας· δεν αποκλείει ευρύτερη προστασία κατά το εθνικό διαχρονικό ποινικό δίκαιο, ιδίως ενόψει του χαρακτηρισμού της ρύθμισης ως θεσμού του ουσιαστικού ποινικού δικαίου.

Η πρώτη δικαστική κρίση επί αίτησης καταδικασθέντος που έχει συμπληρώσει τα είκοσι πέντε, αλλά όχι τα τριάντα έτη πραγματικής έκτισης, θα αποτελέσει το φυσικό δικονομικό όχημα για να κριθεί το νέο ζήτημα διαχρονικού δικαίου, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υποπερίπτωση στην οποία η εικοσιπενταετία είχε συμπληρωθεί ήδη πριν από την έναρξη ισχύος της νέας ρύθμισης.

Η νομοθετική επιλογή είναι ενιαία. Η διαχρονική της θεμελίωση δεν είναι.

Η νομολογιακή πρόσληψη του δικαιώματος του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας με αφορμή την υπ' αριθμ. 147/2026 απόφαση* του Αρείου Πάγου

Βασίλειος Γεραπετρίτης
Υποψήφιος ΔΝ ΕΚΠΑ, Δικηγόρος Αθηνών

Α. Το (υπερ)εθνικό κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας



Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας έχει αποτελέσει διαχρονικά ένα αντικείμενο ιδιαιτέρως έντονης θεωρητικής και νομολογιακής επεξεργασίας. Τα τελευταία έτη προ της θέσπισης του νέου ΚΠΔ, μάλιστα, συντελέστηκαν κρίσιμες μεταβολές τόσο στη νομοθετική όσο και στη νομολογιακή κατοχύρωση του εν λόγω δικαιώματος, οι οποίες κρίνεται σκόπιμο να συνοψιστούν εισαγωγικά ως ακολούθως.

Πρώτον, σε υπερεθνικό επίπεδο το συγκεκριμένο δικαίωμα κατοχυρώνεται στο ά.6 παρ. 3 δ΄ ΕΣΔΑ, η ερμηνεία του οποίου από το Δικαστήριο του Στρασβούργου μεταβλήθηκε σημαντικά μετά την έκδοση της απόφασης *Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου* και αποκρυσταλλώθηκε εντέλει με την απόφαση του τμήματος ευρείας σύνθεσης στην υπόθεση *Schatschaschwili κατά Γερμανίας*.[1] Στην τελευταία το ΕΔΔΑ καθιέρωσε τον έλεγχο των τριών βαθμίδων, που έως και σήμερα[2] παραμένει το μεθοδολογικό εργαλείο για την εξέταση της επικαλούμενης παραβίασης του ά.6 παρ. 3 δ΄ ΕΣΔΑ.[3] Το συγκεκριμένο τεστ περιλαμβάνει τα εξής στάδια: πρώτον, κατά πόσον υπήρχε σοβαρός λόγος για την απουσία του μάρτυρα από το ακροατήριο· δεύτερον, κατά πόσον η ανέλεγκτη κατάθεση υπήρξε το μοναδικό ή το αποφασιστικό αποδεικτικό μέσο για την καταδίκη του κατηγορουμένου· τρίτον, κατά πόσον συνέτρεχαν επαρκείς αντισταθμιστικοί παράγοντες, ικανοί να εγγυηθούν τη συνολική δικαιότητα της διαδικασίας.[4]

Συνεπώς, το ΕΔΔΑ μέσω του τελευταίου αυτού κριτηρίου σχετικοποίησε τον κανόνα ότι παραβίαση της ΕΣΔΑ συνεπάγεται κάθε αξιοποίηση μαρτυρικής κατάθεσης που ήταν το μόνο ή αποφασιστικό για την καταδίκη του κατηγορουμένου αποδεικτικό μέσο, αφού μέσω των αντισταθμιστικών παραγόντων κρίσιμος αποδεικνύεται μόνον ο συνολικά δίκαιος χαρακτήρας της δίκης.[5]

Δεύτερον, σε εθνικό επίπεδο με την θέσπιση του νέου ΚΠΔ τροποποιήθηκε ουσιωδώς η οικεία διάταξη με σημαντικότερη μεταβολή για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης την παρ. 2 του ά. 363 ΚΠΔ. Με την νέα αυτή πρόβλεψη ρυθμίστηκε η δυνατότητα να παραιτηθεί ο κατηγορούμενος από το ανωτέρω δικαίωμα του, αποκλειστικά υπό την προϋπόθεση ότι παρέχει προς τούτο τη ρητή συναίνεση του: ο νομοθέτης εν προκειμένω, δηλαδή, απέρριψε συνειδητά το μέχρι τότε απολύτως κραταιό στη νομολογία του ΑΠ κριτήριο της εναντίωσης, κατά το οποίο θα πρέπει πάντοτε ο κατηγορούμενος να αντιλέξει - και όχι να σιωπήσει - στην ανάγνωση της επίμαχης μαρτυρικής κατάθεσης, διαφορετικά επέρχεται η συνέπεια της απόλυτης ακυρότητας σύμφωνα με την παρ. 1 του ίδιου άρθρου.[6]

Κατά τούτο, το βάρος έκτοτε μετατοπίστηκε στην εθνική μας νομολογία, η οποία κλήθηκε να αφομοιώσει τις ανωτέρω νομολογιακές και νομοθετικές εξελίξεις.

Β. Η πρόσφατη αρεοπαγιτική νομολογία

Ι. Η υπ' αριθμ. 147/2026 απόφαση του Αρείου Πάγου

Με την πλέον πρόσφατη απόφαση του επί του συγκεκριμένου θέματος ο Άρειος Πάγος απέρριψε τον προβληθέντα λόγο αναίρεσης περί απολύτου ακυρότητας της διαδικασίας στο ακροατήριο (άρθρα 171 παρ. 1 στοιχ. δ΄ και 510 παρ. 1 στοιχ. Α΄ ΚΠΔ), δεχόμενος ότι από την ανάγνωση των ενόρκων καταθέσεων των απόντων μαρτύρων και μάλιστα «*χωρίς ειδική αιτιολόγηση του ανέφικτου της εμφάνισής τους στο ακροατήριο*» δεν προκλήθηκε ακυρότητα, «*αφού ο κατηγορούμενος, δεν αντέλεξε και δεν εναντιώθηκε στην ανάγνωση των εν λόγω μαρτυρικών καταθέσεων*».

> ***"Η υπό σχολιασμό απόφαση δεν αποτελεί τη μοναδική περίπτωση που επαναφέρεται αταβιστικά το κριτήριο της εναντίωσης υπό την ισχύ του νέου ΚΠΔ."***

Επιπροσθέτως, η κρίση του Ακυρωτικού στηρίχθηκε στο επιχείρημα ότι ο αναιρεσείων αφενός διατηρούσε τη δυνατότητα να προβεί σε παρατηρήσεις κατ' ά. 358 ΚΠΔ και αφετέρου, εφόσον οι καταθέσεις περιέχονταν στα αναγνωσθέντα πρακτικά της εκκαλουμένης απόφασης (ά. 502 παρ. 1 εδ. γ΄ ΚΠΔ),

[1] Για την αναλυτική πορεία της νομολογίας του ΕΔΔΑ αναφορικά με το ά.6 παρ. 3 στ. δ΄ ΕΣΔΑ βλ. Διονυσοπούλου Α., Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας (άρθρο 6 παρ. 3δ΄ ΕΣΔΑ), Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ. 116 επ.

[2] Βλ. ενδεικτικά την πλέον πρόσφατη ΕΔΔΑ, Jaupi κατά Αλβανίας, Απόφαση της 29.04.2025 (υπ' αριθμ. 23369/16), παρ. 99-100.

[3] Βλ. Swoboda S., Das Konfrontationsrecht des Angeklagten nach Maßgabe der Rechtsprechung des EGMR in Al-Khawaja und Tahery v. Vereinigtes Königreich und Schatschaschwili v. Deutschland, σε: Goeckenjan I. / Puschke J. / Singelnstein T. (επιμ.), Für die Sache – Kriminalwissenschaften aus unabhängiger Perspektive, Duncker & Humblot, 2019, σ. 539 επ.

[4] Βλ. ΕΔΔΑ, Schatschaschwili κατά Γερμανίας, Απόφαση του τμήματος ευρείας σύνθεσης της 15.12.2015 (υπ' αριθμ. 9154/10 προσφυγή), παρ. 107, καθώς και παρ.118, όπου διευκρινίζεται ότι δεν είναι απαραίτητο να εξετάζονται με αυτή τη σειρά οι εν λόγω βαθμίδες, ιδίως αν κάποια από αυτές είναι καθοριστική για την συνολική δικαιότητα της δίκης.

[5] Βλ. Δημάκη Α., Η ρύθμιση του άρθρου 363 του Νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την ανάγνωση των ενόρκων καταθέσεων υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ για το άρθρο 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ και η νομολογία του Αρείου Πάγου επί του ζητήματος, σε: «Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση», Π. Ν. Σάκκουλας, 2020, σ.530.

[6] Βλ. Δημάκη Α., ό.π., σ.552.

** Το κείμενο της απόφασης δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (www.hcba.gr)*

θεωρούνται ήδη αναγνωσθείσες και τυχόν μεταγενέστερη εναντίωση στην αυτοτελή ανάγνωσή τους είναι άνευ εννόμου επιρροής.

II. Κριτική ως προς τα πορίσματα της υπό εξέταση απόφασης

Η αρεοπαγιτική αυτή απόφαση αναβιώνει κατ' ουσίαν την προσέγγιση που ακολουθήθηκε πιστά από τη νομολογία μέχρι το 2019 και εξαρτά άμεσα την συνδρομή της εν λόγω απόλυτης ακυρότητας από την προβολή εναντίωσης εκ μέρους του κατηγορουμένου.[7] Ωστόσο, υπήρξε και παραμένει πολλαπλώς εσφαλμένη, όπως καταδεικνύεται από τα ακόλουθα σημεία:

1. Επαναφορά του εσφαλμένου κριτηρίου της εναντίωσης

Πρώτον, ο Άρειος Πάγος επιμένει στην εφαρμογή του κριτηρίου της εναντίωσης, παρά τη διαχρονική κριτική εκ μέρους της θεωρίας.[8] Η προσέγγιση αυτή, μάλιστα, παρίσταται άνευ ετέρου εσφαλμένη, καθόσον το ίδιο το ΕΔΔΑ στην ελληνικού ενδιαφέροντος υπόθεση *Τσώτσος κατά Ελλάδος* απέρριψε ρητά το κριτήριο αυτό, αποφαινόμενο ότι η μη εναντίωση του κατηγορουμένου στην ανάγνωση της επίμαχης μαρτυρικής κατάθεσης δεν συνιστά παραίτηση από αυτό το δικαίωμα,[9] πολλώ δε μάλλον αφού κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ η παραίτηση από το κατ΄ ά. 6 παρ. 3 στ. δ΄ ΕΣΔΑ δικαίωμα πρέπει να είναι ρητή και ανεπιφύλακτη.[10] Συνεπώς, η διαχρονική προσκόλληση του Αρείου Πάγου στην εναντίωση του κατηγορουμένου είναι καταφανώς αντίθετη στη νομολογία του ΕΔΔΑ και μεταλλάσσει μια απόλυτη ακυρότητα σε σχετική.[11]

> ***"Η αρεοπαγιτική αυτή απόφαση αναβιώνει κατ' ουσίαν την προσέγγιση που ακολουθήθηκε πιστά από τη νομολογία μέχρι το 2019"***

2. Παράβλεψη της μεθοδολογίας που ακολουθεί το ΕΔΔΑ αναφορικά με τα τρία στάδια ελέγχου

Δεύτερον, ο Άρειος Πάγος παραβλέπει πλήρως την ανωτέρω μεθοδολογική εξέταση των τριών βαθμίδων που ακολουθεί το ΕΔΔΑ: προσανατολιζόμενος μονομερώς στο ζήτημα του εφικτού ή μη της εμφάνισης του μάρτυρα (πρώτη βαθμίδα ελέγχου κατά το ΕΔΔΑ), κρίνει επιτρεπτή άνευ ετέρου την αποδεικτική αξιοποίηση κάθε αναγνωσθείσας κατ' ά. 363 παρ. 1 εδ.α' ΚΠΔ προδικαστικής κατάθεσης ενός μάρτυρα που ήταν ανέφικτο να προσέλθει στο ακροατήριο, η οποία ενδεχομένως λόγω της βαρύτητας της και της έλλειψης αντισταθμιστικών παραγόντων να οδηγεί σε παραβίαση του κατ' ά.6 παρ. 3 στ. δ΄ ΕΣΔΑ δικαιώματος.[12] Με την συγκεκριμένη, μάλιστα, απόφαση εγκαταλείπει ήδη και αυτή την πρώτη βαθμίδα ελέγχου, αφού εντέλει αρκεί για την ανάγνωση της προδικαστικής κατάθεσης του μάρτυρα ακόμα και η παράλειψη του δικαστηρίου να ελέγξει το κατά πόσον ήταν εφικτή η προσέλευση του!

Και τούτο, φυσικά, δεν δύναται να εξισορροπηθεί από κανέναν από τους αναφερόμενους στην απόφαση αντισταθμιστικούς παράγοντες: αφενός από μόνη της η δυνατότητα του κατηγορουμένου να υποβάλει παρατηρήσεις επί της κατάθεσης δεν αναπληρώνει την αδυναμία του να υποβάλει απευθείας ερωτήσεις στον μάρτυρα, κάτι που συνιστά πυρηνικό στοιχείο του κατ' ά.6 παρ. 3 στ. δ΄ ΕΣΔΑ δικαιώματος[13] και αφετέρου η επίκληση των πρακτικών της πρωτοβάθμιας απόφασης δεν συνιστά παρά ένα τέχνασμα[14] που προσκρούει στην αυτόνομη έννοια του «μάρτυρα» κατ' ά.6 παρ. 3 δ΄ ΕΣΔΑ, το οποίο εφαρμόζεται σε οποιαδήποτε περίπτωση οι δηλώσεις που τίθενται υπ' όψη του δικαστηρίου επιβαρύνουν τον κατηγορούμενο, ακόμα κι όταν αυτές περιλαμβάνονται τυπικώς σε έγγραφα.[15]

3. Παραβίαση της υποχρέωσης αιτιολογίας

Τρίτον, η σχολιαζόμενη απόφαση παραβιάζει ευθέως την υποχρέωση που εισήχθη με το ά. 363 παρ. 1 εδ.α' ΚΠΔ να αιτιολογεί ειδικά το δικαστήριο το ανέφικτο της προσέλευσης του μάρτυρα σε περίπτωση ανάγνωσης της προδικαστικής του κατάθεσης. Η υποχρέωση αυτή, η οποία εισήχθη ομοίως με τον νέο ΚΠΔ, αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των προγενέστερων νομολογιακών κρίσεων που δεν απαιτούσαν ειδική αιτιολογία σε περίπτωση που δεν αντέλεξε ο κατηγορούμενος[16] και αποτυπώνει την νομολογία του ΕΔΔΑ, κατά την οποία η έλλειψη σοβαρού λόγου για την εμφάνιση του μάρτυρα στο ακροατήριο, έστω και μη αποφασιστικής σημασίας, συνιστά σε κάθε περίπτωση έναν ιδιαιτέρως σημαντικό παράγοντα για την διάγνωση της παραβίασης του ά.6 παρ. 3 δ΄ ΕΣΔΑ[17] και ελέγχεται μέσω της αιτιολογίας της απόφασης.[18] Συνεπώς, προκαλεί εντύπωση που, ενώ το Ακυρωτικό μας

---

[7] Βλ. την απαρχή αυτής της τάσης με την ΑΠ1286/1999, ΠοινΧρ ΜΘ, σ.816, με παρατηρήσεις Η. Αναγνωστόπουλου.

[8] Βλ. Δημάκη Α., ό.π., σ.538, Διονυσοπούλου, ό.π., σ.193, καθώς και Γιαννακούρα Π., Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. δ΄ Δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει τους μάρτυρες κατηγορίας, σε: Κοτσαλή Λ., Ευρωπαική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σ. 690.

[9] Βλ. ΕΔΔΑ, Τσώτσος κατά Ελλάδος, Απόφαση της 30.04.2009 (υπ' αριθμ. 25109/07 προσφυγή), παρ. 36.

[10] Βλ. ΕΔΔΑ, Vladimir Romanov κατά Ρωσίας, Απόφαση της 24.07.2008 (υπ' αριθμ. 41461/02 προσφυγή), παρ. 98, Vozhigov κατά Ρωσίας, Απόφαση της 26.04.2007 (υπ' αριθμ. 5953/02 προσφυγή), παρ. 57, Sadak και λοιποί κατά Τουρκίας (no. 1), Απόφαση της 17.07.2001 (υπ' αριθμ. 29900/96 κ.ά. προσφυγές), παρ. 67.

[11] Βλ. Τζαννετή Α., ΠοινΧρ ΝΗ, σ. 401.

[12] Βλ. Δημάκη Α., ό.π., σ.567.

[13] Πρβλ. ΕΔΔΑ, Νικολίτσας κατά Ελλάδος, Απόφαση της 03.07.2014 (υπ' αριθμ. 63117/09 προσφυγή), παρ. 38.

[14] Έτσι και η Διονυσοπούλου Α., Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει τους μάρτυρες κατηγορίας στη νομολογία του Αρείου Πάγου, ΣΥΝ 122/2017, σ. 46.

[15] Βλ. Διονυσοπούλου, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας (άρθρο 6 παρ. 3δ΄ ΕΣΔΑ), σ.104.

[16] Βλ. ενδεικτικώς την ΑΠ1337/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

[17] Βλ. ΕΔΔΑ, Schatschaschwili κατά Γερμανίας, Απόφαση του τμήματος ευρείας σύνθεσης της 15.12.2015 (υπ' αριθμ. 9154/10 προσφυγή), παρ. 113.

[18] Βλ. Διονυσοπούλου, ό.π., σ.125.

όφειλε (έστω και αυτεπαγγέλτως κατ΄ά. 511 εδ.α') να αναιρέσει λόγω έλλειψης της απαιτούμενης ειδικής αιτιολογίας, επικαλείται αυτήν ακριβώς την έλλειψη, προκειμένου να δικαιολογήσει την απόρριψη του - κατά τα ανωτέρω στοιχειοθετούμενου - λόγου της απόλυτης ακυρότητας.

Γ. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Η υπό σχολιασμό απόφαση δεν αποτελεί τη μοναδική περίπτωση που επαναφέρεται αταβιστικά το κριτήριο της εναντίωσης υπό την ισχύ του νέου ΚΠΔ. Η νομολογιακή αυτή παλινδρόμηση έχει τη βαθύτερη αιτία της στην απόλυτη απαγόρευση του ά. 363 παρ. 1 εδ. β΄ ΚΠΔ για την περίπτωση που είναι εφικτή η εμφάνιση του μάρτυρα, ρύθμιση που παρέχει υψηλότερη προστασία σε σύγκριση με την ΕΣΔΑ (όπου η απουσία του μάρτυρα είναι ένας μόνο από τους σταθμιζόμενους παράγοντες), εγκυμονώντας έτσι τον κίνδυνο υπέρμετρου περιορισμού της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας.[19] Εντούτοις, η ΑΠ 147/2026 διαφοροποιείται ποιοτικά, καθόσον στις προγενέστερες αποφάσεις, παρά την εσφαλμένη ερμηνεία του ά.363ΚΠΔ,[20] κατά την υπαγωγή συνέτρεχε ρητή συναίνεση του κατηγορουμένου,[21] με αποτέλεσμα να συνιστά την πλέον κατάφωρη παραβίαση τόσο του εθνικού δικαίου όσο και της ΕΣΔΑ.

[19] Βλ. τις αναπτύξεις του Χριστόπουλου Π., Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει τους μάρτυρες κατηγορίας κατά το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. δ΄ της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ, 11/2009, σ. 1287.

[20] Βλ. ΑΠ 1065/2025, ΑΠ 842/2025, ΑΠ 1327/2023, ΑΠ 987/2023, ΑΠ 681/2023, ΑΠ 375/2021, ΤΝΠ QUALEX.

[21] Βλ. ΑΠ 286/2025, ΑΠ 1327/2023, ΑΠ 987/2023, ΠεντΣτρΘεσ 89/2023, ΑΠ 375/2021, ΤΝΠ QUALEX.

Η απώλεια του πειστηρίου και το δικαίωμα υπεράσπισης

Παρατηρήσεις στην ΑΠ 670/2025*

Γεώργιος Φουσκαρίνης
Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω, ΜΔΕ Ποινικών Επιστημών

1. Τα κρίσιμα περιστατικά και η θέση του Αρείου Πάγου



Η ΑΠ 670/2025 αφορά την καταδίκη δύο κατηγορουμένων για διακεκριμένη φθορά ξένης ιδιοκτησίας. Μεταξύ των στοιχείων που συνεκτιμήθηκαν ήταν ένα γκρι γάντι εργασίας, το οποίο φερόταν να έχει βρεθεί κοντά σε καμένο μηχάνημα, προς την πλευρά ανοίγματος της περίφραξης του εργοταξίου. Κατά την εργαστηριακή έκθεση της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών, στο γάντι ανιχνεύθηκε γενετικό υλικό της δεύτερης κατηγορουμένης, μαζί με γενετικό υλικό δύο αγνώστων προσώπων[1].

Στη δευτεροβάθμια δίκη η υπεράσπιση ζήτησε την προσκόμιση του γαντιού, προκειμένου να το επισκοπήσει το δικαστήριο και να το εξετάσει τεχνικός σύμβουλος. Το αίτημα έγινε δεκτό και η συνεδρίαση διακόπηκε. Όταν, όμως, ανοίχθηκαν οι φάκελοι των πειστηρίων, δεν βρέθηκαν ούτε το γάντι ούτε οι συσκευασίες που, κατά τα συνοδευτικά έγγραφα, περιείχαν αυτό και τους σχετικούς στειλεούς. Το εφετείο δέχθηκε ότι «*Από όλα τα ανωτέρω και ενόψει του ότι υπάρχει στη δικογραφία και αναγνώστηκε η σχετική εργαστηριακή έκθεση που εξέτασε το επίμαχο γάντι και το πόρισμα αυτής, το οποίο έλαβαν γνώση οι κατηγορούμενοι, προκύπτει ότι δεν παραβιάστηκε κανένα δικαίωμα υπεράσπισης των κατηγορουμένων, το δε αίτημα που υπέβαλαν περί προσκόμισης του ανωτέρω ευρήματος (γάντι) έγινε δεκτό από το δικαστήριο, παρά ταύτα όμως τούτο δεν βρέθηκε, γεγονός για το οποίο θα πρέπει να διεξαχθεί σχετική έρευνα. Επομένως, δεν υφίσταται καμία ακυρότητα στη διαδικασία και ο σχετικός ισχυρισμός των κατηγορουμένων πρέπει να απορριφθεί ως ουσία αβάσιμος*».: η εργαστηριακή έκθεση υπήρχε στη δικογραφία, είχε αναγνωσθεί και ήταν, κατά την κρίση του, σαφής και κατηγορηματική. Με την ίδια αιτιολογία απέρριψε το αίτημα εξέτασης της αστυνομικού-βιολόγου που είχε διενεργήσει την ανάλυση. Οι αιτιάσεις περί ενδεχόμενης επιμόλυνσης ή μεταφοράς του γενετικού υλικού χαρακτηρίστηκαν εικασίες, ενώ τονίστηκε ότι οι κατηγορούμενοι δεν είχαν εξηγήσει την παρουσία του DNA στο γάντι.

Ο Άρειος Πάγος επικύρωσε τις παραπάνω κρίσεις. Θεώρησε επαρκή την πρόσβαση στην έκθεση, μολονότι το αντικείμενο της εξέτασης είχε απολεσθεί, και αρκέστηκε, ως προς τη μη εξέταση της συντάκτριάς της, στη διαπίστωση ότι το εφετείο είχε απαντήσει ειδικά στο σχετικό αίτημα. Το ζήτημα, ωστόσο, δεν είναι αν δόθηκε οποιαδήποτε απάντηση στα δύο αιτήματα, αλλά αν, μετά την απώλεια του πειστηρίου και τη μη εξέταση της συντάξασας την έκθεση πραγματογνωμοσύνης, απέμενε στην υπεράσπιση πρακτικά αποτελεσματικός τρόπος αμφισβήτησης του κρίσιμου επιστημονικού ευρήματος[2].

2. Η Παπαγεωργίου και η πρόσβαση στο πρωτογενές αποδεικτικό υλικό

Σχετική για την παρούσα προβληματική είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ Παπαγεωργίου κατά Ελλάδας. Ο προσφεύγων είχε καταδικασθεί για απάτη με βάση, μεταξύ άλλων, φωτοαντίγραφα επιταγών και εκτυπώσεις ηλεκτρονικών καταχωρίσεων, ενώ τα πρωτότυπα και τα ηλεκτρονικά αρχεία δεν προσκομίστηκαν

[1] ΑΠ 670/2025, ΣΤ΄ Ποινικό Τμήμα, ΤΝΠ Αρείου Πάγου, ιδίως ως προς το πειστήριο ΒΠ 80/17 και την έκθεση της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών.

[2] ΑΠ 670/2025, ό.π., σκέψεις επί των λόγων αναίρεσης για την απώλεια του γαντιού και τη μη εξέταση της αστυνομικού-βιολόγου.

** Το κείμενο της απόφασης δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (www.hcba.gr)*

παρά τα επανειλημμένα αιτήματά του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η πρόσβαση στα πρωτότυπα ήταν ουσιώδης, επειδή θα μπορούσε να επιτρέψει στον κατηγορούμενο να αποδείξει ότι η κατηγορία ήταν αβάσιμη, και διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. δ΄ ΕΣΔΑ[3].

Η σημασία της απόφασης αυτής για την ΑΠ 670/2025 δεν εντοπίζεται σε μια μηχανική εξομοίωση εγγράφων και βιολογικού υλικού, αλλά στη διάκριση μεταξύ του παράγωγου αποδεικτικού προϊόντος και του πρωτογενούς αποδεικτικού υλικού. *Η γνώση ενός πορίσματος πραγματογνωμοσύνης δεν ταυτίζεται με τη δυνατότητα ελέγχου της αξιοπιστίας του*[4]. Η εργαστηριακή έκθεση μπορούσε να βεβαιώνει τι εξέτασε το εργαστήριο και σε ποιο συμπέρασμα κατέληξε· δεν μπορούσε όμως να αποδείξει αυτοτελώς τις συνθήκες ανεύρεσης του γαντιού, τη συνέχεια της ταυτότητάς του από την κατάσχεση έως την ανάλυση, την ακεραιότητα της συσκευασίας ή την τήρηση των μέτρων αποτροπής επιμόλυνσης. Αυτά ακριβώς θα αποτελούσαν αντικείμενο του ελέγχου που ζήτησε η υπεράσπιση.

"Η απώλεια πειστηρίου δεν συνεπάγεται αυτομάτως ακυρότητα ούτε καθιστά άνευ άλλου τινός την διαδικασία μη δικαία."

Εδώ εντοπίζεται η βασική αδυναμία της αναιρετικής κρίσης. Η ύπαρξη της εργαστηριακής έκθεσης χρησιμοποιήθηκε ως λόγος για τον οποίο η απώλεια του γαντιού δεν είχε σημασία. Η έκθεση, όμως, ήταν το αποδεικτικό μέσο του οποίου την αξιοπιστία επιδίωκε να ελέγξει η υπεράσπιση μέσω του πρωτογενούς υλικού. Δεν μπορούσε, συνεπώς, η ίδια η αμφισβητούμενη έκθεση να υποκαταστήσει το αντικείμενο που θα επέτρεπε τον έλεγχό της.

Η μεταγενέστερη Georgios Papageorgiou κατά Ελλάδας (αρ. 2) επιβεβαιώνει το κριτήριο[5]. Μετά την επανάληψη της διαδικασίας, τα πρωτότυπα εμφανίστηκαν στο ακροατήριο και ο προσφεύγων μπορούσε πλέον να τα αμφισβητήσει· υπό τις νέες αυτές συνθήκες δεν διαπιστώθηκε παραβίαση. Στην υπόθεση της ΑΠ 670/2025 η υπεράσπιση ζήτησε εγκαίρως την εξέταση του υλικού και το αίτημά της έγινε δεκτό. Η άσκηση του δικαιώματος ματαιώθηκε όχι από δική της αδράνεια, αλλά επειδή το πειστήριο που τελούσε υπό κρατική φύλαξη είχε χαθεί.

3. Η απώλεια του πειστηρίου και η μη εξέταση του πραγματογνώμονα

Η απώλεια πειστηρίου δεν συνεπάγεται αυτομάτως ακυρότητα ούτε καθιστά άνευ άλλου τινός την διαδικασία μη δικαία. Απαιτεί, όμως, συγκεκριμένη αξιολόγηση της δικονομικής βλάβης και επαρκή διαδικαστικά αντίβαρα. Κρίσιμο ήταν, δηλαδή, ότι η καταστροφή στέρησε από την υπεράσπιση τη δυνατότητα να επαληθεύσει τους ισχυρισμούς της για το περιεχόμενο και τη σημασία του υλικού[6].

Υπό αυτές τις συνθήκες, η εξέταση της συντάκτριας της έκθεσης αποτελούσε το ελάχιστο εναπομένον αντίβαρο. Η απόρριψή της ως περιττής λόγω της "σαφήνειας" του πορίσματος συγχέει τη νοηματική καθαρότητα με την αποδεικτική αξιοπιστία. Στη Matytsina κατά Ρωσίας το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η δυνατότητα σχολιασμού μιας πραγματογνωμοσύνης δεν εξαντλεί τα δικαιώματα της υπεράσπισης: σε αυτά περιλαμβάνεται η άμεση αμφισβήτηση της αξιοπιστίας του προσώπου που τη συνέταξε και, όπου απαιτείται, η πραγματική δυνατότητα παραγωγής αντίθετου επιστημονικού υλικού[7].

Η πραγματογνώμονας θα μπορούσε να εξεταστεί για την παραλαβή και τη σφράγιση του αντικειμένου, την κατάσταση της συσκευασίας, τα σημεία και τη μέθοδο δειγματοληψίας, τους ελέγχους επιμόλυνσης και την ερμηνεία του μικτού γενετικού προφίλ. Ο τεχνικός σύμβουλος της υπεράσπισης, χωρίς πρόσβαση στο γάντι και χωρίς δυνατότητα ανεξάρτητης επανεξέτασης, μπορούσε μόνο να σχολιάσει όσα η ίδια η πραγματογνώμονας είχε καταγράψει. Η παρουσία του στο ακροατήριο δεν εξασφάλισε ισοδύναμη επιστημονική αντιπαράθεση.

4. Η σωρευτική βλάβη και το βάρος απόδειξης

Οι δύο περιορισμοί που τέθηκαν στην υπεράσπιση δεν έπρεπε να αξιολογηθούν μεμονωμένα. Η απώλεια του γαντιού θεωρήθηκε ασήμαντη επειδή υπήρχε η εργαστηριακή έκθεση· η εξέταση της πραγματογνώμονας κρίθηκε περιττή επειδή η ίδια έκθεση ήταν σαφής. Έτσι το ένα έλλειμμα καλύφθηκε συλλογιστικά από το άλλο και η έκθεση απέκτησε αυτοεπιβεβαιωτικό χαρακτήρα: υποκατέστησε τόσο το πειστήριο όσο και τη δια ζώσης εξέταση της αναλύτριας. Η ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία, όμως, δεν μπορεί να εξαντλείται σε τυπικές απαντήσεις. Έπρεπε να εξεταστεί αν, μετά την αθροιστική επίδραση των παραπάνω πλημμελειών, είχαν παραβιασθεί τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί, τέλος, η παρατήρηση ότι οι κατηγορούμενοι δεν δικαιολόγησαν την παρουσία του DNA. Η διαπίστωση ότι γενετικό υλικό ενός προσώπου βρέθηκε σε αυτό δεν απαντά από μόνη της πότε, με ποιον τρόπο και στο πλαίσιο ποιας δραστηριότητας μεταφέρθηκε. Η μετάβαση από την προέλευση του ίχνους στη δραστηριότητα που εξηγεί την παρουσία του απαιτεί πρόσθετη αποδεικτική θεμελίωση[8]. Πολύ

[3] ΕΔΔΑ, Georgios Papageorgiou κατά Ελλάδας, προσφ. 59506/00, απόφ. 9.5.2003, §§ 35-40.

[4] Βλ. επίσης Natunen κατά Φινλανδίας, αρ. 21022/04, 31.3.2009, §§ 47–49, όπου τηλεφωνικές καταγραφές είχαν καταστραφεί σύμφωνα με την νομοθεσία και, παρ' όλα αυτά διαπιστώθηκε παραβίαση, επειδή η καταστροφή κατέστησε αδύνατη την επαλήθευση των ισχυρισμών της υπεράσπισης.

[5] ΕΔΔΑ, Georgios Papageorgiou κατά Ελλάδας (αρ. 2), αρ. προσφ. 21032/08, απόφαση 15.10.2009, §§ 30-36.

[6] ΕΔΔΑ, Natunen κατά Φινλανδίας, προσφ. 21022/04, απόφ. 31.3.2009, §§ 39-50, ιδίως §§ 47-49.

[7] ΕΔΔΑ, Matytsina κατά Ρωσίας, προσφ. 58428/10, απόφ. 27.3.2014, §§ 175-181 και 187-195. Βλ. και ΕΔΔΑ, Khodorkovskiy και Lebedev κατά Ρωσίας, προσφ. 11082/06 και 13772/05, απόφ. 25.7.2013, § 731.

[8] Βλ. Forensic Science Regulator, Codes of Practice and Conduct: Development of Evaluative Opinions, FSR-C-118, Issue 1, 2021, ιδίως §§ 8.2.5–8.2.6, σ. 24, §§ 8.6.4–8.6.5, σ. 40 και §§ 9.1.29–9.1.34, σ. 45–46.

περισσότερο, ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να επιβαρύνεται με την απόδειξη μιας εναλλακτικής εξήγησης για την παρουσία του ίχνους, όταν το αντικείμενο που θα επέτρεπε τη διερεύνησή του έχει απολεσθεί υπό κρατική φύλαξη. Όπως υπενθύμισε το ΕΔΔΑ στην Telfner κατά Αυστρίας, το βάρος απόδειξης ανήκει στην κατηγορούσα αρχή και η σιωπή ή η αδυναμία παροχής εξήγησης δεν μπορεί να καλύψει ανεπαρκή αποδεικτική βάση[9].

[9] ΕΔΔΑ, Telfner κατά Αυστρίας, προσφ. 33501/96, απόφ. 20.3.2001, §§ 15-18. Πρβλ. και άρθρα 6 παρ. 1 και 2 και 7 παρ. 5 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343.

Η ορθή αντιμετώπιση του ζητήματος επέβαλλε την εξέταση της αναλύτριας, την αναζήτηση των πρωτογενών εργαστηριακών δεδομένων και των εγγράφων της αλυσίδας φύλαξης και, αν αυτά δεν επαρκούσαν, ρητή απομείωση της αποδεικτικής βαρύτητας του πορίσματος. Η ΑΠ 670/2025 αρκέστηκε, αντιθέτως, στη γνώση του εγγράφου, στη σαφή διατύπωσή του και στη δυνατότητα θεωρητικού σχολιασμού του. Με τον τρόπο αυτό η αβεβαιότητα που δημιούργησε η απώλεια του πειστηρίου μεταφέρθηκε στην υπεράσπιση: όφειλε να αποδείξει την επιμόλυνση και να εξηγήσει το DNA, ενώ τα μέσα για την απόδειξη είχαν καταστεί απρόσιτα. Υπό τα δεδομένα αυτά, προκύπτει αβίαστα ότι τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορουμένου παραβιάστηκαν.

Η «*exceptio exceptionis*» στον τρόπο παραπομπής των αδικημάτων του νόμου περί ενδοοικογενειακής βίας: δικαιοπολιτική αναγκαιότητα ή ρήγμα στα θεμέλια του ποινικού δικονομικού μας συστήματος; (Με αφορμή την ΑΠ 630/2026)*

Αθανασία Δ. Γκρινιάρη
Δικηγόρος Αθηνών, ΜΔΕ Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας ΕΚΠΑ



I. Η υπό κρίση υπ' αρ. 630/2026[1] απόφαση του Αρείου Πάγου (σε συμβούλιο κατόπιν εισαγγελικής αναίρεσης) φαίνεται να διασαφηνίζει το πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 10^{Α} παρ. 5 του Ν. 3500/2006[2] αναφορικά με την ουσιαστική περάτωση της κύριας ανάκρισης στα εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας που περιλαμβάνονται στον οικείο νόμο[3] και παραπέμπονται ενώπιον του Μεικτού Ορκωτού Δικαστηρίου. Το άρθρο 10 παρ. 5 του Ν. 3500/2006 εισάγει επί της ουσίας μια διπλή εξαίρεση, ήτοι τόσο την παραπομπή με απευθείας κλήση κατ' άρθρο 309 ΚΠΔ αντί της συνήθους παραπομπής με έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος κατ΄άρθρο 308 ΚΠΔ στα κακουργήματα του νόμου περί ενδοοικογενειακής βίας, όσο και την παραπομπή κακουργημάτων με τον ως άνω τρόπο, ανεξαρτήτως του καθ' ύλη αρμοδίου δικαστηρίου, ακόμα δηλαδή και ενώπιον του Μεικτού Ορκωτού Δικαστηρίου, όπως αναφέρεται ρητά στην διάταξη αποκλίνοντας από την δεύτερη σωρευτική προϋπόθεση που θέτει το άρθρο 309 ΚΠΔ περί καθ' ύλην αρμοδιότητας του Μονομελούς και Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων. Ερμηνευτική δυσχέρεια ανέκυψε στο αν στην εξαιρετική ρύθμιση του άρθρου 10^{Α} παρ. 5 περί περάτωσης της κύριας ανάκρισης, υπάγονται τόσο τα sui generis ιδιώνυμα κακουργήματα του νόμου περί ενδοοικογενειακής, ιδίως τα κακουργήματα του άρθρου 6 του Ν. 3500/2006 όσο και τα κακουργήματα του άρθρου 1 παρ. 1 του ιδίου νόμου (τα κακουργήματα των άρθρων 299, 311, 336 και 338 εφόσον το θύμα είναι μέλος της οικογένειας ή πρόσωπο που δέχεται τις υπηρεσίες του φορέα παροχής κοινωνικής μέριμνας), διαμορφώνοντας δύο αντίθετα ρεύματα σε θεωρία και νομολογία[4]. Καταφατική απάντηση με την υπό κρίση απόφαση έδωσε ο Άρειος Πάγος στο ως άνω εριζόμενο ζήτημα, παραβλέποντας ωστόσο να δικαιολογήσει επαρκώς την εξαιρετικού χαρακτήρα δικονομική απόκλιση του νομοθέτη του ν. 5172/2025 και να αντικρούσει με επιτυχία τα τιθέμενα επιχειρήματα της αντίθετης άποψης.

> ***"Το άρθρο 10 παρ. 5 του Ν. 3500/2006 εισάγει επί της ουσίας μια διπλή εξαίρεση"***

II. Τα επιχειρήματα που επιστρατεύονται από τις δύο πλευρές κινούνται σε δύο βασικούς άξονες, ήτοι τόσο τη γραμματική ασάφεια (ή και πληρότητα) της επίμαχης διάταξης

[1] Βλ. το κείμενο της σχολιαζόμενης απόφασης, ΑΠ (Συμβ) 630/2026, ΠοινΔικ 6/2026 σελ. 587-589, ΤΝΠ QUALEX.

[2] Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 14 του Ν. 5172/2025 και πλέον έχει ως εξής: «*5. Η προδικασία για τα αδικήματα του παρόντος διεξάγεται στον απολύτως αναγκαίο χρόνο και η εκδίκαση τους προσδιορίζεται κατ΄ απόλυτη προτεραιότητα. Η διαδικασία του άρθρου 309 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, περί περάτωσης κύριας ανάκρισης, κατ' εξαίρεση εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις των κακουργημάτων του παρόντος νόμου, ανεξαρτήτως του καθ' ύλη δικαστηρίου παραπομπής*».

[3] Βλ. τα άρθρα 1 παρ. 1 του Ν. 3500/2006 και 6 του Ν. 3500/2006 (ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη).

[4] Βλ. πρώιμες παρατηρήσεις της θεωρίας αναφορικά με την δημιουργία δύο αντίθετων τοποθετήσεων επί του πεδίου ισχύος του άρθρου 10^{Α} παρ. 5 του Ν. 3500/2006 (με την τροποποίηση του δυνάμει του άρθρου 14 του Ν. 5172/2025), Καραμόσχογλου Α., *Ορισμένα ζητήματα στο πεδίο αντιμετώπισης εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας μετά τις πρόσφατες νομοθετικές εξελίξεις με τον Ν. 5172/2025*, ΠοινΔικ 8-9/2025 σελ. 756-765, ΤΝΠ QUALEX και Χιόνη-Χότουμαν Χ., *Ο ν. 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία μετά τον ν. 5172/2025-Ερμηνεία των αλλαγών*, ΠοινΔικ 2/2025, 203 επ., ΤΝΠ QUALEX.

* *Το κείμενο της απόφασης δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (www.hcba.gr)*

όσο και τα επαρκή (ή μη) δικαιολογητικά της ερείσματα στον νόμο και τα παραρτήματα του[5]. Αρχικά, με βάση τις παραδοχές του Αρείου Πάγου, η ασαφής διατύπωση της διάταξης ευκόλως υπερκεράζεται με ευθεία αναγωγή στην Αιτιολογική Έκθεση του νεοεισαχθέντος άρθρου 14 του Ν. 5172/2025[6] όσο και του Ν. 3500/2006 με την οποία υποστηρίχθηκε ότι το άρθρο 10Α παρ. 5 επιβάλλει όμοια δικονομική μεταχείριση τόσο στα κακουργήματα του άρθρου 6 όσο και του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 3500/2006 με μόνη αναφορά στα «*κακουργήματα του παρόντος νόμου*» καθώς και εκ του γεγονότος ότι η ως άνω φράση αφορά στα «*κακουργήματα στα οποία αναφέρεται ο παρών νόμος*» και όχι μόνο «*στα κακουργήματα των οποίων η νομοτυπική μορφή περιγράφεται στον παρόντα νόμο*»[7]. Ωστόσο, η θέση που έλαβε το Ακυρωτικό παραγνωρίζει το γεγονός ότι ως «*κακουργήματα του παρόντος νόμου*» δεν θα μπορούσαν επ' ουδενί να νοηθούν τα κακουργήματα του άρθρου 1 παρ.1 του Ν. 3500/2006, διότι πρώτον δεν αναφέρεται ουδέν σχετικό με την παραπομπή των κακουργημάτων του νόμου στην ως άνω εξόχως προβληματική και αόριστη Αιτιολογική Έκθεση η οποία προτάσσει ως ratio της επίμαχης δικονομικής διάταξης την επιτάχυνση της εκδίκασης των αδικημάτων ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και εκ του γεγονότος ότι στο άρθρο 1 παρ. 1 δίδεται μόνον ο ορισμός της ενδοοικογενειακής βίας, ο οποίος προϋπήρχε και πριν τις τροποποιήσεις που έλαβαν χώρα με τον 5172/2025[8] και δεν επεκτείνεται στη θέσπιση νέων αξιόποινων πράξεων όπως τα άρθρα 6 και 7 του Ν. 3500/2006. Η βούληση του νομοθέτη αναφορικά με την ειδικότερη περίληψη των αδικημάτων του άρθρου 1 παρ. 1 ήταν ρητή και σαφής στις διατάξεις του νόμου περί ενδοοικογενειακής βίας.[9] Η εδώ σχολιαζόμενη διάταξη, ως διάταξη δικονομικού δικαίου, είναι εμφανές ότι στερείται σαφήνειας και επαρκούς νομοθετικής απαρίθμησης των εν λόγω αδικημάτων.

III. Η ασαφής διατύπωση της επίδικης διάταξης αναφορικά με τη συμπερίληψη ή μη των αδικημάτων του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 3500/2006 δεν θεραπεύεται ούτε με την επίκληση λόγων δικαιοπολιτικού και ουσιαστικού χαρακτήρα καθότι η Αιτιολογική Έκθεση, ως ένα παράρτημα του οικείου νομοθετήματος δεν παρέχει τα απαραίτητα νομοθετικά ερείσματα δυνάμει των οποίων καθίσταται αναγκαία η ταχύτατη περαίωση των κακουργημάτων της ενδοοικογενειακής βίας και δεν δύναται να υποκαταστήσει ή να συμπληρώσει εν προκειμένω μια αμιγή δικονομική ρύθμιση όπως αυτή του άρθρου 10Α παρ. 5. Πρώτον και κυριότερο, η αναφορά σε «*αδικήματα χωρίς αποδεικτικές δυσχέρειες*» πόρρω απέχει από την πραγματικότητα, καθώς ουδείς αντιλαμβάνεται γιατί είναι δικαιοπολιτικά επιβεβλημένη η παραπομπή ενός κοινού βιασμού ενώπιον του Μεικτού Ορκωτού Δικαστηρίου κατ' άρθρο 308 ΚΠΔ με έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος, η οποία αναπόφευκτα συνεφέλκεται το στοιχειώδες φιλτράρισμα και την αποδεικτική επεξεργασία του υλικού της δικογραφίας και όχι η τέλεση ενός βιασμού μεταξύ δύο συζύγων ή συντρόφων η οποία σύμφωνα με το άρθρο 10Α παρ. 5 θα παραπεμφθεί ενώπιον του ακροατηρίου δυνάμει κλητηρίου θεσπίσματος (;).[10] Δεύτερον, η επιτάχυνση της εκδίκασης της υπόθεσης η οποία βαίνει υπέρ τόσο του θύματος όσο και του κατηγορούμενου[11] ως αναφέρεται στην οικεία Έκθεση, η οποία από τελεολογικής απόψεως φαίνεται να είναι η στόχευση του νομοθέτη, δεν προασπίζει στην πραγματικότητα τα δικαιώματα του κατηγορούμενου καθότι σκοπός της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης είναι η ορθή απονομή της και όχι η

[5] Βλ. στην ερμηνευτική κατεύθυνση που εν τέλει υιοθέτησε ο Άρειος Πάγος, βλ. Καραμόσχογλου Α, ο.π καθώς και μερίδα της νομολογίας όπως αυτή του ΣυμβΠλημΑθ 944/2025, ΠοινΔικ 8-9/2025, σελ. 871-872 και ΣυμβΠλημΑιτ. 95/2025 ΠοινΔικ 8-9/2025, σελ. 872-876, ΤΝΠ QUALEX, όπου υιοθετείται πανομοιότυπη επιχειρηματολογία υπερ της ένταξης του συνόλου των κακουργημάτων του νόμου στο άρθρο 10Α παρ.5 και contra νομολογιακή μερίδα που δέχθηκε την παραπομπή των κακουργημάτων του άρθρου 1 παρ. 1 με το άρθρο 308 ΚΠΔ, ΔιατΕισΕφΛαρ 2/2025, ΠοινΔικ 6/2025, σελ. 588-590 (με παρατηρήσεις από Χιόνη-Χότουμαν Χ.), ΣυμβΕφΛαρ 181/2025, ΠονΔικ 12/2025, σελ. 1264-1267, Ναζίρης Γ., *Δικονομικές Αποκλίσεις του Ν. 3500/2006 σε σχέση με την επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού και την παραπομπή στο ακροατήριο*, ΠοινΔικ 2025, σελ. 766-777 ΤΝΠ QUALEX.

[6] Βλ. οι σκέψεις που διαλαμβάνονται περί την εισαγωγή του άρθρου 14 παρ. 5 στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 5172/2025 έχουν ως εξής: «*στην παρ. 5 προβλέπεται, η κατά απόλυτη προτεραιότητα διεξαγωγή της προδικασίας και της εκδίκασης των υποθέσεων ενδοοκογενειακής βίας. Επιπλέον και για την ταχύτερη παραπομπή και εκδίκαση της υπόθεσης στο ακροατήριο, προβλέπεται η παράκαμψη της ενδιάμεσης χρονοβόρας διαδικασίας των δικαστικών συμβουλίων κατ' εφαρμογή της ισχύουσας διάταξης του άρθρου 309 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Εξάλλου, οι εν λόγω υποθέσεις δεν ενέχουν σοβαρές αποδεικτικές δυσχέρειες και συμπίπτει η βούληση κατηγορούμενου και θύματος για την ταχεία περάτωση της ψυχοφθόρας προδικασίας και εισαγωγή της υπόθεσης στο ακροατήριο*» και για σύντομη κριτική στην ως άνω Αιτιολογική Έκθεση βλ. Συμεωνίδης Δ./Βασιλειάδης Ν., *Αναιρετικός Έλεγχος και παραπομπή εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας-Με αφορμή την ΑΠ 630/2026*, ΠοινΔικ 8-9/2026 σελ. 764 και παραπομπή με αρ. 4, ΤΝΠ QUALEX.

[7] Βλ. την εδώ σχολιαζόμενη απόφαση με contra επιχείρημα της εισαγγελικής έφεσης ότι το εν λόγω σχήμα λαμβάνει το δεδομένο ως ζητούμενο και και Καραμόσχογλου Α, ο.π σελ. 761.

[8] Βλ. Χιόνη-Χότουμαν Χ., ο.π. σελ. 204 και μερικές σκέψεις για το έννομο αγαθό του συνόλου της κείμενης νομοθεσίας περί ενδοοικογενειακής βίας βλ. Μπρακουμάτσος Π. *Ο Ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Σκέψεις-Παρατηρήσεις*, ΠοινΔικ 12/2007 σελ. 1455-1461 ΤΝΠ QUALEX.

[9] Βλ. Χιόνη-Χότουμαν Χ. παρατηρήσεις στην ΔιατΕισΕφΛαρ 2/2025, ο.π. σελ. 591 όπου αναφέρεται στις παραγράφους 1 και 4 του άρθρου 1 του ν. 3500/2006.

[10] Πολλώ δε μάλλον αν επρόκειτο για την παράγραφο 4 του άρθρου 336 η οποία προβλέπει την τέλεση του αδικήματος του βιασμού άνευ συναίνεσης όπως ευστόχως εκφράστηκε από τον Εισαγγελέα Εφετών *Βασίλειο Αδάμπα* στην έφεση του η οποία οδήγησε στην έκδοση του αναιρεσιβαλλόμενου βουλεύματος στην δημιουργία «κατηγορούμενων δύο ταχυτήτων».

[11] Βλ. Ζαχαριάδης Αθ., Η «απορρύθμισης της ενδιάμεσης διαδικασίας», Μελέτη στον Τιμητικό Τόμο για τον Λάμπρο Μαργαρίτη, Νομική Βιβλιοθήκη 2025, σελ. 275 όπου επισημαίνει ότι η συρρίκνωση της ενδιάμεσης διαδικασίας ειδικά για τον κατηγορούμενο αλλά και για τα υπόλοιπα διάδικα μέρη κατέτεινε σε αντιστρόφως ανάλογα αποτελέσματα υπέρμετρης καθυστέρησης και αποδεικτικής ανασφάλειας σε σοβαρές δικογραφίες οι οποίες είχαν παραπεμφθεί με κλητήριο θέσπισμα του εισαγγελέα εφετών λόγω διαδοχικών αναβολών στο ακροατήριο για κρείσσονες αποδείξεις προκειμένου να σχηματιστεί πλήρης δικανική πεποίθηση.

έκπτωση των εγγυήσεων και των δικαιωμάτων του, στον βωμό ενός μη μετρήσιμου και υποκειμενικού μεγέθους όπως αυτό της ταχύτητας της ποινικής διαδικασίας.[12]

IV. Συνοψίζοντας τα δύο αντίρροπα ρεύματα σε θεωρία και νομολογία, λαμβανόμενης υπόψιν της «αποψίλωσης» της ενδιάμεσης διαδικασίας των δικαστικών συμβουλίων και την ολοένα και διευρυνόμενη επέκταση της εφαρμογής της διαδικασίας κατ' άρθρο 309 ΚΠΔ[13] καθώς και της θέσης που έλαβε το Ανώτατο Ακυρωτικό, η νομοθετική αποτύπωση της επίμαχης διάταξης είναι ασαφής, καίτοι εισάγεται μια αποκλίνουσα ρύθμιση ακόμα και από την ίδια την διάταξη του άρθρου 309 ΚΠΔ, η οποία εν αμφιβολία δέον όπως λυθεί υπέρ του συνήθους κανόνα παραπομπής του άρθρου 308 ΚΠΔ.

[12] Βλ. Συμεωνίδη Δ., Οι μεταβολές στον ΚΠΔ με βάση το Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Μια επικίνδυνη δικαιοκρατική εκτροπή, ΠοινΔικ 2024 [Ειδικό Ψηφιακό Τεύχος]. ΤΝΠ QUALEX.

[13] Βλ. ενδεικτικά για την κριτική της διόγκωσης της παραπομπής με απευθείας κλήση με τον Ν. 5090/2024, Ναζίρης Γ., *Η διεύρυνση της ουσιαστικής περάτωσης της κύριας ανάκρισης επί κακουργήματος μ απευθείας παραπομπή στο ακροατήριο κατ' άρθρο 309 ΚΠΔ* ΠοινΔικ 3/2024, σελ. 309-311 ΤΝΠ QUALEX.

Εμμανουήλ Μπίλλης, *Παραγωγική Τεχνητή Νοημοσύνη και Ποινικό Δίκαιο. Το έγκλημα και η ευθύνη στην εποχή των νέων αλγοριθμικών συστημάτων σύνθεσης περιεχομένου*, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, 2025, 268 σελ.

Βάγια Πολυζωΐδου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικαιοσύνης Πανεπιστημίου Λευκωσίας



Η εμφάνιση των συστημάτων παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης και η ταχύτατη διάχυσή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή έχουν αναδείξει μια σειρά από ερωτήματα που αφορούν τη ρύθμιση της τεχνολογίας αλλά και τα ίδια τα θεμέλια του ποινικού δικαίου. Η μονογραφία του Επίκουρου Καθηγητή του ΕΚΠΑ Εμμανουήλ Μπίλλη επιχειρεί να τοποθετηθεί ακριβώς σε αυτό το σημείο συνάντησης μεταξύ τεχνολογικής εξέλιξης και ποινικής θεωρίας. Το αποτέλεσμα είναι ένα έργο υψηλών αξιώσεων το οποίο δεν περιορίζεται στην καταγραφή των κινδύνων που συνδέονται με τα μεγάλα γλωσσικά μοντέλα και τα συστήματα παραγωγής περιεχομένου τύπου deepfake, αλλά επιδιώκει να διερευνήσει κατά πόσον οι παραδοσιακές έννοιες και δομές του ποινικού δικαίου εξακολουθούν να επαρκούν για την αντιμετώπιση των νέων μορφών διακινδύνευσης.

> ***"Η μονογραφία του Εμμανουήλ Μπίλλη επιχειρεί να τοποθετηθεί ακριβώς σε αυτό το σημείο συνάντησης μεταξύ τεχνολογικής εξέλιξης και ποινικής θεωρίας."***

Το πρώτο μέρος του βιβλίου είναι αφιερωμένο στην εννοιολογική θεμελίωση του αντικειμένου. Ο συγγραφέας δεν θεωρεί αυτονόητη τη γνώση των τεχνικών χαρακτηριστικών της τεχνητής νοημοσύνης και επιμένει ότι η ποινική αξιολόγηση προϋποθέτει επαρκή κατανόηση των ίδιων των τεχνολογικών μηχανισμών. Έτσι, εξετάζει τους ορισμούς του ενωσιακού δικαίου, του ΟΟΣΑ και του Συμβουλίου της Ευρώπης ενώ περαιτέρω αναλύει διεξοδικά στοιχεία όπως η αυτονομία, η προσαρμοστικότητα και η ικανότητα συναγωγής συμπερασμάτων. Από τις πλέον ενδιαφέρουσες συμβολές του πρώτου μέρους είναι η συστηματική αξιοποίηση της διάκρισης μεταξύ «επικίνδυνης» και «αξιόπιστης» τεχνητής νοημοσύνης. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τις σχετικές κατηγορίες του Κανονισμού για την Τεχνητή Νοημοσύνη όχι απλώς ως στοιχεία θετού δικαίου αλλά ως ερμηνευτικά εργαλεία για την κατανόηση των ποινικών κινδύνων που συνδέονται με συγκεκριμένες εφαρμογές. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει τη μετάβαση από μια αμιγώς τεχνολογική ορολογία σε μια τυπολογία με κανονιστική σημασία για το ποινικό δίκαιο.

Στο δεύτερο μέρος της μονογραφίας ο συγγραφέας στρέφεται στις ειδικές μορφές παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης και ειδικότερα στα LLMs, στα chatbots και στα συστήματα παραγωγής deepfake περιεχομένου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει τόσο η επιλογή των παραδειγμάτων όσο και ο τρόπος με τον οποίο αυτά εντάσσονται σε μια συστηματική ποινική προβληματική. Στο πλαίσιο της ανάλυσης των μεγάλων γλωσσικών μοντέλων ο συγγραφέας επιχειρεί να εξετάσει συγκεκριμένα σενάρια στα οποία ένα chatbot μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο χειραγώγησης, υποκίνησης ή διευκόλυνσης εγκληματικής συμπεριφοράς. Η συζήτηση αποκτά ιδιαίτερη ένταση όταν συνδέεται με το ερώτημα αν η πλημμελής ανάπτυξη ή διάθεση τέτοιων συστημάτων θα μπορούσε να θεμελιώσει μορφές ποινικής ευθύνης των παρόχων τους. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και μία από τις πιο τολμηρές πτυχές του έργου καθώς εξετάζεται το ενδεχόμενο τυποποίησης νέων εγκλημάτων διακινδύνευσης που θα συνδέονται με την παραβίαση υποχρεώσεων ασφάλειας κατά την ανάπτυξη ή διάθεση συστημάτων παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης.

Η αξία της ανάλυσης έγκειται στο ότι τίθεται με σαφήνεια το ερώτημα κατά πόσον τα παραδοσιακά εργαλεία του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (και ιδίως οι έννοιες της αμέλειας, της διακινδύνευσης και του καταλογισμού) επαρκούν για την

αντιμετώπιση φαινομένων που αναπτύσσονται σε περιβάλλοντα αυξημένης αλγοριθμικής πολυπλοκότητας. Έτσι, εξετάζονται οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ελαττωματική ανάπτυξη ή διάθεση ενός συστήματος τύπου chatbot θα μπορούσε να θεμελιώσει ευθύνη από αμέλεια για προσβολές εννόμων αγαθών. Η ανάλυση αυτή δεν εξαντλείται όμως στο παραδοσιακό σχήμα της αμελούς συμπεριφοράς αλλά μετατοπίζεται προς ένα ευρύτερο ερώτημα: είναι επαρκή τα υφιστάμενα εργαλεία προστασίας ή απαιτούνται νέες μορφές ποινικής παρέμβασης; Περαιτέρω, ο συγγραφέας θέτει με σαφήνεια ορισμένα από τα κρισιμότερα ερωτήματα της σύγχρονης ποινικής πολιτικής: υφίσταται ανάγκη ενίσχυσης του προληπτικού χαρακτήρα του ποινικού οπλοστασίου; Δικαιολογείται η δημιουργία νέων εγκλημάτων διακινδύνευσης; Και, τελικά, μπορεί να νομιμοποιηθεί η ποινικοποίηση της ανάπτυξης, διάθεσης ή κατοχής ιδιαίτερα επικίνδυνων εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης;

Ανεξάρτητα από τη θέση που θα λάβει κανείς απέναντι στην επέκταση της ποινικής προστασίας μέσω δημιουργίας νέων διατάξεων που θα στοχεύουν στην προστασία των εννόμων αγαθών ήδη σε προγενέστερα στάδια κινδύνου δύσκολα μπορεί να αμφισβητήσει τη θεωρητική σημασία αυτής της διερεύνησης. Οι σχετικές σελίδες υπερβαίνουν το ειδικό αντικείμενο της τεχνητής νοημοσύνης και συνομιλούν με μία από τις σημαντικότερες συζητήσεις της σύγχρονης ποινικής θεωρίας: τη μετατόπιση από το ποινικό δίκαιο της βλάβης προς το ποινικό δίκαιο της διακινδύνευσης.

> ***"καταρθώνει να θέσει με σαφήνεια και θεωρητική συνέπεια ερωτήματα τα οποία η ποινική θεωρία θα κληθεί αναπόφευκτα να αντιμετωπίσει τα επόμενα χρόνια"***

Εξαιρετικά απαιτητικό είναι και το τμήμα εκείνο που αφορά τα LLMs ως ενδεχόμενους φορείς εγκληματικής συμπεριφοράς. Ο συγγραφέας εξετάζει το ενδεχόμενο αναγνώρισης μορφών «ποινικής» προσωπικότητας και αυτοτελούς ποινικής ευθύνης της τεχνητής νοημοσύνης χωρίς να υιοθετεί άκριτα σχήματα που έχουν κατά καιρούς προταθεί στη διεθνή βιβλιογραφία (στη βάση του φόβου σχετικά με την εξέλιξη των συστημάτων γενικής τεχνητής νοημοσύνης). Η συζήτηση οδηγεί αναπόφευκτα σε ερωτήματα που βρίσκονται στον πυρήνα της ποινικής θεωρίας ενώ τελικά ο συγγραφέας καταλήγει σε μια μάλλον επιφυλακτική στάση απέναντι στα σχήματα αυτοτελούς ποινικής ευθύνης της τεχνητής νοημοσύνης. Από τη σχετική ανάλυση προκύπτει πειστικά ότι τα προβλήματα που δημιουργούν τα σύγχρονα συστήματα ΤΝ δεν είναι πρωτίστως προβλήματα προσδιορισμού ενός νέου υποκειμένου του εγκλήματος· είναι προβλήματα καταλογισμού και απόδοσης ευθύνης σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που συμμετέχουν στον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και τη χρήση τους. Η μεγαλύτερη θεωρητική αξία του σχετικού κεφαλαίου δεν έγκειται στην αναζήτηση ενός νέου φορέα ποινικής ευθύνης αλλά στην ανάδειξη των ορίων του καταλογισμού σε ένα περιβάλλον όπου η ανθρώπινη απόφαση διαμεσολαβείται ολοένα και περισσότερο από αλγοριθμικά συστήματα. Τέλος, ιδιαίτερο κεφάλαιο αφιερώνεται στην περίπτωση της κακόβουλης εφαρμογής των GANs και των συστημάτων παραγωγής deepfake.

Στα τελικά συμπεράσματα της μελέτης ο συγγραφέας συνοψίζει τα πορίσματά του χωρίς να υιοθετεί ούτε τεχνοφοβικές ούτε τεχνοκρατικές υπεραπλουστεύσεις. Παρά την αναγνώριση της αυξημένης επικινδυνότητας των παραγωγικών συστημάτων ΤΝ, αποφεύγει να εισηγηθεί ένα αυτόνομο «ποινικό δίκαιο των μηχανών». Αντιθέτως, παραμένει προσηλωμένος στην αναζήτηση λύσεων εντός του πλαισίου των θεμελιωδών αρχών του ποινικού δικαίου.

Ποια είναι η εικόνα που μένει στον αναγνώστη της μονογραφίας; Η πρώτη και ίσως σημαντικότερη αρετή της μελέτης είναι η πληρότητά της. Η διαπίστωση αυτή δεν αναφέρεται μόνο στο εύρος της βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης ή στην εκτενή χαρτογράφηση του διεθνούς και ενωσιακού κανονιστικού πλαισίου. Παρά τον τίτλο του, το βιβλίο δεν αποτελεί απλώς μια πραγματεία για την παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη αλλά μία ουσιαστική μελέτη των ορίων του ποινικού δικαίου απέναντι σε νέες μορφές τεχνολογικής διακινδύνευσης. Η διαπίστωση αυτή δεν αφορά μόνο το εύρος των πηγών που αξιοποιούνται ούτε την εντυπωσιακή χαρτογράφηση του διεθνούς και ενωσιακού κανονιστικού πλαισίου αλλά κυρίως τη μεθοδολογική επιλογή του συγγραφέα να προσεγγίσει το αντικείμενο από πολλαπλές οπτικές γωνίες. Χωρίς να υποτιμάται η θεωρητική σημασία των αναπτύξεων που αφορούν τη συνείδηση των μηχανών, τα τεχνητά συναισθήματα και τα σενάρια γενικής τεχνητής νοημοσύνης, η συμβολή τους στο άμεσο πρόβλημα της ποινικής ευθύνης εμφανίζεται περισσότερο έμμεση σε σύγκριση με τις ιδιαίτερα γόνιμες αναλύσεις που ακολουθούν για την ποινικοποίηση, τη διακινδύνευση και τον καταλογισμό.

Η ουσιαστική συμβολή της μονογραφίας έγκειται στην επανεξέταση διαχρονικών ζητημάτων της ποινικής θεωρίας, ιδίως μέσα από την ανάλυση της ποινικής αντιμετώπισης της παραβίασης μέτρων ασφάλειας και αποτροπής κινδύνων από τους παρόχους παραγωγικών συστημάτων. Ο συγγραφέας εξετάζει τις προκλήσεις της παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης μέσα από τις θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου, διατηρώντας την αναγκαία επιφύλαξη απέναντι στην προοπτική ενός αυτόνομου "Ποινικού Δικαίου των Μηχανών". Επιπλέον, θέτει έτσι με σαφήνεια και συνέπεια ερωτήματα που θα απασχολήσουν την ποινική θεωρία τα επόμενα χρόνια (βλ. ενδεικτικά ως προς τα όρια της ποινικοποίησης και τον βαθμό στον οποίο δικαιολογείται η μετατόπιση προς ένα δίκαιο της διακινδύνευσης). Ορισμένες από τις προτάσεις για νέες μορφές εγκλημάτων διακινδύνευσης προσφέρονται για περαιτέρω συζήτηση ως προς τη συμβατότητά τους με τη φύση του ποινικού δικαίου ως ultimum remedium -με τη συζήτηση όμως αυτή να αποτελεί και μέρος της δογματικής αξίας του έργου. Η μονογραφία συνιστά μία από τις πρώτες συστηματικές ελληνόγλωσσες μελέτες για την παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη και συγχρόνως μια ουσιαστική συμβολή στη σύγχρονη συζήτηση για τα όρια και τις προοπτικές του ποινικού δικαίου στην ψηφιακή εποχή.

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ[1]
Μία επιγραμματική παρουσίαση των σημαντικότερων αποφάσεων Νοεμβρίου 2025 - Μαίου 2026

Επιμέλεια: **Βασίλης Χειρδάρης,** Δικηγόρος Αθηνών



Η νομολογία του ΕΔΔΑ τα τελευταία χρόνια έχει επηρεάσει σημαντικά και καθοριστικά τις εθνικές νομολογίες και έχει οδηγήσει σε νομοθετικές αλλαγές τις ευρωπαϊκές χώρες, ώστε να εναρμονιστούν με την ΕΣΔΑ αλλά και με τη νομολογία του Στρασβούργου.

Η χώρα μας και κυρίως τα δικαστήρια καθυστέρησαν αρχικά στην ευθυγράμμισή τους με αυτήν. Αποτέλεσμα να έχομε σωρεία καταδικαστικών αποφάσεων και να επιδικάζονται σημαντικές αποζημιώσεις.

Στο παρόν τεύχος παρουσιάζεται η ποινική νομολογία των μηνών Νοεμβρίου 2025 έως και Μαΐου 2026 του Δικαστηρίου του Στρασβούργου.

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

1) Selami κατά Ελλάδας, 10.02.2026, προσφ. αριθ. 43274/16

Ανεπαρκής χρόνος προετοιμασίας της υπεράσπισης μετά τον αυτεπάγγελτο διορισμό συνηγόρου ενώπιον ΜΟΕ. Παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 στοιχ. β΄ ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 στοιχ. β΄, επειδή ο προσφεύγων, Αλβανός υπήκοος καταδικασμένος πρωτοδίκως σε ισόβια κάθειρξη για ανθρωποκτονία από πρόθεση, δεν είχε πραγματικό και επαρκή χρόνο να προετοιμάσει την υπεράσπισή του στην κατ' έφεση δίκη ενώπιον του ΜΟΕ Αιγαίου. Εμφανίσθηκε χωρίς συνήγορο και ζήτησε αναβολή για να εξασφαλίσει πόρους προς πρόσληψη δικηγόρου επιλογής του. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα ως αόριστο, διόρισε αυτεπαγγέλτως συνήγορο και διέκοψε μόνο για μία ώρα.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η διακοπή μίας ώρας ήταν προδήλως ανεπαρκής για υπόθεση τέτοιας βαρύτητας και ότι το ΜΟΕ όφειλε αυτεπαγγέλτως να εξασφαλίσει ουσιαστικό χρόνο επικοινωνίας και προετοιμασίας. Οι αιτιάσεις περί έλλειψης διερμηνέα κατά τη διακοπή και περί προσβολής του δικαιώματος επιλογής συνηγόρου κρίθηκαν προδήλως αβάσιμες. Επιδικάστηκαν 1.500 ευρώ για ηθική βλάβη και 800 ευρώ για έξοδα.

2) Καρακασίδης κατά Ελλάδας, 16.12.2025, προσφ. αριθ. 46737/20

Η μετακύλιση του βάρους απόδειξης στον κατηγορούμενο παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας. Παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 2 ΕΣΔΑ.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε για αποδοχή προϊόντων εγκλήματος μετά την ανεύρεση κοσμημάτων και πολύτιμων λίθων στο όχημά του. Υποστήριξε ότι τα αντικείμενα ανήκαν στη σύζυγό του και φυλάσσονταν στο αυτοκίνητο για λόγους ασφαλείας. Τα εθνικά δικαστήρια θεώρησαν ότι δεν αποδείχθηκε η κυριότητα της συζύγου και ότι η φύλαξη των αντικειμένων στο όχημα ενίσχυε το συμπέρασμα περί παράνομης προέλευσης. Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι το βάρος απόδειξης φέρει η κατηγορούσα αρχή και ότι κάθε αμφιβολία πρέπει να λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου. Η αποτυχία του κατηγορουμένου να αποδείξει νόμιμη προέλευση ή κυριότητα δεν απαλλάσσει την εισαγγελική αρχή από την υποχρέωση να αποδείξει, πέραν εύλογης αμφιβολίας, την παράνομη προέλευση και τη γνώση του κατηγορουμένου. Στην υπόθεση δεν υπήρχε συγκεκριμένο αποδεικτικό υλικό για κλοπή, για τις περιστάσεις απόκτησης των αντικειμένων ή για γνώση της παράνομης προέλευσής τους.

Η απόφαση έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι οριοθετεί την επίκληση της αρχής της ηθικής απόδειξης: η ελευθερία εκτίμησης των αποδείξεων δεν μπορεί να καλύψει την απουσία αποδεικτικού υλικού για ουσιώδη στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ομόφωνα παραβίαση και επιδίκασε 6.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 1.240 ευρώ για έξοδα.

3) Αχτύπη κατά Ελλάδας, 03.02.2026, προσφ. αριθ. 58669/19

Τεκμήριο αθωότητας και πρόωρη δικαστική διατύπωση ενοχής σε χωριστή ποινική διαδικασία. Παραβίαση του άρθρου 6 § 2 ΕΣΔΑ.

Η προσφεύγουσα, υπάλληλος του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, είχε παραπεμφθεί μαζί με άλλα πρόσωπα για απάτη σε βάρος νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, παράβαση καθήκοντος και υπεξαγωγή εγγράφων. Μετά την αναίρεση προηγούμενης καταδικαστικής απόφασης λόγω ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος, η υπόθεση επέστρεψε στο Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων Αθηνών. Το δικαστήριο χώρισε τη διαδικασία ως προς την προσφεύγουσα, διαπίστωσε παραγραφή και παρέπεμψε την υπόθεσή της στον εισαγγελέα.

[6] Τις αποφάσεις αυτές μπορείτε να τις αναζητήσετε σε αναλυτική περιληπτική μορφή (και στα ελληνικά) σε www.echrcaselaw.com καθώς και ολόκληρες στον ιστότοπο του ΕΔΔΑ (στα αγγλικά ή στα γαλλικά).

Ωστόσο, κατά την κρίση της ευθύνης συγκατηγορουμένης για ηθική αυτουργία, το δικαστήριο αναφέρθηκε εκτενώς στον ρόλο της προσφεύγουσας και διατύπωσε κρίσεις που υπερέβαιναν την ουδέτερη περιγραφή των πραγματικών περιστατικών, αποδίδοντάς της δόλο και τέλεση της απάτης, ενώ η ίδια δεν είχε ακόμη δικαστεί.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το εθνικό δικαστήριο υπερέβη τα αναγκαία όρια για τη θεμελίωση της ευθύνης της ηθικής αυτουργού και παρέλειψε να καταστήσει σαφές ότι δεν αποφαινόταν επί της ενοχής της προσφεύγουσας. Η αναφορά σε μη δικασθέν πρόσωπο ως εάν η ενοχή του είχε ήδη κριθεί υπονομεύει το τεκμήριο αθωότητας. Διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 6 § 2 και επιδικάστηκαν 3.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

4) Μισσίου Καραγιαννίδου κατά Ελλάδας, 27.11.2025, προσφ. αριθ. 410/16

Απόρριψη αιτήματος αναβολής για επανεξέταση μάρτυρα υπεράσπισης. Επαρκής αιτιολογία των εθνικών δικαστηρίων. Απαράδεκτη η προσφυγή.

Η προσφεύγουσα, μαιευτήρας-γυναικολόγος, καταδικάστηκε για ανθρωποκτονία από αμέλεια μετά τον θάνατο επιτόκου κατά τη μεταφορά της σε νοσοκομείο της Θεσσαλονίκης. Στην κατ' έφεση δίκη ζήτησε αναβολή προκειμένου να επανεξεταστεί ο διευθυντής της αιματολογικής κλινικής και να προσκομιστούν έγγραφα για τα αποθέματα αίματος.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απόρριψη του αιτήματος στηρίχθηκε σε βάσιμους λόγους: ο μάρτυρας είχε ήδη καταθέσει πρωτοδίκως, δεν είχε άμεση γνώση των αποθεμάτων αίματος της κρίσιμης ημέρας και η προσφεύγουσα δεν είχε αξιοποιήσει εγκαίρως τη δυνατότητα σχετικής εξέτασής του. Η διαδικασία, θεωρούμενη στο σύνολό της, παρείχε επαρκείς δικονομικές εγγυήσεις και αιτιολογημένη δικαστική κρίση. Η προσφυγή απορρίφθηκε.

Β. ΚΑΤ΄ ΑΡΘΡΟ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΘΡΟ 2 ΕΣΔΑ

1) Magherini κ.ά. κατά Ιταλίας, 15.01.2026, προσφ. αριθ. 32707/19

Θάνατος κατά τη διάρκεια αστυνομικής ακινητοποίησης σε πρηνή θέση. Θετικές υποχρεώσεις και αναποτελεσματική έρευνα. Παραβίαση του άρθρου 2.

Ο R.M. απεβίωσε μετά από αστυνομική επέμβαση στη Φλωρεντία. Εμφάνιζε έντονη ψυχοκινητική διέγερση, η οποία αποδόθηκε μεταγενέστερα σε οξεία δηλητηρίαση από κοκαΐνη και στο λεγόμενο σύνδρομο διεγερτικού παραληρήματος. Οι αστυνομικοί τον ακινητοποίησαν στο έδαφος, σε πρηνή θέση, με χειροπέδες. Παρέμεινε έτσι περίπου είκοσι λεπτά, ακόμη και μετά την παύση κάθε κίνησης και ομιλίας. Η ιατροδικαστική έκθεση συνέδεσε τον θάνατο με συνδυασμό κοκαΐνης, προσπάθειας απελευθέρωσης και παρατεταμένης πρηνούς ακινητοποίησης που προκάλεσε ασφυξία θέσης.

Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η αρχική ακινητοποίηση μπορούσε να θεωρηθεί αναγκαία για την ασφάλεια του ίδιου και τρίτων. Έκρινε όμως ότι η παράταση της πρηνούς θέσης μετά την παύση της αντίστασης δεν αποδείχθηκε απολύτως αναγκαία. Διαπίστωσε επίσης ανεπαρκείς κατευθυντήριες οδηγίες και ελλιπή εκπαίδευση των αστυνομικών για τους κινδύνους της συγκεκριμένης τεχνικής.

Στο διαδικαστικό σκέλος, η έρευνα δεν ήταν ανεξάρτητη, διότι εμπλεκόμενοι αστυνομικοί έλαβαν αρχικές καταθέσεις αυτοπτών μαρτύρων. Η ανάθεση κρίσιμων πρώτων ερευνητικών πράξεων σε πρόσωπα συνδεόμενα με το περιστατικό δημιουργεί αντικειμενικό κίνδυνο επιρροής. Διαπιστώθηκε ομόφωνα παραβίαση του άρθρου 2 τόσο ουσιαστικά όσο και διαδικαστικά. Επιδικάστηκαν συνολικά 140.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 40.000 ευρώ για έξοδα.

2) Intranuovo κατά Ιταλίας, 11.12.2025, προσφ. αριθ. 46569/19

Θάνατος στρατιωτικού σε στρατόπεδο και ανεπαρκής εξήγηση των αρχών. Παραβίαση ουσιαστικού και διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 2.

Η υπόθεση αφορούσε θάνατο στρατιωτικού υπό αμφιλεγόμενες συνθήκες σε στρατόπεδο, με αρχική εκδοχή αυτοκτονίας. Η υπόθεση αρχειοθετήθηκε το 2019, ενώ η ανακρίτρια αναγνώρισε ότι παρέμεναν «σκοτεινές ζώνες» που δεν διευκρινίστηκαν λόγω της παρόδου του χρόνου.

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε σοβαρές ελλείψεις: μη ανάκτηση βιντεοληπτικού υλικού, μη συλλογή τηλεφωνικών και ηλεκτρονικών δεδομένων, μη σφράγιση του χώρου και μη εξέταση κρίσιμων μαρτύρων. Στο ουσιαστικό σκέλος, υπενθύμισε ότι όταν πρόσωπο βρίσκεται υπό τον αποκλειστικό έλεγχο του κράτους, οι αρχές οφείλουν να παράσχουν πειστική και ικανοποιητική εξήγηση για τον θάνατό του. Η εξήγηση της αυτοκτονίας δεν κρίθηκε επαρκής. Διαπιστώθηκε ομόφωνα παραβίαση και επιδικάστηκαν 42.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

3) A.V. κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας, 05.02.2026, προσφ. αριθ. 40110/15

Αναποτελεσματική έρευνα θανάτου και πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης ανήλικης. Παραβίαση των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ.

Η 15χρονη κόρη της προσφεύγουσας βρέθηκε νεκρή μετά από πτώση από τον δέκατο έναστο όροφο κτιρίου στο Κισινάου. Παρά την παρουσία σπέρματος και ενδείξεις κατανάλωσης αλκοόλ, οι αρχές δεν διερεύνησαν επαρκώς τις συνθήκες της σεξουαλικής επαφής, δεν πραγματοποίησαν εγκαίρως ανάλυση DNA και δεν εξέτασαν αν η ανήλικη μπορούσε να συναινέσει. Η έρευνα περιορίστηκε υπέρμετρα στο σενάριο της αυτοκτονίας και παρέλειψε κρίσιμες εναλλακτικές εκδοχές. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους των άρθρων 2 και 3 και επιδίκασε 15.600 ευρώ για ηθική βλάβη και 1.500 ευρώ για έξοδα.

4) Đaković κατά Σερβίας, 17.02.2026, προσφ. αριθ. 30749/22

Αναποτελεσματική έρευνα φόνου κατά τον ένοπλο πόλεμο στην Κροατία. Παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 2.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η Σερβία απέτυχε να διεξαγάγει αποτελεσματική επίσημη έρευνα για τη θανάτωση του πατέρα του προσφεύγοντος κατά τον πόλεμο στην Κροατία. Επιβεβαίωσε τη δικαιοδοσία ratione temporis βάσει της δοκιμασίας των «αξιών της Σύμβασης» και διαπίστωσε σοβαρή καθυστέρηση, καθώς η έρευνα παρέμενε εκκρεμής περισσότερο από 34 έτη μετά τον θάνατο. Η διάρκεια αυτή ακυρώνει την πρακτική αποτελεσματικότητα της υποχρέωσης έρευνας. Επιδικάστηκαν 12.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 1.730 ευρώ για έξοδα.

5) Khachatryan κατά Αρμενίας, 30.04.2026, προσφ. αριθ. 18635/16

Θάνατος στρατιώτη λόγω ιατρικών παραλείψεων και παύση δίωξης λόγω παραγραφής. Παραβίαση του άρθρου 2.

Ο υιός του προσφεύγοντος, κληρωτός στρατιώτης, πέθανε από πολυοργανική ανεπάρκεια λόγω ανεμοβλογιάς μετά από καθυστερημένη μεταφορά σε εξειδικευμένο νοσοκομείο λοιμωδών νοσημάτων. Η εσωτερική και ποινική έρευνα κατέγραψαν πλημμέλειες στη διάγνωση, στην πρόληψη εξάπλωσης του ιού και στην έγκαιρη μεταφορά. Η ποινική διαδικασία διήρκεσε χρόνια και τελικά έπαυσε λόγω παραγραφής. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 2 στο ουσιαστικό και διαδικαστικό σκέλος. Η παραγραφή, όταν οφείλεται σε αδικαιολόγητη καθυστέρηση των αρχών, υπονομεύει την υποχρέωση λογοδοσίας για απώλεια ζωής. Επιδικάστηκαν 30.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 2.500 ευρώ για έξοδα.

6) Buzyna κατά Ουκρανίας, 28.05.2026, προσφ. αριθ. 59562/17

Δολοφονία δημοσιογράφου, καθυστερημένη ποινική διαδικασία και όρια καταλογισμού στο κράτος. Παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 2.

Ο Oles Buzyna, συγγραφέας και δημοσιογράφος, δολοφονήθηκε με πυροβολισμούς κοντά στην οικία του στο Κίεβο. Δύο κατηγορούμενοι ταυτοποιήθηκαν και παραπέμφθηκαν, όμως η κύρια ποινική δίκη καθυστέρησε υπέρμετρα. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η προδικαστική έρευνα κινήθηκε ταχέως ως προς την ταυτοποίηση των υπόπτων, αλλά η διάρκεια της κύριας δίκης και η παράλειψη διερεύνησης προφανών γραμμών έρευνας για πιθανή εμπλοκή τρίτων προσώπων προσέβαλαν τη διαδικαστική υποχρέωση του άρθρου 2. Δεν διαπίστωσε, αντιθέτως, καταλογισμό της δολοφονίας στο κράτος στο ουσιαστικό σκέλος. Επιδικάστηκαν 12.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

ΑΡΘΡΟ 3 ΕΣΔΑ

1) J.S. κατά Σλοβακίας, 22.01.2026, προσφ. αριθ. 35767/23

Ενδοοικογενειακή βία, φορμαλιστική αξιολόγηση αποδείξεων και έλλειψη οπτικής έμφυλης βίας. Παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 3.

Η προσφεύγουσα κατήγγειλε συστηματική σωματική και ψυχολογική κακοποίηση από τον σύζυγό της. Η υπόθεση περιλάμβανε καταθέσεις της ίδιας, των τέκνων της, συγγενών και ιατρικό-ψυχολογικά στοιχεία, καθώς και πραγματογνωμοσύνη που διαπίστωνε σύνδρομο κακοποιημένης γυναίκας και μετατραυματική διαταραχή. Παρά ταύτα, ο κατηγορούμενος αθωώθηκε επανειλημμένα, με τα εθνικά δικαστήρια να δέχονται τελικώς την ύπαρξη «αμοιβαίας» βίας χωρίς να αναλύσουν το πλαίσιο ελέγχου και φόβου.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η προσφεύγουσα είχε προβάλει αμφισβητήσιμο ισχυρισμό κακομεταχείρισης που ενεργοποιούσε τις θετικές υποχρεώσεις του κράτους. Τα εθνικά δικαστήρια προσέγγισαν την υπόθεση φορμαλιστικά, αγνόησαν κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία και δεν πραγματοποίησαν αξιολόγηση ευαίσθητη στο πλαίσιο της έμφυλης βίας. Οι καθυστερήσεις άνω των επτά ετών επέτειναν τη δευτερογενή θυματοποίηση. Διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 3 και επιδικάστηκαν 16.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 2.500 ευρώ για έξοδα. Η αιτίαση υπό το άρθρο 14 απορρίφθηκε ως προδήλως αβάσιμη.

2) Nayyem κατά Ουκρανίας, 18.12.2025, προσφ. αριθ. 21174/23

Αναποτελεσματική έρευνα κακομεταχείρισης από ιδιώτες λόγω δικονομικών πλημμελειών. Παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 3.

Ο προσφεύγων, μέλος του Ουκρανικού Κοινοβουλίου, δέχθηκε βίαιη επίθεση μετά από τροχαίο περιστατικό και υπέστη σοβαρούς τραυματισμούς. Αν και κινήθηκε ποινική διαδικασία, τα εθνικά δικαστήρια έκριναν απαράδεκτα τα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων βιντεοσκοπήσεις και ιατροδικαστική έκθεση, επειδή δεν αποδείχθηκε η τυπική εξουσιοδότηση των ανακριτών και εισαγγελέων.

Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι οι διαδικαστικές υποχρεώσεις του άρθρου 3 καταλαμβάνουν και την κακομεταχείριση από ιδιώτες. Η αδυναμία των αρχών να οργανώσουν νόμιμα και αποτελεσματικά τη συλλογή κρίσιμων αποδείξεων υπονόμευσε την αποτρεπτική λειτουργία του ποινικού συστήματος. Διαπιστώθηκε παραβίαση και επιδικάστηκαν 3.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

3) Tsaava κ.α. κατά Γεωργίας, 11.12.2025, προσφ. αριθ. 13186/20 και 4 άλλες

Χρήση βλημάτων κινητικής ενέργειας κατά διαδήλωσης και τραυματισμός δημοσιογράφων και διαδηλωτών. Παραβιάσεις των άρθρων 3, 10 και 11.

Το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3, ουσιαστικά και διαδικαστικά, σε βάρος δημοσιογράφων, ειρηνικών διαδηλωτών και παρευρισκομένων που τραυματίστηκαν κατά τη διάλυση διαδήλωσης έξω από το Κοινοβούλιο της Γεωργίας. Διαπίστωσε επίσης παραβίαση του άρθρου 10 ως προς δημοσιογράφους και του άρθρου 11 ως προς διαδηλωτές.

Η απόφαση έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι διατυπώνει ελάχιστες απαιτήσεις για τη χρήση βλημάτων κινητικής ενέργειας σε επιχειρήσεις αστυνόμευσης πλήθους και επιβάλλει ατομικά και γενικά μέτρα εκτέλεσης. Το ΕΔΔΑ επιδίκασε αποζημιώσεις για απώλεια οφθαλμού, ηθική βλάβη και έξοδα, συνολικά σε σημαντικά ποσά.

4) Fernandez Iradi κατά Γαλλίας, 04.12.2025, προσφ. αριθ. 23421/21

Ιατρική περίθαλψη κρατουμένου και υποχρέωση παροχής θεραπείας αντίστοιχης προς τη διάγνωση. Παραβίαση του άρθρου 3.

Ο προσφεύγων, κρατούμενος με σκλήρυνση κατά πλάκας, είχε κριθεί ικανός να παραμείνει στη φυλακή υπό την προϋπόθεση παροχής συγκεκριμένης ιατρικής φροντίδας: ετήσιας νευρολογικής παρακολούθησης, τακτικής φυσικοθεραπείας, ψυχολογικής υποστήριξης και ενδεχομένως θεραπείας δεύτερης γραμμής. Μετά την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου, όμως, δεν έλαβε νευρολογική παρακολούθηση για μεγάλο διάστημα και οι συνεδρίες φυσικοθεραπείας ήταν πολύ αραιότερες από τις προβλεπόμενες.

Το ΕΔΔΑ περιόρισε τον έλεγχό του στην τήρηση των υποχρεώσεων που είχαν οι ίδιες οι εθνικές αρχές καθορίσει ως προϋπόθεση συμβατότητας της κράτησης με το άρθρο 3. Όταν η κράτηση επιτρέπεται μόνο υπό συγκεκριμένους ιατρικούς όρους, η μη πραγματική εφαρμογή τους μπορεί να καταστήσει τη μεταχείριση εξευτελιστική. Διαπιστώθηκε παραβίαση με ψήφους 6 έναντι 1 και επιδικάστηκαν 10.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 11.840 ευρώ για έξοδα.

5) Koffi κατά Βουλγαρίας, 17.02.2026, προσφ. αριθ. 95/24

Ρατσιστική επίθεση από οπαδούς και ανεπαρκής διερεύνηση ρατσιστικού κινήτρου. Παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 3 και του άρθρου 14.

Ο προσφεύγων, Βρετανός υπήκοος αφρικανικής καταγωγής, δέχθηκε βίαιη επίθεση από ομάδα ποδοσφαιρικών οπαδών στη Σόφια. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η ποινική έρευνα δεν ήταν αποτελεσματική και ότι οι αρχές δεν διερεύνησαν επαρκώς το πιθανό ρατσιστικό κίνητρο. Η υποχρέωση διερεύνησης ρατσιστικού κινήτρου είναι αυτοτελής και ουσιώδης, ιδίως όταν υπάρχουν αντικειμενικές ενδείξεις φυλετικής στοχοποίησης. Με πλειοψηφία, δεν διαπιστώθηκε παραβίαση του ουσιαστικού σκέλους του άρθρου 3. Επιδικάστηκαν 18.500 ευρώ για ηθική βλάβη και 4.500 ευρώ για έξοδα.

6) Navalnyy κατά Ρωσίας (αριθ. 4), 03.02.2026, προσφ. αριθ. 4743/21 και 37083/21

Παράνομη κράτηση, πραγματικός κίνδυνος για τη ζωή, απάνθρωπη μεταχείριση και μη συμμόρφωση με προσωρινό μέτρο. Παραβιάσεις των άρθρων 2, 3, 5 § 1 και 34.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κράτηση και φυλάκιση του Αλεξέι Ναβάλνι στηρίχθηκαν σε προηγούμενη καταδίκη που είχε ήδη χαρακτηρισθεί αντίθετη προς την ΕΣΔΑ. Διαπίστωσε ότι οι αρχές αγνόησαν πραγματικό και άμεσο κίνδυνο για τη ζωή του, τον υπέβαλαν σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και δεν συμμορφώθηκαν με δεσμευτικό προσωρινό μέτρο. Η υπόθεση επιβεβαιώνει τον αυξημένο έλεγχο του ΕΔΔΑ όταν η κράτηση συνδυάζεται με ήδη διαπιστωμένη κατάφωρη άρνηση δικαιοσύνης και κίνδυνο ζωής. Επιδικάστηκαν 26.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

7) Petrov κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας, 05.03.2026, προσφ. αριθ. 38066/18

Άτυπη ιεραρχία κρατουμένων, εξευτελιστική μεταχείριση «παριών» και καταναγκαστική εργασία. Παραβίαση των άρθρων 3, 14 και 4 § 2.

Ο προσφεύγων ανήκε στην κατώτερη κατηγορία της άτυπης ιεραρχίας των κρατουμένων. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αρχές γνώριζαν τη σοβαρότητα του συστημικού προβλήματος και παρέλειψαν να τον προστατεύσουν από διαχωρισμό, εξευτελιστική μεταχείριση, στέρηση πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες και καταναγκαστική εργασία. Η ανοχή άτυπων ιεραρχιών μέσα στις φυλακές μπορεί να οδηγήσει σε συνδυασμένη παραβίαση της απαγόρευσης απάνθρωπης μεταχείρισης, της απαγόρευσης διακρίσεων και της απαγόρευσης καταναγκαστικής εργασίας.

8) Sungur κατά Τουρκίας, 17.03.2026, προσφ. αριθ. 56462/19

Ψεκασμός δακρυγόνου στο πρόσωπο ειρηνικής διαδηλώτριας από απόσταση κάτω του ενός μέτρου. Παραβίαση του άρθρου 3.

Κατά τα γεγονότα του Gezi Park, αστυνομικός ψέκασε την προσφεύγουσα στο πρόσωπο από εξαιρετικά μικρή απόσταση. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η χρήση βίας δεν ήταν αυστηρώς αναγκαία από τη συμπεριφορά της και συνιστούσε εξευτελιστική μεταχείριση. Η αναστολή δημοσίευσης της καταδικαστικής απόφασης του αστυνομικού και η απλή πειθαρχική επίπληξη οδήγησαν σε ατιμωρησία. Η απουσία αποτελεσματικής κύρωσης μπορεί να αναιρέσει τον αποτρεπτικό χαρακτήρα της προστασίας του άρθρου 3. Επιδικάστηκαν 6.500 ευρώ για ηθική βλάβη και 5.400 ευρώ για έξοδα.

9) Χ κατά Γεωργίας, 31.03.2026, προσφ. αριθ. 35640/22

Αναποτελεσματική έρευνα καταγγελιών σεξουαλικής κακοποίησης ανήλικης από τον πατριό της. Παραβίαση των άρθρων 3 και 8.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, παρότι το εθνικό πλαίσιο για την καταπολέμηση σεξουαλικών αδικημάτων κατά ανηλίκων ήταν καταρχήν επαρκές, η συγκεκριμένη έρευνα υπήρξε αναποτελεσματική. Η καθυστέρηση σχεδόν πέντε ετών, η μη αναγνώριση ιδιότητας θύματος, η επίμονη αδράνεια και ορισμένα ερευνητικά μέτρα που μπορούσαν να προκαλέσουν δευτερογενή θυματοποίηση οδήγησαν σε παραβίαση. Η προστασία ανηλίκου θύματος απαιτεί ταχύτητα, ευαισθησία και αποφυγή πρακτικών που αναπαράγουν το τραύμα. Επιδικάστηκαν 10.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

10) Éberling κ.ά. κατά Ουγγαρίας, 14.04.2026, προσφ. αριθ. 19002/20 και 6 άλλες

Ισόβια κάθειρξη χωρίς πραγματική προοπτική αποφυλάκισης. Υποχρεωτική διαδικασία χάριτος μετά από 40 έτη. Παραβίαση του άρθρου 3.

Οι προσφεύγοντες εκτίουν ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα υφ' όρον απόλυσης. Η ουγγρική νομοθεσία προβλέπει υποχρεωτική διαδικασία απονομής χάριτος μετά την έκτιση 40

ετών. Το ΕΔΔΑ επιβεβαίωσε τη νομολογία του και έκρινε ότι το χρονικό αυτό όριο, σε συνδυασμό με ανεπαρκείς δικονομικές εγγυήσεις στη διαδικασία προεδρικής χάριτος, καθιστά την ποινή de facto μη μειώσιμη. Η προοπτική απελευθέρωσης πρέπει να είναι πραγματική, όχι θεωρητική ή υπέρμετρα απομακρυσμένη. Διαπιστώθηκε παραβίαση με ψήφους 6 έναντι 1. καν 10.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

11) Antonov κατά Εσθονίας, 28.04.2026, προσφ. αριθ. 48721/22

Επανέναρξη της 25ετίας για υφ' όρον απόλυση ισοβίτη λόγω νέας καταδίκης. De facto μη μειωσιμότητα ποινής. Παραβίαση του άρθρου 3.

Ο προσφεύγων εξέτιε ισόβια κάθειρξη από το 1996. Μετά από νέα καταδίκη για αδίκημα που τελέστηκε εντός φυλακής, τα εθνικά δικαστήρια όρισαν ως νέα αφετηρία της ισόβιας ποινής την ημερομηνία της τελευταίας καταδίκης, μεταθέτοντας την πρώτη δυνατότητα επανεξέτασης στο 2046. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο άκαμπτος και αυτόματος μηχανισμός επανέναρξης της 25ετίας, χωρίς εξατομικευμένη αξιολόγηση της βαρύτητας του νέου αδικήματος και του ήδη εκτιθέντος χρόνου, καθιστά την ποινή de facto μη μειώσιμη. Η προεδρική χάρη, χωρίς επαρκείς εγγυήσεις, δεν υποκαθιστά την πραγματική προοπτική απελευθέρωσης. Διαπιστώθηκε παραβίαση με ψήφους 5 έναντι 2.

ΑΡΘΡΟ 5 ΕΣΔΑ

1) Cuculovic κατά Ελβετίας, 19.02.2026, προσφ. αριθ. 28865/17

Παράταση προσωρινής κράτησης βάσει νέων και ασύνδετων πραγματικών περιστατικών χωρίς αυτοπρόσωπη ακρόαση. Παραβίαση του άρθρου 5 § 3.

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση επειδή η προσωρινή κράτηση του προσφεύγοντος παρατάθηκε βάσει νέων και πλήρως ασύνδετων πραγματικών και νομικών λόγων, ενώ οι αρχικές κατηγορίες είχαν εκλείψει λόγω ανάκλησης εγκλήσεων, χωρίς να προηγηθεί αυτοπρόσωπη ακρόασή του. Όταν οι λόγοι κράτησης αντικαθίστανται ουσιαστικά από νέους, απαιτείται νέα προσωπική εμφάνιση ενώπιον δικαστή· ο αυτόματος δικαστικός έλεγχος δεν μπορεί να εξαρτάται από αίτημα του κρατουμένου.

2) Çakar κ.ά. κατά Τουρκίας, 17.03.2026, προσφ. αριθ. 2541/19 και 15 άλλες

Προσωρινή κράτηση μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα και στερεότυπη αιτιολογία. Παραβίαση του άρθρου 5 § 3.

Η προσωρινή κράτηση 16 προσφευγόντων για φερόμενη συμμετοχή στο FETÖ/PDY κρίθηκε αντίθετη προς το άρθρο 5 § 3. Τα εθνικά δικαστήρια χρησιμοποίησαν τυποποιημένη και στερεότυπη αιτιολογία, χωρίς εξατομικευμένη αξιολόγηση των λόγων κράτησης. Η επίκληση σοβαρότητας κατηγορίας ή γενικών κινδύνων δεν αρκεί για πολύμηνη ή πολυετή προσωρινή κράτηση. Το ΕΔΔΑ επιδίκασε 3.000 ευρώ σε κάθε προσφεύγοντα που είχε υποβάλει σχετικό αίτημα.

3) Kaganovskyy κατά Ουκρανίας (αριθ. 2), 05.03.2026, προσφ. αριθ. 5694/19

De facto κράτηση προσώπου με ψυχική διαταραχή σε κρατικό ίδρυμα χωρίς δικαστική έγκριση. Παραβίαση των άρθρων 5 §§ 1, 4 και 5.

Ο προσφεύγων, πρόσωπο στερούμενο δικαιοπρακτικής ικανότητας και πάσχον από παρανοϊκή σχιζοφρένεια, κρατήθηκε σε ψυχονευρολογικό ίδρυμα κοινωνικής φροντίδας βάσει οδηγιών του επιτρόπου του, χωρίς τυπική απόφαση, δικαστική έγκριση ή αποτελεσματική δυνατότητα αμφισβήτησης. Η κράτηση ευάλωτου προσώπου χωρίς σαφή νομική βάση και δικαστικό έλεγχο είναι αυθαίρετη. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ομόφωνα παραβιάσεις των άρθρων 5 §§ 1, 4 και 5.

4) Yuriy Dmitriyev κατά Ρωσίας, 31.03.2026, προσφ. αριθ. 47934/17

Ανεπαρκής αιτιολογία προσωρινής κράτησης και προσβολή του δικαιώματος σε συνήγορο επιλογής. Παραβιάσεις των άρθρων 5 § 3 και 6 §§ 1 και 3 στοιχ. γ΄.

Ο προσφεύγων, ιστορικός και επικεφαλής περιφερειακού τμήματος του Memorial Human Rights Centre, κρατήθηκε προσωρινά στο πλαίσιο ποινικής δίωξης. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν παρείχαν εύλογη και επαρκή αιτιολογία για την πρώτη περίοδο της κράτησης. Διαπίστωσε επίσης παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 στοιχ. γ΄ λόγω αντικατάστασης του συνηγόρου επιλογής του σε κρίσιμη δευτεροβάθμια διαδικασία, κατά την οποία η ποινή αυξήθηκε σημαντικά. Η αιτιολογία κράτησης και η συνέχεια της υπεράσπισης αποτελούν διακριτούς πυλώνες της ποινικής δικονομικής προστασίας. Δεν διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 18. Επιδικάστηκαν 2.000 ευρώ.

5) Zinchenko και Tamtura κατά Ουκρανίας, 05.03.2026, προσφ. αριθ. 46839/17 και 74462/17

Υπερβολική διάρκεια προσωρινής κράτησης και ανεπαρκής αιτιολογία. Παραβίαση του άρθρου 5 § 3.

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 5 § 3 ως προς τον δεύτερο προσφεύγοντα, ο οποίος παρέμεινε προσωρινά κρατούμενος επί 4 έτη και σχεδόν 10 μήνες χωρίς οι εθνικές αποφάσεις να παρέχουν σχετικούς και επαρκείς λόγους. Οι αιτιάσεις υπό τα άρθρα 3 και 13 σχετικά με την παραμονή σε γυάλινο κλωβό απορρίφθηκαν ως προδήλως αβάσιμες. Η μεγάλη διάρκεια κράτησης απαιτεί ολοένα εντονότερη και εξατομικευμένη αιτιολογία.

6) Grinkov κατά Ουκρανίας, 16.04.2026, προσφ. αριθ. 15485/25

Παράνομη σύλληψη και κράτηση χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση. Παραβίαση των άρθρων 5 §§ 1, 4 και 5.

Ο προσφεύγων συνελήφθη και κρατήθηκε χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση που να επιτρέπει τη σύλληψή του, ενώ το ένταλμα παρουσίαζε συντακτικές και ουσιαστικές πλημμέλειες. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 5 § 1 λόγω παράνομης κράτησης, του άρθρου 5 § 4 λόγω ανεπαρκούς δικαστικού ελέγχου και του άρθρου 5 § 5 λόγω

ανεπάρκειας αποζημιωτικού μηχανισμού. Η νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας απαιτεί σαφή, προσβάσιμη και δικαστικά ελέγξιμη βάση. Επιδικάστηκαν 2.340 ευρώ για ηθική βλάβη και 250 ευρώ για έξοδα.

ΑΡΘΡΟ 6 ΕΣΔΑ

1) Mlinarević κατά Κροατίας, 30.04.2026, προσφ. αριθ. 24406/21

Δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου με δεσμούς με δικηγορικό γραφείο συγκατηγορουμένου. Αντικειμενική αμεροληψία. Παραβίαση του άρθρου 6 § 1.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε στην υπόθεση «Planinska». Η συνταγματική του προσφυγή απορρίφθηκε από σύνθεση στην οποία συμμετείχε δικαστής που, πριν διοριστεί στο Συνταγματικό Δικαστήριο, συνεργαζόταν με δικηγορικό γραφείο το οποίο εκπροσωπούσε συγκατηγορούμενο. Στο ίδιο γραφείο εργαζόταν και ο υιός του δικαστή. Ο δικαστής δεν ενημέρωσε τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου ούτε δήλωσε αποχή.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αμφιβολίες του προσφεύγοντος ως προς την αμεροληψία ήταν αντικειμενικά δικαιολογημένες, ιδίως λόγω της σύνδεσης του δικαστή με το δικηγορικό γραφείο και του ρόλου του στη συνταγματική διαδικασία. Διαπιστώθηκε ομόφωνα παραβίαση του άρθρου 6 § 1. Η διαπίστωση της παραβίασης κρίθηκε επαρκής για την ηθική βλάβη και επιδικάστηκαν 2.000 ευρώ για έξοδα.

2) Mekvabishvili κατά Γεωργίας, 20.01.2026, προσφ. αριθ. 37567/23

Καταδίκη διαδηλωτή βάσει αποκλειστικά αστυνομικής κατάθεσης και χωρίς προσκόμιση διαθέσιμου βιντεοληπτικού υλικού. Παραβιάσεις των άρθρων 6 § 1 και 11.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε για παρακοή σε νόμιμες αστυνομικές εντολές μετά από διαδήλωση έξω από το Κοινοβούλιο της Γεωργίας. Η κύρια απόδειξη ήταν η κατάθεση του αστυνομικού που τον συνέλαβε, ενώ απορρίφθηκε το αίτημα προσκόμισης βιντεοληπτικού υλικού από κάμερες σώματος. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, ελλείψει άμεσης και ανεξάρτητης απόδειξης, ο προσφεύγων κλήθηκε ουσιαστικά να αποδείξει την αθωότητά του. Η ποινική ή διοικητική καταδίκη σε περιβάλλον διαδήλωσης δεν μπορεί να στηρίζεται σε ανεξέλεγκτη αστυνομική εκδοχή όταν υπάρχουν διαθέσιμες αντικειμενικές πηγές απόδειξης. Διαπιστώθηκαν παραβιάσεις των άρθρων 6 § 1 και 11. Επιδικάστηκαν 665 ευρώ για υλική ζημία και 1.600 ευρώ για ηθική βλάβη.

3) Aykaç κατά Τουρκίας, 09.12.2025, προσφ. αριθ. 31226/09

Άρνηση πρόσβασης σε συνήγορο στην προδικασία, μη εξέταση μαρτύρων και μη τήρηση δεσμεύσεων μονομερούς δήλωσης. Παραβίαση του άρθρου 6.

Ο προσφεύγων συνελήφθη ως ύποπτος συμμετοχής στο PKK και, κατά την αστυνομική κράτηση, στερήθηκε πρόσβασης σε συνήγορο λόγω νομοθετικού περιορισμού για υποθέσεις ενώπιον Δικαστηρίων Κρατικής Ασφαλείας. Οι καταθέσεις του χωρίς συνήγορο χρησιμοποιήθηκαν για την καταδίκη του, ενώ κρίσιμες μαρτυρίες ελήφθησαν χωρίς να του δοθεί δυνατότητα ουσιαστικής εξέτασης των μαρτύρων.

Η Κυβέρνηση είχε προηγουμένως υποβάλει μονομερή δήλωση αναγνωρίζοντας παραβίαση, όμως τα εθνικά δικαστήρια απέρριψαν αναιτιολόγητα το αίτημα επανάληψης της διαδικασίας. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η χρήση καταθέσεων ληφθεισών χωρίς συνήγορο, χωρίς επιτακτικούς λόγους και χωρίς αντισταθμιστικές εγγυήσεις, υπονόμευσε ανεπανόρθωτα τη δικαιότητα της δίκης. Διαπιστώθηκαν παραβιάσεις των άρθρων 6 §§ 1 και 3 στοιχ. γ΄ και δ΄. Επιδικάστηκαν 1.500 ευρώ και επισημάνθηκε ότι η καταλληλότερη αποκατάσταση θα ήταν η επανάληψη της δίκης.

4) Guliyev και Safarov κατά Αζερμπαϊτζάν, 17.02.2026, προσφ. αριθ. 5878/17 και 82482/17

Κατασκευασμένες ποινικές διώξεις, αμφισβητούμενα αποδεικτικά στοιχεία και ανεπαρκής δικαστικός έλεγχος. Παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3.

Οι προσφεύγοντες καταδικάστηκαν βάσει αποδεικτικών στοιχείων των οποίων η αξιοπιστία και ο τρόπος συλλογής αμφισβητήθηκαν σοβαρά. Ο πρώτος προέβαλε ισχυρισμούς περί «φύτευσης» όπλων και ο δεύτερος αμφισβήτησε ενοχοποιητικές καταθέσεις ως πιθανό προϊόν πίεσης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι ουσιώδεις αυτοί ισχυρισμοί δεν υποβλήθηκαν σε κατάλληλο δικαστικό έλεγχο, ενώ ο πρώτος προσφεύγων στερήθηκε αποτελεσματικής νομικής συνδρομής σε κρίσιμα στάδια. Η διαδικασία, εξεταζόμενη συνολικά, δεν παρείχε τις θεμελιώδεις εγγυήσεις δίκαιης ποινικής δίκης. Επιδικάστηκαν 4.000 ευρώ σε καθέναν για ηθική βλάβη και ποσά για έξοδα.

5) B.G. κατά Γαλλίας, 19.03.2026, προσφ. αριθ. 70945/17

Η «υπενθύμιση του νόμου» εμπίπτει στο ποινικό σκέλος του άρθρου 6. Προστασία δικονομικών εγγυήσεων σε υπόθεση καταγγελίας σεξουαλικής βίας.

Σε ανήλικη προσφεύγουσα εφαρμόστηκε μέτρο «υπενθύμισης του νόμου» για ψευδή καταμήνυση βιασμού μετά την αρχειοθέτηση της καταγγελίας της, χωρίς η ίδια να αναγνωρίσει τα αποδιδόμενα πραγματικά περιστατικά και χωρίς δυνατότητα να αμφισβητήσει ενώπιον δικαστηρίου τον χαρακτηρισμό της ως δράστη. Το ΕΔΔΑ εξέτασε τη διαδικασία συνολικά και έκρινε ότι το μέτρο ενέπιπτε στο ποινικό σκέλος του άρθρου 6 § 1. Ακόμη και ήπια εισαγγελικής φύσης μέτρα μπορούν να ενεργοποιούν τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης όταν εμπεριέχουν ποινικό στιγματισμό. Επιδικάστηκαν 7.500 ευρώ για ηθική βλάβη και 600 ευρώ για έξοδα.

6) E.H. κατά Γερμανίας, 21.04.2026, προσφ. αριθ. 25914/21

Ομολογία 15χρονου στην αστυνομική προανάκριση χωρίς προηγούμενη εμπιστευτική συνεννόηση με γονέα. Μη παραβίαση του άρθρου 6 § 1.

Ο προσφεύγων, 15 ετών, συνελήφθη ως ύποπτος ανθρωποκτονίας και, αφού ενημερώθηκε προφορικά και γραπτώς για τα δικαιώματά του, δήλωσε ότι επιθυμούσε να καταθέσει χωρίς την παρουσία της μητέρας του ή συνηγόρου. Το ΕΔΔΑ έκρινε

ότι οι εθνικές αρχές έλαβαν όλα τα εύλογα μέτρα ώστε ο ανήλικος να κατανοήσει τα δικαιώματα υπεράσπισης και τις συνέπειες της συμπεριφοράς του. Η υπόθεση δεν καθιερώνει γενική υποχρέωση προηγούμενης εμπιστευτικής συνεννόησης με γονέα, αλλά απαιτεί ουσιαστική διασφάλιση κατανόησης και εκούσιας παραίτησης. Δεν διαπιστώθηκε παραβίαση.

7) Gareyev κατά Ρωσίας, 26.03.2026, προσφ. αριθ. 20488/21

Καταδίκη για ναρκωτικά κατόπιν αστυνομικής παγίδευσης και διαρθρωτική ανεπάρκεια του νομικού πλαισίου. Παραβίαση του άρθρου 6 § 1.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε για αδίκημα ναρκωτικών μετά από «αγορά» οργανωμένη από μυστικό αστυνομικό, βάσει ανώνυμης και μη επαληθευμένης πληροφορίας, χωρίς προηγούμενες ενδείξεις εμπλοκής του σε εμπορία. Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι η ρωσική έννομη τάξη δεν διέθετε σαφή και προβλέψιμη διαδικασία εξουσιοδότησης τέτοιων επιχειρήσεων. Η διαρθρωτική αυτή ανεπάρκεια εκθέτει τους πολίτες σε αυθαίρετες αστυνομικές πρακτικές και καθιστά αναποτελεσματικό τον δικαστικό έλεγχο της ένστασης παγίδευσης. Διαπιστώθηκε παραβίαση. Η διαπίστωση κρίθηκε επαρκής δίκαιη ικανοποίηση.

8) Mastey κατά Γαλλίας, 30.04.2026, προσφ. αριθ. 30049/23

Αποβολή κατηγορουμένου από την αίθουσα λόγω υβριστικής συμπεριφοράς. Ευρεία διακριτική ευχέρεια του δικαστή. Μη παραβίαση του άρθρου 6 § 1.

Ο προσφεύγων, με διαγνωσμένη σχιζοφρένεια, απομακρύνθηκε από την αίθουσα του Εφετείου λόγω επανειλημμένων υβριστικών διακοπών προς την Πρόεδρο. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, παρά τις ψυχιατρικές διαταραχές του, η παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης ήταν συνειδητή, εκούσια και επαρκώς τεκμηριωμένη, ενόψει των επανειλημμένων προειδοποιήσεων. Η παρουσία και παρέμβαση της συνηγόρου του διασφάλισε τα δικαιώματα υπεράσπισης. Η διαχείριση της αίθουσας ακροατηρίου μπορεί να δικαιολογήσει αποβολή, εφόσον διατηρούνται ουσιαστικές εγγυήσεις υπεράσπισης. Δεν διαπιστώθηκε παραβίαση.

9) Abilov κατά Αζερμπαϊτζάν, 26.05.2026, προσφ. αριθ. 43237/15

Μη κλήτευση νέου συνηγόρου στην αναιρετική δίκη και εξέταση αναίρεσης ερήμην κατηγορουμένου και υπεράσπισης. Παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 στοιχ. γ΄.

Ο προσφεύγων, blogger και επικριτής της κυβέρνησης, διόρισε νέο συνήγορο για την αναιρετική διαδικασία μετά την πειθαρχική αναστολή του προηγούμενου δικηγόρου του. Το Ανώτατο Δικαστήριο δεν ενημέρωσε τον νέο συνήγορο για τη δικάσιμο, δεν απάντησε ουσιαστικά στο αίτημά του για χρόνο μελέτης και εξέτασε την αναίρεση ερήμην του προσφεύγοντος και του συνηγόρου του, παρουσία του εισαγγελέα. Η αναιρετική διαδικασία, όταν μπορεί να επηρεάσει ουσιωδώς την ποινική καταδίκη, απαιτεί πραγματική και όχι τυπική δυνατότητα υπεράσπισης. Διαπιστώθηκε παραβίαση και επιδικάστηκαν 3.600 ευρώ για ηθική βλάβη και 500 ευρώ για έξοδα.

ΑΡΘΡΟ 6 § 2 ΕΣΔΑ

ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Kaya κατά Βελγίου, 22.01.2026, προσφ. αριθ. 10089/18

Συμμετοχή του ίδιου δικαστή σε πρωτοβάθμιο και αναιρετικό στάδιο της ίδιας υπόθεσης και δηλώσεις εισαγγελέα στον Τύπο. Παραβίαση των άρθρων 6 § 1 και 6 § 2.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε σε ποινική διαδικασία για αδικήματα σχετιζόμενα με εργασιακές παραβάσεις. Ο δικαστής που είχε προεδρεύσει του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου συμμετείχε αργότερα και στη σύνθεση του Ανωτάτου Ακυρωτικού που εξέτασε την ίδια υπόθεση. Παράλληλα, κατά την εκκρεμοδικία σε δεύτερο βαθμό, εισαγγελέας που είχε χειριστεί την υπόθεση χαρακτήρισε τον προσφεύγοντα στον Τύπο με εκφράσεις που προεξοφλούσαν ενοχή.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η συμμετοχή του ίδιου δικαστή σε διαδοχικά στάδια της ίδιας υπόθεσης, που αφορούσαν τα ίδια πραγματικά περιστατικά και δυσμενείς κρίσεις για τον προσφεύγοντα, δημιουργούσε αντικειμενικά δικαιολογημένες αμφιβολίες αμεροληψίας. Ως προς το τεκμήριο αθωότητας, οι δηλώσεις του εισαγγελέα μπορούσαν να ωθήσουν το κοινό να θεωρήσει τον προσφεύγοντα ένοχο ενώ η διαδικασία εκκρεμούσε. Το καθήκον επιφύλαξης των δικαστικών λειτουργών ισχύει και στις δημόσιες εξωδικαστικές δηλώσεις τους. Διαπιστώθηκαν παραβιάσεις των άρθρων 6 § 1 και 6 § 2. Επιδικάστηκαν 6.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 4.754,39 ευρώ για έξοδα.

ΑΡΘΡΟ 6 § 3 ΕΣΔΑ

1) Kerimov κατά Ρωσίας, 26.03.2026, προσφ. αριθ. 56326/18

Καταδίκη βάσει κατάθεσης μη εξετασθέντος βασικού μάρτυρα και μη εξέταση ισχυρισμού περί «φύτευσης» ναρκωτικών. Παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 στοιχ. δ΄.

Η καταδίκη του προσφεύγοντος για αδικήματα ναρκωτικών στηρίχθηκε σε κατάθεση βασικού μάρτυρα κατηγορίας που δεν εξετάστηκε στο ακροατήριο, χωρίς επαρκή αντισταθμιστικά μέτρα. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε επιπλέον παραβίαση του άρθρου 6 § 1 λόγω παράλειψης των εθνικών δικαστηρίων να εξετάσουν τους ισχυρισμούς ότι τα ναρκωτικά είχαν εμφυτευθεί κατά τη σωματική έρευνα. Η απουσία εξέτασης κρίσιμου μάρτυρα και η μη απάντηση σε ουσιώδη υπερασπιστικό ισχυρισμό πλήττουν τον πυρήνα της δίκαιης δίκης. Η διαπίστωση παραβίασης κρίθηκε επαρκής δίκαιη ικανοποίηση.

2) Hakobyan κατά Αρμενίας, 02.04.2026, προσφ. αριθ. 21350/19

Περιορισμός της εξέτασης μάρτυρα κατηγορίας που ανακάλεσε επιβαρυντικές δηλώσεις. Παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 στοιχ. δ΄.

Η μάρτυρας κατηγορίας ανακάλεσε στο ακροατήριο τις επιβαρυντικές προδικαστικές δηλώσεις της, ισχυριζόμενη ότι ο ανακριτής τις είχε καταγράψει ανακριβώς. Το δικαστήριο δεν επέτρεψε στην υπεράσπιση να την εξετάσει ουσιαστικά ως προς τις αντιφάσεις, επικαλούμενο τυπικούς λόγους. Το ΕΔΔΑ

έκρινε ότι δεν υπήρξαν αντισταθμιστικά μέτρα και ότι η κατάθεση είχε αποφασιστικό ρόλο στην καταδίκη. Η παραβίαση του δικαιώματος εξέτασης μάρτυρα δεν προϋποθέτει πάντοτε φυσική απουσία του μάρτυρα· αρκεί η ουσιώδης στέρηση αποτελεσματικής αντεξέτασης. Επιδικάστηκαν 2.400 ευρώ για ηθική βλάβη και 1.000 ευρώ για έξοδα.

ΑΡΘΡΟ 8 ΕΣΔΑ

1) Černý κ.ά. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας, 18.12.2025, προσφ. αριθ. 37514/20 και 4 άλλες

Προστασία επικοινωνίας συνηγόρου-κατηγορουμένου σε κατασχεθείσες ηλεκτρονικές συσκευές. Παραβιάσεις των άρθρων 8, 13 και 6 § 1.

Πέντε δικηγόροι προσέφυγαν μετά την κατάσχεση κινητού και tablet του πελάτη τους, τα οποία περιείχαν αλληλογραφία, σχέδια δικογράφων, σημειώσεις νομικής στρατηγικής και προπαρασκευαστικό υλικό εξέτασης μαρτύρων. Τα δεδομένα εξήχθησαν μαζικά και εντάχθηκαν στη δικογραφία, με πρόσβαση σε εισαγγελέα και συγκατηγορουμένους, χωρίς επαρκή μηχανισμό αποκλεισμού προνομιακού υλικού.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι επικοινωνίες δικηγόρου-πελάτη απολαύουν ειδικής προστασίας και ότι οι προσφεύγοντες είχαν εύλογη προσδοκία εμπιστευτικότητας. Το εθνικό πλαίσιο δεν ήταν επαρκώς σαφές και προβλέψιμο ως προς την προστασία προνομιακών δεδομένων σε ηλεκτρονικές συσκευές που κατάσχονται από τρίτο πρόσωπο, ακόμη και όταν αυτό είναι ο πελάτης. Η επέμβαση δεν ήταν «σύμφωνη με τον νόμο». Διαπιστώθηκαν παραβιάσεις των άρθρων 8, 13 σε συνδυασμό με 8 και 6 § 1 λόγω παραβίασης της κατ' αντιμωλία διαδικασίας ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Επιδικάστηκαν 4.000 ευρώ σε κάθε προσφεύγοντα.

2) A.V. κατά Ελβετίας, 06.11.2025, προσφ. αριθ. 37639/19

Έλεγχος μη προνομιακής αλληλογραφίας κρατουμένης. Μη παραβίαση του άρθρου 8.

Η προσφεύγουσα παραπονέθηκε για συστηματικό έλεγχο της αλληλογραφίας της, εξαιρουμένης εκείνης με δικηγόρο και ορισμένες δημόσιες αρχές. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της αλληλογραφίας, αλλά έκρινε ότι προβλεπόταν από σαφή νομοθεσία, επιδίωκε νόμιμους σκοπούς ασφάλειας και πρόληψης αδικημάτων και αφορούσε μόνο μη προστατευόμενη αλληλογραφία. Σε τέτοιο πλαίσιο στοιχειώδους επιτήρησης δεν απαιτείται εξατομικευμένη αιτιολόγηση για κάθε επιστολή, εφόσον διατηρούνται εξαιρέσεις και δυνατότητα προσφυγής. Δεν διαπιστώθηκε παραβίαση.

3) Manukyan κατά Αρμενίας, 13.11.2025, προσφ. αριθ. 5778/17

Συλλογή προσωπικών δεδομένων από υπηρεσίες ασφαλείας και εξαναγκασμός σε συνεργασία. Παραβίαση του άρθρου 8.

Ο προσφεύγων, στέλεχος αντιπολιτευόμενου κόμματος, προσεγγίστηκε από πράκτορα της Εθνικής Υπηρεσίας Ασφαλείας που τον πίεσε να συνεργαστεί, απειλώντας τον ίδιο και τους οικείους του. Οι αρχές αρνήθηκαν να κινήσουν ποινική διαδικασία, παρότι υπήρχε ηχογράφηση και αρχική δικαστική διαπίστωση ότι η μήνυση περιείχε εκ πρώτης όψεως στοιχεία αδικημάτων.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η συλλογή και αποθήκευση προσωπικών πληροφοριών και οι απειλές συνιστούσαν επέμβαση στην ιδιωτική ζωή. Η Κυβέρνηση δεν απέδειξε νόμιμη βάση για συλλογή πληροφοριών με σκοπό εξαναγκασμό σε συνεργασία, ενώ οι μέθοδοι πίεσης ήταν ασύμβατες με το κράτος δικαίου. Διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 8 τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο διαδικαστικό σκέλος. Επιδικάστηκαν 5.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

4) Emre κατά Τουρκίας, 16.12.2025, προσφ. αριθ. 2412/21

Απόρριψη μεταγωγής κρατουμένου σε φυλακή πλησιέστερη στην οικογένειά του χωρίς εξατομικευμένη στάθμιση. Παραβίαση του άρθρου 8.

Ο προσφεύγων κρατείτο σε φυλακή πολύ μακριά από τον τόπο διαμονής της συζύγου και των ανήλικων τέκνων του, τα οποία χρειάζονταν ταξίδι 40 έως 45 ωρών για επίσκεψη. Οι αρχές απέρριψαν το αίτημα μεταγωγής επικαλούμενες πληρότητα ή ακαταλληλότητα των φυλακών λόγω του είδους του αδικήματος.

Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι η κατανομή κρατουμένων μπορεί να λαμβάνει υπόψη ασφάλεια, επικινδυνότητα και υπερπληθυσμό, αλλά πρέπει να σταθμίζεται και η διατήρηση οικογενειακών δεσμών. Η απλή επίκληση διοικητικών λόγων χωρίς εξέταση των προσωπικών περιστάσεων και χωρίς αναζήτηση εναλλακτικών μέτρων δεν επαρκεί. Διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 8. Δεν επιδικάστηκε ποσό, επειδή δεν υποβλήθηκε εμπρόθεσμο αίτημα δίκαιης ικανοποίησης.

5) Epidavr S.R.L. κατά Μολδαβίας, 02.04.2026, προσφ. αριθ. 29895/16

Έρευνα και κατάσχεση σε εταιρεία βάσει αόριστων και υπερβολικά γενικών ενταλμάτων. Παραβίαση του άρθρου 8.

Οι αρχές διενήργησαν έρευνες σε καταστήματα, αποθήκες και γραφεία της εταιρείας βάσει πανομοιότυπων ενταλμάτων, στο πλαίσιο ποινικής έρευνας για φοροδιαφυγή, χωρίς η εταιρεία να έχει ιδιότητα υπόπτου. Τα εντάλματα στηρίχθηκαν σε εσωτερική έκθεση ανακριτή, δεν εξειδίκευαν την εύλογη υπόνοια και κάλυπταν σχεδόν κάθε πτυχή της οικονομικής δραστηριότητας.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ούτε η προηγούμενη δικαστική άδεια ούτε ο μεταγενέστερος δικαστικός έλεγχος παρείχαν επαρκείς εγγυήσεις κατά κατάχρησης. Η γενικόλογη διατύπωση εντάλματος, ιδίως σε εταιρικές έρευνες, δημιουργεί κίνδυνο αδιακρίτως συλλογής υλικού και παραβιάζει την αναλογικότητα. Διαπιστώθηκε παραβίαση και επιδικάστηκαν 4.500 ευρώ για ηθική βλάβη.

ΑΡΘΡΟ 10 ΕΣΔΑ

1) Khadija Ismayilova κατά Αζερμπαϊτζάν (αριθ. 4), 27.01.2026, προσφ. αριθ. 71556/16 και 74112/17

Ποινική δίωξη δημοσιογράφου για «παράνομη επιχειρηματική δραστηριότητα» λόγω δημοσιογραφικής εργασίας. Παραβιάσεις των άρθρων 7, 6 § 1, 10 και 18 σε συνδυασμό με 10.

Η προσφεύγουσα, ερευνήτρια δημοσιογράφος γνωστή για αποκαλύψεις διαφθοράς, καταδικάστηκε μεταξύ άλλων για «παράνομη επιχειρηματική δραστηριότητα» επειδή εργαζόταν ως ελεύθερη επαγγελματίας δημοσιογράφος χωρίς διαπίστευση από το Υπουργείο Εξωτερικών. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι εθνικές διατάξεις ερμηνεύθηκαν διασταλτικά και απρόβλεπτα, κατά παράβαση της αρχής nullum crimen sine lege. Η δημοσιογραφική εργασία χωρίς διαπίστευση εξομοιώθηκε αυθαίρετα με επιχειρηματική δραστηριότητα χωρίς κρατική εγγραφή.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν απάντησαν σε ισχυρά επιχειρήματα της προσφεύγουσας, ότι η ποινική καταδίκη δεν είχε νόμιμη βάση και ότι ο πραγματικός σκοπός της δίωξης ήταν η φίμωση και τιμώρηση της δημοσιογραφικής δραστηριότητας. Η υπόθεση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εργαλειοποίησης του ποινικού δικαίου κατά ερευνητικής δημοσιογραφίας. Επιδικάστηκαν 12.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 4.000 ευρώ για έξοδα.

2) Danileţ κατά Ρουμανίας, 15.12.2025, προσφ. αριθ. 16915/21 - Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης

Πειθαρχική κύρωση σε δικαστή για αναρτήσεις στο Facebook. Ελευθερία έκφρασης δικαστών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Παραβίαση του άρθρου 10.

Ο προσφεύγων, Ρουμάνος δικαστής, ανήρτησε δύο μηνύματα στο Facebook σχετικά με ζητήματα δημοκρατίας, κράτους δικαίου και λειτουργίας του δικαστικού συστήματος. Του επιβλήθηκε πειθαρχική κύρωση μείωσης αποδοχών κατά 5% για δύο μήνες, με την αιτιολογία ότι προσέβαλε την τιμή, την επαγγελματική ακεραιότητα και την εικόνα του δικαστικού συστήματος.

Το ΕΔΔΑ, ως Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης, διευκρίνισε τα κριτήρια στάθμισης της ελευθερίας έκφρασης των δικαστών στο διαδίκτυο. Έκρινε ότι τα σχόλια αφορούσαν ζητήματα δημοσίου συμφέροντος και ότι οι εθνικές αρχές δεν κατέδειξαν πώς διαταράχθηκε η λειτουργία της δικαιοσύνης ή η αξιοπρέπεια του δικαστικού αξιώματος. Η ιδιότητα του δικαστή επιβάλλει μεν καθήκον επιφύλαξης, δεν αποκλείει όμως συμμετοχή σε δημόσιο διάλογο για θεσμικά ζητήματα, ιδίως όταν ο λόγος αφορά το κράτος δικαίου. Διαπιστώθηκε παραβίαση με ψήφους 10 έναντι 7 και επιδικάστηκαν 9.705,44 ευρώ για έξοδα.

3) Marko Tešić κατά Σερβίας, 04.11.2025, προσφ. αριθ. 61891/19

Πρόστιμο σε δικηγόρο για περιφρόνηση δικαστηρίου λόγω καυστικών γραπτών παρατηρήσεων επί της διαδικασίας. Παραβίαση του άρθρου 10.

Ο προσφεύγων, συνήγορος υπεράσπισης σε ποινική δίκη, υπέβαλε γραπτές παρατηρήσεις για παρατυπίες στη σύνταξη των πρακτικών και τη διεξαγωγή της ακρόασης, χρησιμοποιώντας έντονες εκφράσεις όπως «πραγματικά εξωφρενικό» και «διαδικαστική κακοβουλία». Του επιβλήθηκε πρόστιμο για προσβολή του δικαστηρίου.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι παρατηρήσεις, παρότι καυστικές, αποτελούσαν γνήσιες διαδικαστικές αιτιάσεις και αφορούσαν τη διεξαγωγή της δίκης, όχι προσωπική επίθεση κατά της δικαστού. Η έντονη και αιχμηρή διατύπωση, όταν εντάσσεται στην υπεράσπιση και συνδέεται με συγκεκριμένα διαδικαστικά παράπονα, προστατεύεται κατ' αρχήν από το άρθρο 10. Διαπιστώθηκε παραβίαση με ψήφους 6 έναντι 1. Επιδικάστηκαν 680 ευρώ για αποζημίωση και 1.150 ευρώ για έξοδα.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ 7

ΑΡΘΡΟ 4

Zinaić κατά Κροατίας, 05.02.2026, προσφ. αριθ. 35519/21

Αρχή ne bis in idem και διπλή καταδίκη για την ίδια πράξη. Παραβίαση του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου 7.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε δύο φορές για το ίδιο περιστατικό: αρχικά σε πταισματική διαδικασία για διατάραξη δημόσιας τάξης με πρόστιμο και στη συνέχεια σε ποινική διαδικασία για σωματική βλάβη με φυλάκιση τεσσάρων μηνών με αναστολή. Και οι δύο διαδικασίες αφορούσαν το ίδιο χτύπημα με γροθιά στο κεφάλι του θύματος.

Το ΕΔΔΑ, εφαρμόζοντας τα κριτήρια της απόφασης A και B κατά Νορβηγίας και τη νομολογία Maresti κατά Κροατίας, έκρινε ότι οι δύο διαδικασίες δεν ήταν επαρκώς συνδεδεμένες ούτε επιδίωκαν συμπληρωματικούς σκοπούς. Η επανάληψη διαδικασιών και κυρώσεων για το ίδιο πραγματικό γεγονός επέφερε δυσανάλογη επιβάρυνση στον προσφεύγοντα και παραβίασε την αρχή ne bis in idem.

novacriminalia
Περιοδική Έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων
Διεύθυνση: Η. Αναγνωστόπουλος
Συντακτική Επιτροπή: Ι. Αναστασοπούλου, Ν. Βιτώρος, Π. Κουρελέας, Π. Πανταζής, Β. Πετρόπουλος
Καλλιτεχνική επιμέλεια, σελιδοποίηση: Ίνα Μελέγκογλου

© Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων
Εμμανουήλ Μπενάκη 24, 106 78 Αθήνα
Τ.: 210 3820125, 6944506619
F.: 210 3820112
E-mail: hcba@otenet.gr
http://www.hcba.gr